

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Kynšperk nad Ohří.

Hrad na pomezí Chebska a českého státu

Karel Hamberger

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Diplomová práce

**Kynšperk nad Ohří.
Hrad na pomezí Chebska a českého státu
Karel Hamberger**

Vedoucí práce:

JUDr. Vilém Knoll. Ph.D.

Katedra právních dějin

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

Na tomto místě bych rád poděkoval zejména vedoucímu mé diplomové práce panu JUDr. Vilému Knollovi, Ph.D. za věnovaný čas, četné konzultace a podnětné rady při nich. Poděkování patří také PhDr. Pavlu Šebestovi z Chebu za umožnění zpřístupnění a zpracování archeologického materiálu z výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří. Dík patří také za jeho rady a vzpomínky. V neposlední řadě oceňuji ochotné a přátelské jednání správce této archeologické sbírky Mgr. Michala Beránka z Chebského muzea. Dále bych chtěl vyjádřit poděkování své Marlen za trpělivou spoluúčasť při objíždění chebských hradů a rodině za podporu při studiích. Výčet děkovných slov zakončuji vyjádřením díky kolegovi V. Siegerovi za podnětné diskuze o hradech.

Obsah

1	ÚVOD	7
1.1	Cíle práce.....	8
1.2	Teoretická a metodická východiska.....	10
2	PROBLEMATIKA KONTAKTNÍCH REGIONŮ	12
2.1	Chebsko a Sedlecko.....	17
3	POLOHA A PŘÍRODNÍ PODMÍNKY	19
4	DĚJINY BĀDÁNÍ	21
5	HISTORIE	32
5.1	Popis hradu z roku 1543.....	41
6	HISTORICKÁ IKONOGRÁFIE A PLÁNY	45
7	VIZUÁLNÍ POVRCHOVÝ PRŮZKUM	48
8	ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM CHEBSKÉHO MUZEA	51
8.1	Předcházející neodborné výkopy	51
8.2	Archeologický výzkum v roce 1972	53
8.3	Archeologický výzkum v roce 1973	55
8.4	Archeologický výzkum v roce 1974	59
9	DISKUZE K ODKRYTÝM SITUACÍM V JÁDŘE HRADU	61
9.1	Shrnutí výsledků.....	63
10	VYHODNOCENÍ KERAMICKÝCH NÁLEZŮ	68
10.1	Popis keramických fragmentů z přelomu 12. a 13. století.....	69
10.2	Relevantní keramické soubory z regionu.....	71
10.3	Srovnání.....	76
11	OTÁZKA ZAKLADATELE HRADU	78
12	POKUS O INTERPRETACI VÝZNAMU HRADŮ SEDLECKA	86
12.1	Diskuze	88
12.2	Srovnání hradu v Kynšperku nad Ohří s jinými hradními lokalitami	90
13	EXKURZ: SUŠICKO	93
13.1	Diskuze	97
14	ZÁVĚR	99
15	ZUSAMMENFASSUNG	102
16	PRAMENY	103

16.1 Edice pramenů.....	104
17 LITERATURA.....	105
18 INTERNETOVÉ ZDROJE.....	113
19 PŘÍLOHY.....	115

1 ÚVOD

Studium hradních lokalit v současném Karlovarském kraji a především na Chebsku v jeho někdejší historickém rozsahu je zvláštní z hlediska jejich stavební podoby, jež byla přirozená říšským ministeriálním stavebníkům. Protiváhou říšského Chebska se stalo na druhé straně pomyslné hranice české Sedlecko, později po přenesení správy přejmenované na Loketsko, ve kterém vzniklo zřejmě několik pohraničních hradů, u kterých je těžké rozhodnout, zda vznikly v době několikaletého záboru tohoto území říšskými štaufskými císaři (především 1182 - 1193) nebo jako důležité strategické body českých panovníků na říšsko-české hranici. Jedním ze sporných stavebních podniků v rovině zakladatelské je hrad původního názvu Königsberg v Kynšperku nad Ohří, jemuž je věnována předkládaná diplomová práce.

Zatímco ve zmíněném silně kolonizovaném Chebsku ze strany říšských ministeriálů není pochyb o původu zdejších hradů, což dokládají provedené rešerše písemných pramenů, stavebně-historické průzkumy a archeologické výzkumy, tak poněkud mlhavější stav poznání panuje u pozůstatků hradních lokalit v sousední sedlecké provincii. Jde o hrady ležící především v současném sokolovském a karlovarském okrese, tedy ve větší vzdálenosti od chebské falce, kde se již nemusel tolik projevit vliv sousedního svébytného ministeriálního stavebního okruhu. Nelze však zcela vyloučit přejímání stavebních zvyklostí a vzájemné obohacování hradní architektury v popisované oblasti.

Výstavba některých hradů v Sedlecku, na jehož územní hranici s říšským Chebskem byl postaven hrad v Kynšperku nad Ohří, mohla tedy probíhat pod taktovkou říšských ministeriálů. S jejich pohybem se ostatně v této oblasti počítá, což prozrazují provedené interpretace písemných pramenů. Pozornost si zaslouží zejména nejstarší románské fáze těchto hradů a rozbor mnohdy fragmentárních písemných pramenů, který by mohl ukázat na osoby jejich

stavebníků. Částečnou oporu poskytují archeologické výzkumy a výjimečně také stavebně-historické průzkumy nejstarších jader dotyčných sídel. Příslušnost sedleckých hradů tak zůstává pro budoucí badatelské snahy nadále otevřena. Bude tedy především úkolem archeologie přinést nové poznatky o těchto opevněných sídlech a vývoji osídlení v oblasti¹.

Předkládaná diplomová práce je vzhledem k umístění kynšperského hradu sepsána s přihlédnutím k následujícímu pojetí, které je úzce spjato s německým susedstvím, česko-říšskými kontakty přelomu 12. a 13. století, kolonizačním přílivem nesoucím ministeriální kulturu, říšským Chebskem a českým Sedleckem a také zajišťováním hranic ve středověku, což bude tvořit jakousi kostru práce. V rámci takto strukturovaného díla je pak probrána stěžejní pomezí úloha hradu Königsberg v Kynšperku nad Ohří.

1.1 Cíle práce

Svou klíčovou polohou na strategicky důležitém pomezí Štaufy ovládaného Chebska a českého Sedlecka lze kynšperský hrad posuzovat v širších soudobých strukturách, jež měly v kontextu českého pohraničí obecnou platnost a pro něž se vybízí vzhledem k jeho exponovanému umístění hledat souvislosti překračující i geograficky hranice české země. Především je kladen důraz na měnící se úlohu hradu v Kynšperku nad Ohří v tom kterém období, především pak s důrazem na dobu jeho vzniku. V této rovině lze uvažovat o možném říšském kolonizačním podniku nebo opěrném bodě přemyslovského českého státu.

¹ Příkladem významného objevu v tomto směru je například nález románského bosovaného kvádrů ve vyrovnávacích zásypech při archeologickém výzkumu hradu Hartenberg v Hřebenech u Sokolova. Takový druh datovacích nálezů typických především pro architekturu ministeriálních hradů v sousedním Chebsku včetně získaných souborů kolonizační keramiky datovatelných do 13. století tedy poskytuje nový pohled a prostor pro přehodnocení problematiky osídlování regionu související s působením říšských ministeriálních rodů v sedlecké provincii.

Pro lepší uchopení problematiky týkající se obecně vnější kolonizace území sousedních států je nastíněn vývoj na jiných pohraničních úsecích, především pak na česko-bavorské hraniční linii. Pro svou práci jsem si samozřejmě zvolil oblast historického Chebska a v rámci exkurzu oblast Sušicka. Předložený exkurz především dokládá, že se kolonizace proudící z německých oblastí neomezovala pouze na Chebsko a přilehlé oblasti. Nejnovější poznatky z této geograficky o něco vzdálenější oblasti poukazují především na různorodost kolonizačních procesů.

Následující kapitoly byly věnovány charakteristice přírodního prostředí a krajiny, v níž se pozůstatky kynšperského hradu nacházejí. Tvorba této práce se neobešla bez shromáždění množství regionální literatury, v níž jsou zahrnuty také příspěvky týkající se rozboru původního názvu kynšperského hradu. Jeho původní pojmenování se totiž nápadně podobá a tím znesnadňuje poznání počátků dalších hradních založení v Kynžvartu (Königswarte) a ve Starém Hrozňatově (Kinsberg)². Neméně důležitým krokem se stalo provedení archivní rešerše s využitím edic pramenů. Výstupem se stala kapitola, v níž je předložena historie hradu. Jako zdroj poznání je také využito kartografických pramenů a starší plánové dokumentace.

Na lokalitě byl také proveden povrchový průzkum antropogenních tvarů reliéfu. Vzhledem k umístění hradu v těsné blízkosti města nebylo možné v tomto směru očekávat významnější rozšíření vědomostí. Vypovídací schopnost terénních reliktních tvarů byla totiž v důsledku těsného sousedství města a jeho negativního působení v podobě devastujících mladších zásahů (především 19. století) postupně minimalizována. Vyjádřit se však lze k současné podobě hradního areálu. Stejně tak nebylo možné doufat v rozšíření keramického souboru prostřednictvím povrchových sběrů. Proveditelnost této metody v rámci městského prostředí je totiž značně omezena.

² K této vzájemné podobnosti jmen dotyčných hradů viz Knoll 2003a, 80 - 82.

Zásadním mezníkem v poznání stavebních dějin hradu se stal archeologický výzkum pod vedením P. Šebesty z Chebského muzea provedený v osmdesátých letech 20. století, který vyvrátil některá již mnohokrát opakovaná stanoviska, a proto mu je věnován dostatečný prostor. Jistá míra pozornosti je věnována získanému keramickému souboru, který obsahoval mimo jiné několik keramických fragmentů, podle názoru P. Šebesty datovatelných na přelom 12. a 13. století, což podnítilo úvahy o počátcích kynšperského hradu. Tyto keramické fragmenty zpřesňující datování hradní stavby pak bylo možno zasadit do širšího kontextu poznání keramiky v oblasti. Na základě jím odkryté plochy hradního návrší se pak bylo možno vyjádřit k dalším dílčím otázkám týkajících se především celkové hradní zástavby, i když takové snahy jsou již pouze jakousi „*interpretací již interpretovaného*“.

1.2 Teoretická a metodická východiska

Předkládaná diplomová práce čerpá také částečně z důmyslně propracovaných publikací pojednávajících komplexním způsobem o archeologické teorii a metodologii. Z hlediska terénní části této diplomové práce jsem metodicky vycházel z povrchového výzkumu antropogenních reliéfních tvarů, jakožto jedné součásti z mnoha nedestruktivních terénních metod, který zahrnuje jejich vyhledávání, zaměřování a interpretaci (srovnej Kuna - Tomášek 2004, 237 - 296). V rámci této nedestruktivní metody jsem se soustředil na vizuální povrchový průzkum stávajících terénních pozůstatků kynšperského hradu a jeho bezprostředního okolí.

Inspirativní myšlenky obsahují práce E. Neustupného, jehož propracovaná archeologická teorie (Neustupný 2010) se však vztahuje více k pravěkému období člověka. Některé z jeho závěrů lze však využít i při studiu hradů, poněvadž i hrad lze považovat za artefakt, k němuž se váže mnoho pojmů z výše zmíněného teoretického systému, skrze něž lze na tento druh památek nahlížet. V takto nastíněném pojetí lze na hrad pohlížet jako na složený

artefakt, jež je zhmotněným výstupem lidského snažení, přesněji řečeno externalizací sociálního světa (Neustupný 2010, 50 - 52). Díky tomu lze u něho rozeznávat tři základní účely tj. praktická funkce, společenský význam a symbolický smysl (Neustupný 2010, 83 - 89). Také s výstavbou hradu souvisí pojem artefaktového algoritmu, jakožto postupu vycházejícího z určitých předloh a omezovaného společenskými normami. Bez jeho dodržení by se výstavba hradu nezdařila³ (Neustupný 2010, 103 - 104).

³ Své předlohy měly zřejmě i lépe poznané ministeriální hrady na Chebsku, jež svým architektonickým výrazem inklinovaly k domovině, zejména k sousedním říšským oblastem Bavorska a Saska.

2 PROBLEMATIKA KONTAKTNÍCH REGIONŮ

Předkládaná diplomová práce vychází z předpokladu, že hrad v Kynšperku nad Ohří byl vystavěn na pomezí dvou mocensky významných středověkých celků, tedy na styku nejvýchodněji položeného říšského Chebska, jakožto součásti středověké Německé říše římské a českého přemyslovského státu. Nabízí se tedy dvě možná interpretační východiska, jak odůvodnit jeho exponovanou polohu na okraji jednoho z výše zmíněných státních útvarů. Podle toho mohl záměr k jeho vybudování vzejít z jedné nebo druhé strany hranice, zůstává však otázkou k jaké z těchto dvou možností se přiklonit. Následující odstavce pak dokumentují různorodost problematiky příhraničních hradních lokalit se všemi jeho problémy a možnostmi. Nejcharakterističtějším problémem bylo mimo jiné desetiletí odděleného zkoumání českého a bavorského bádání⁴.

Pozůstatky hradu v Kynšperku nad Ohří lze tedy na základě výše popsaného předpokladu považovat za zaniklý pohraniční hrad, jenž byl ve středověku umístěn na politickém rozhraní říšského Chebska, jehož převážná část je dnes již součástí České republiky. Tudíž badatelský zájem o tento hrad, především co se týče úrovně studia písemných pramenů a jejich interpretace, mohl být zatížen nacionálními tendencemi, což je případ především přelomu 19. a 20. století (souhrnně pro oblast Chebska např. Hasil 2013, 7 - 18). Tato zastaralá jednostranná interpretační východiska zejména německých badatelů jsou dnes korigována českou medievistikou, respektive kastelologií, jež se zabývají řešením sporných otázek týkajících se typicky stavebníka některého z pohraničních hradních staveb. Takové studium pak není omezeno současnými hranicemi daného státu, v jehož „kontextu“ se hrad nachází. Ideálně vedený výzkum pohraničního hradu nebo skupiny hradů vymezené na základě

⁴ Jednou z příčin odděleného bádání bylo období tzv. studené války, tudíž hradní lokality hodné odborného zájmu byly pro badatele z druhé strany střeženého území nepřístupné.

různých vlastností (prostorové, formální apod.) by tedy měl zohledňovat vedle regionálních souvislostí také výsledky bádání zahraničních kolegů s využitím srovnávacích přístupů apod. (nejnověji Klápště 2012, 225 - 239).

Nejnovějším příkladem opomenutí stavu dosavadního hradního bádání sousedního území je publikace U. Kindera z německého Bambergu nazvaná „*Der Befestigungsbau im Landkreis Tirschenreuth*“, která obsahuje katalogizující soupis všech hradů a tvrzí včetně několika novověkých památek nacházejících se v okrese Tirschenreuth v sousední Horní Falci (Kinder 2013). Jistě lze ocenit české shrnutí této publikace, avšak zářejícím je odstavec, kdy si autor v textu pokládá otázku, zda jsou hradní formy na daném území výrazem místní stavební produkce odpovídající vypracované typologii pro německojazyčný prostor nebo jestli jsou rozšířeny i v rámci přiléhajících území. Odpověď na tuto otázku pak vidí autor v potřebě realizovat důkladné prozkoumání těchto oblastí, přičemž zmiňuje i sousedící české okresy. Tato výzva je zářející vzhledem k dlouholetým odborným výzkumům a současnému stavu hradního bádání na Chebsku či Tachovsku, které autor opomenul zmínit. Autorovu nevědomost umocňují některé přesahy českého bádání do publikací vymezeného prostoru okresu Tirschenreuth, což je příklad bavorského hradu Liebenstein, avšak výzkum českých autorů zabývajících se tímto hradem z hlediska stavební aktivity jednoho ministeriálního rodu v rámci česko-bavorského pohraničí⁵ autor necituje. Vedle neznalosti české regionální literatury či alespoň encyklopedických děl T. Durdíka vztahujících se k tématu lze také vyčinit autorovu ignoraci českých autorů publikujících v německých či německojazyčných časopisech nebo sbornících.

Snad nejdiskutovanějším pohraničním hradem je románská Přimda, jejíž pozůstatky dominují skalnatému hřebeni položeného v nadmořské výšce 837 m v Českém lese. Diskuzi týkající se počátků hradu podnítil historický údaj pražského kronikáře Kosmy o výstavbě nejmenovaného hradu „jakými

⁵ Podrobněji k těmto liebensteinským sídlům viz Karel - Knoll - Úlovec 2006, 71 - 108.

Němci“ roku 1121. Výpověď dotyčného písemného pramene je zkreslena pomístními názvy, v jejichž blízkosti k výstavbě hradu mělo dojít. Jejich ztotožnění je zdánlivě problematické a tudíž se záběr vymezeného prostoru zvětšuje, takže k danému stavebnímu podniku mohlo dojít na úplně jiném místě. Ze stavebního hlediska a v porovnání se soudobou hradní produkcí na českém území se spíše jedná o ojedinělý stavební počín, jehož možné inspirativní zdroje lze hledat spíše v německojazyčném prostoru. Provedení obytné věže o vysokém obytném standardu z velkých opracovaných kvádrů by pak bylo v rámci Čech srovnatelné s románskou architekturou Pražského hradu. Působivost tohoto na svou dobu vysoce kvalitního stavební počínu byla umocněna jistě i jeho umístěním na z daleka viditelném vrcholu. Vedle strategického umístění Přimdy je tedy nezpochybnitelná její symbolická úloha, což umocňovalo její stavební provedení. Podle toho mohl být tento hrad oporou říšského kolonizačního podniku nebo opěrným bodem českých Přemyslovců, jejichž záměrem mohla být kontrola významné cesty vedoucí z Prahy na západ a současně demonstrace kulturní vyspělosti přemyslovského státu. Pro nereálnost interpretační možnosti přiklánějící se k výstavbě hradu říšskými kolonisty svědčí rychlost za jakou by zde museli tento hrad bez povšimnutí českého panovníka vystavět, což by bylo v soudobých podmínkách zřejmě nereálné. Pokud se tedy Kosmova zmínka nevztahuje k Přimdě, ale k jinému nejmenovanému hradu, je možné, že jeho pozůstatky nejsou dodnes přesně lokalizovány, což by nebylo v rozporu s rychle zbudovaným kolonizačním bodem na cizím území (Klápště 2012, 225 - 239; Nováček 2012; Razím 2008, 39 - 56; Durdík 2007b; nejnověji Sokol 2014, 53 - 68).

Příkladným a dalo by se říci mezinárodním výzkumem pomezního hradu ležícího v jihovýchodním cípu Čech při historické hranici Moravy a Dolního Rakouska se prezentoval V. Razím, jehož článek se detailně zabýval otázkou zakladatele hradu Landštejna. Hlavním autorovým cílem bylo nepřebírat stále se opakující a různými způsoby vykládané poznatky čerpané především z písemných pramenů. Jím navržené řešení obsahovalo zrevidování a

vyhodnocení rozptýlené diskuze, shromáždění a interpretaci písemných pramenů a architektonické vyhodnocení románské fáze hradu mimo jiné pomocí starých fotografických snímků zachycujících hrad před jeho necitlivou rekonstrukcí v druhé polovině 20. století. Článek V. Razíma zpravuje o územní příslušnosti hradu Landštejna v době románské, výskytu možných stavebníků v tomto území a jejich ekonomických možnostech, ale stranou zájmu nezůstane ani vztah hradu k opevněné osadě Pomezí s románským kostelem sv. Jana Křtitele a uvažovaným románským hrádkem. Jako možné stavební paralely k tomuto hradu byly shledány hrady ze sousedního rakouského území, které je působištěm zdejšího archeologa T. Kühtreibera. Ten se pojednáváný hrad pokusil porovnat se soudobou rakouskou hradní produkcí, k čemuž má tento badatel náležitá oprávnění. Jeho obrazové přílohy s půdorysy několika soudobých rakouských hradů s vyznačenými vývojovými fázemi, kterým se románské jádro hradu Landštejna podobá jsou dokladem autorova hlubokého zájmu o danou problematiku⁶. Stavebně-historickým vyhodnocením hradu jako celku a časovým zařazením některých architektonických článků dospěl tento badatel k názoru o vzniku hradu na konci 12. století nebo v průběhu první poloviny století následujícího (Razím 2011, 31 - 70; Kühtreiber 2011, 71 - 84).

Zajímavý pohled na přejímání cizích stavebních předloh do české hradní produkce 13. století předložil J. Varhaník na příkladu dvou jihočeských hradů v Českém Krumlově a Rožmberku. Jejich vznik je přisuzován příslušníkům významného českého rodu Vítkovců. Podle názoru tohoto badatele měla být nejstarší jádra těchto vítkovických sídel inspirována dispozičním řešením sestávajícího z podélné dvoupólové dispozice zakončené čtverhrannými věžemi. Inspiračním zdrojem, od něhož měly být tyto jihočeské hrady odvozeny, měl být rakouský hrad Weitra, jehož pozůstatky jsou čitelné ve

⁶ Výstupem dokumentačních snad rakouských kolegů jsou webové stránky obsahující základní informace o rakouských hradech včetně výše zmíněných půdorysů s vyznačenými vývojovými fázemi. To vše je přístupné on - line na adrese <http://www.imareal.sbg.ac.at/noe-burgen-online/>.

sklepních prostorách mladší zámecké budovy. Tento názor vznikl na základě starších stavebně-historických průzkumů obou jihočeských hradů a dochovaného renesančního plánu zachycující ho podobu pohraničního hradu Weitra před jeho přestavbou na čtyřkřídlý renesanční zámek. S tímto zřejmě výstavnějším hradem se pak měli jihočeští Vítkovci podle J. Varhaníka možnost seznámit při četných vzájemných kontaktech se sousedními rakouskými ministeriálními rody. Tento názor však nesdílel T. Durdík, který argumentoval mizivým poznáním prvotních fází rakouského hradu Weitra (Varhaník 2004, 53 - 60; Durdík 2005, 24; k českokrumlovskému Hornímu hradu srovnej Gersdorfová 2010, 5 - 14).

Výběr oblasti v rámci exkurzu, který se zabývá bogenskou kolonizací Sušicka s přihlédnutím ke zdejším hradním lokalitám, byl podmíněn časovým horizontem charakterizovaným nástupem kolonizace pomezních hvozdu prostřednictvím německých kolonistů, což se dělo vzácně již ve 12. století, avšak častěji v průběhu 13. století. Obdobným kolonizačním snahám, které budu posléze prezentovat detailněji na příkladu Sušicka, čelili čeští Přemyslovci i na jiných pohraničních úsecích Čech a Moravy (k tomu Razím 2004, 141 - 160), což bylo ovlivněno mnoha faktory, mezi nimiž převažovaly především ty politické. Ty souvisely s výkonem panovnické moci na daném území, jež byla v mnoha případech rozhodující. Konkrétními kroky k udržení tehdy chápaných hranic tak byla stavba opěrných bodů, nejdříve přemyslovských správních hradišť, posléze hradů. Vedle toho se na kolonizaci pohraničních území podíleli církevní instituce a v neposlední řadě lze zmínit zakládání královských měst. Svou úlohu hrály během kolonizace nových území také přírodní podmínky, jejíž příznivý průběh do jisté míry ovlivňovaly. Proto také některé z pohraničních území, které byly snáze přístupné, byly náchylné k odtržení více než jiné, lépe chráněné. Detailnější zpracování německé kolonizace ovlivňující říšsko-české pomezí by však překročilo kapacitu této práce.

2.1 Chebsko a Sedlecko

Počínaje první písemnou zmínkou o Chebu datovanou k roku 1061 se do dějinného vývoje této oblasti zapsali významnou měrou říšští ministeriálové, kteří ve zdejších původně slovanském prostředí (k tomu např. Hasil 2013, 7 - 18) prováděli svou kolonizační činnost, která nabývala na intenzitě v souvislosti s vytvářením zázemí v blízkosti jejich románských sídel. V počátcích kolonizace se jednalo o vohburgské, později pak o štaufské ministeriály usedlé nejprve v místech původního slovanského hradiště v Chebu, které přetvořili nejprve na moderní hrad a později štaufskou falc. V případě štaufských ministeriálů se uvažuje o třech nejsilnějších kolonizačních vlnách, během kterých vznikla postupně na Chebsku síť opevněných bodů (k ministeriálním sídlům v historickém Chebsku např. Knoll - Karel 2012, 205 - 220). Zpočátku se jednalo o předsunuté opevněné body významných ministeriálů sloužících původně v posádkách na chebském hradu. Později na přelomu 12./13. století přibyla další opevněná sídla v okolí Chebu, přičemž proces osidlování dosáhl vrcholu kolem poloviny století 13. (Kubů 1997, 15 - 46). Úmyslem bylo vytvořit na středovýchodním pomezí Říše pás říšských a rodových držav, ke kterým se mělo připojit kolem poloviny 12. století za vlády Friedricha Barbarossy i sousední Sedlecko.

Říšská kolonizace se neomezila, jak bylo výše napsáno, pouze na území Chebska, nýbrž se přesunula také na české území Sedlecka, kde se její počátek klade do období před rokem 1150. Ve druhé polovině 12. století je zaznamenán pohyb říšských ministeriálů až ve východním Sedlecku v místech přemyslovského sedleckého hradiště. Koncem tohoto století bylo Sedlecko dokonce ovládáno štaufskými panovníky (1182 - 1193), což bylo především zásluhou Friedricha Barbarossy. Největší intenzity pak dosáhla kolonizace během její třetí vlny v průběhu 13. století. Po vzoru zdařilé organizace říšského Chebska si počínali štaufští ministeriálové obdobným způsobem v sousedním Sedlecku. Správním centrem kraje se stalo starší přemyslovské hradiště, kde českého kastelána nahradil štaufský správní úředník. Není také

vyloučeno, že vedle tohoto starého a přechodného přemyslovského hradu byly štaufskými úředníky položeny základy nového správního centra v Lokti nad Ohří. Spíše se však zdá, že hrad v Lokti byl vystavěn po opětovném získání Sedlecka českými panovníky někdy ve 20. a 30. letech 13. století společně s dalšími sedleckými hrady po špatných zkušenostech se štaufským zábohem přemyslovského území (Knoll 2003b, 7 - 27).

3 POLOHA A PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

Jako místo pro stavbu hradu byla vybrána ostrožna Zámeckého vrchu na západním okraji dnešního města Kynšperku nad Ohří, které leží v Karlovarském kraji, respektive v sokolovském okrese sousedícím ve své jihovýchodní části s chebským. Jeho GPS souřadnice jsou 50°7'10.886" N, 12°31'36.977" E. Samotné historické jádro města Kynšperku nad Ohří bylo situováno do krajiny horního Poohří na předěl rovinatého Chebska a kopcovitých výběžků Slavkovského lesa přibližně 12 km vzdušnou čarou od Chebu a zhruba stejně daleko od Sokolova. Z hlediska geologické stavby území, na němž se rozprostírá historické jádro města Kynšperku nad Ohří včetně pozůstatků hradu na Zámeckém vrchu, je tvořeno širokým spektrem hornin. Výrazný ostroh vybraný pro stavbu kynšperského hradu je tvořen metamorfovaným kvarcitickým svorem, na jehož mineralogickém složení se podílejí především biotit s muskovitem, což jsou slídovité minerály odlišující se od sebe barvou. Další zastoupenou složkou je chlorit. Vedle těchto peleoziických a proterozoických hornin stojí za zmínku kvartérní horniny doprovázející koryto řeky Ohře jako jsou hlíny, štěrky a písky (Kol., Česká geologická služba, citováno 8. 4. 2015). Z geomorfologického hlediska je Zámecký vrch, jakožto nejzápadnější výběžek masivu Slavkovského lesa (488 m n. m.) jedním z vrcholů poblíž Kynšperku nad Ohří vystupujících nad sníženiny podkrušnohorské Chebské a Sokolovské pánve. Svahy oválného výběžku prudce spadají především na západní straně k údolí řeky Ohře. Z dalších významnějších vrcholů v okolí pojednávané lokality je vrch Smrčný s 524 m n. m. nebo na Kukačce s 441, 8 m n. m. Město Kynšperk nad Ohří je jedno z mnoha západočeských měst vybudovaných v blízkosti řeky Ohře, přesněji nad jejím pravobřežím. Kromě této významné západočeské vodoteče obtéká Zámecký vrch z východní strany Suchý potok, který jako většina vodních toků v oblasti ústí do Ohře. Pravostranným přítokem řeky Ohře je ve sledovaném území tok Libavy, již zmíněný Suchý potok a bezejmenná vodoteč

v jeho povodí. Z levostranných přítoků lze zmínit Libocký potok (Kol., Český úřad zeměměřičský a katastrální, citováno 8. 4. 2015).

4 DĚJINY BĀDÁNĪ

Terénní pozůstatky hradu v Kynšperku nad Ohřĩ upoutávaly pozornost badatelů již poměrně brzy. Nejdřívě se stal hrad objektem zájmu topografů působících na přelomu 18. a 19. století. Před vypuknutím druhé světové války se těšil odbornému zájmu především regionálně zaměřených německých badatelů, na jejichž výsledky navázali v poválečných letech českoslovenští archeologové. Ve druhé polovině 20. století (od roku 1972) se Chebské muzeum zaměřilo především na středověkou problematiku, přičemž postupně bylo prozkoumáno několik hradních lokalit v okolí Chebu. Jedním z oněch archeologických výzkumů proběhl pod vedením P. Šebesty také na hradě na Zámeckém vrchu v Kynšperku nad Ohřĩ v letech 1972 - 1974. Od konce devadesátých let až do současnosti probíhají další intenzivní archeologické aktivity v 1, 5 km vzdálené poloze Starý Zámek, kde se nacházejí pozůstatky lokality v archeologické literatuře známé pod názvem hradiště Kolová-Libavské Údolí.

Ačkoliv k hradu v Kynšperku nad Ohřĩ existuje poměrně rozsáhlá literatura rozestá do řady drobných zmínek a kratších článků, je stav poznání poznamenán stále se opakujícími informacemi, přičemž zpočátku často chybnými. Z níže chronologicky řazeného přehledu badatelů, kteří se hradem postupně zabývali, je viditelná názorová pluralita týkající se především samotných počátků hradu. Frekventovaná pak byla zejména otázka týkající se osoby jeho stavebníka nebo jeho vztahu k městu⁷. Na základě níže uvedeného přehledu názorů na stavebníka hradu lze tvrdit, že názorové rozpolcení odpovídá národnostnímu zařazení toho, kterého autora. Naproti tomu je třeba upřednostnit výsledky a závěry novějších výzkumů, jež se snaží k daným tématům přistupovat kritičtěji. V níže položených odstavcích pak prezentuji nejvýznamnější práce a dosažené závěry převážné většiny badatelů zabývajících se kynšperským hradem.

⁷ Přehled hlavních názorů na stavebníka hradu nabízí Tabulka č. 1.

O výklad původního názvu hradu v Kynšperku nad Ohří dochovaného v různých variantách v písemných pramenech, respektive o jeho etymologický rozbor se pokoušelo několik jazykovědců, jejichž přehled nabízí také tato kapitola. Z etymologického hlediska však nebylo zřetelné, zároveň však ani podstatné, k čemu se původní název místa vztahoval. Pravděpodobně však jméno hradu převzalo i město. K zpřehlednění situace nenapomáhaly také zmínky o dalších hradních objektech, jejichž názvy si byly podobné⁸.

Topograficko-statistický ráz shromažďující informace o topografii sídel, charakteru přírodního prostředí, demografii obyvatelstva či o zaniklých objektech včetně hradů měla vícesvazková díla topografů J. Schallera a J. G. Sommera, přičemž jedním z takto pojednávaných krajů byl ten Loketský. V rámci Loketského kraje byly shromážděny také údaje týkající se města Kynšperku nad Ohří. Nás však zajímají soudobé poznatky o tamním zaniklém hradu. Do souvislosti s umučením českého šlechtice a probošta tepelského kláštera Hroznaty dává nesprávně hrad v Kynšperku nad Ohří J. Schaller (Schaller 1785, 166 - 168). J. G. Sommer uvádí přínosné záznamy týkající se zpusťování hradu za třicetileté války a jeho rozebrání na stavební materiál před polovinou 19. století (Sommer 1847, 297).

Kynšperský hrad neopomenul zahrnout do třináctého svazku svého monumentálního díla „*Hrady, zámky a tvrze království českého*“ A. Sedláček. Hrad na Zámeckém vrchu popisuje jako nevelký, do podkovy založený a ze stran chráněný strmými svahy a zanesenými příkopy. Hradní návrší bylo v době jeho průzkumu využíváno jako pole a příkopy měly být zatravněny. Dále zpravuje o rozlehlém předhradí v podobě dvou trojhranů, jehož prostřední část směrem k městu by měla být rozkopána. Vedle hradu se věnuje založení města v roce 1232 králem Václavem II., na jehož ochranu prý bylo zapotřebí pevnosti. Podle názoru A. Sedláčka mělo dojít k založení města v průběhu 13.

⁸ Pro připomenutí se jedná o hrady Kynžvart a Kinsberg ve Starém Hrozňatově.

století na místě zvaném Cuningberch tj. Králova hora (Sedláček 1905, 184 - 185).

Stavebním dějinám kynšperského hradu se věnoval podrobněji významný regionální archeolog A. Gnirs v regionálně vlastivědném periodiku Unser Egerland. Pozůstatky hradu v Kynšperku nad Ohří osobně navštívil za účelem jejich dokumentace. Výsledkem byl Gnirsův rukou načrtnutý schematický plán areálu hradu s vysvětlivkami (obr. 1) zobrazující jádro hradu, 4 metry hluboký příkop, předhradí a starý židovský hřbitov. Celkovou situaci hradního areálu pak dokresluje Gnirsův příčný řez návrším vedený od východu k západu. Podrobný popis pozůstatků kynšperského hradu doplňuje citací z loketské městské knihy, kde se dochoval jedinečný záznam o šlikovské přestavbě. Pro zaniklou věžovou stavbu, kterou odborně nazývá „festes Haus“ vyjmenoval možné analogie⁹ (Gnirs 1928, 37 - 41).

V písemných pramenech doloženému ministeriálnímu rodu Kager a jeho sídlu se věnoval v regionálním periodiku Unser Egerland R. Fischer. Rodový hrad Kager umísťuje do polohy Starého Zámku. Dále se zmiňuje o rozrodu tohoto ministeriálního rodu, jejichž názvy větví byly odvozovány podle jejich sídel. Podle nich zmiňuje nejprve Steinbachy, Globnery a poté Plankery, kteří měli obývat ve 2. polovině 14. století hrad v Kynšperku nad Ohří. Tomuto rozrodu se pak v průběhu článku nadále věnuje. O rok později publikoval týž badatel příspěvek shrnující významné momenty města Kynšperku nad Ohří. Zabýval se otázkami zabývajících se pojmenováním města, přičemž kořeny jeho názvu by se měly podle jeho názoru vztahovat k počátkům samotného hradu. Za jeho zakladatele považuje Friedricha Barbarossu, na jehož počest obdržel hrad název Königsberg. Posádkou nově zbudovaného hradu pak měli být

⁹ Nejbližší analogií měl být donjon karlovarského hradu, dnes známého jako Zámecká věž. A. Gnirs se však nebál zmínit i vzdálenějších analogie, jako například dosud stojící hrad Baierdorf ležící v rakouském Štýrsku v okrese Murau, jehož plánek přikládá do článku společně s kresbou vyhotovené podle dřevorytiny z roku 1689 (Gnirs 1928, 40 - 41).

štaufští ministeriálové připomínající se poprvé okolo roku 1188 jako rytíři z Chunigisberchu. V roce 1212 byl hrad ztracen ve prospěch českého Loketska, přičemž Václav I. zde povolil doksanskému klášteru založení nového města jako strategického bodu českého království (Fischer 1938, 3 - 6; Fischer 1939, 81 - 83).

Za zakladatele hradu v Kynšperku nad Ohří byl J. V. Šimákem považován Přemysl Otakar II. Místo zvané "*Chunegesperch*" se objevuje podle jeho názoru poprvé 20. prosince 1286 na listině Václava II. v souvislosti s podacím právem ke kostelu Nanebevzetí Panny Marie, o které se přeli křížovníci s červenou hvězdou s klášterem Waldsassen. J. V. Šimák posléze připomíná držení města lantkrabími z Leuchtenbergu, jejichž jména by měla svědčit o převaze německých kolonistů. Paralelou hradu v Kynšperku nad Ohří by pak měl být podle jeho názoru hrad Kynžvart. Tuto myšlenku rozvádí a argumentačně podporuje polohou těchto hradů při zemských cestách směřujících z Chebska do Čech (Šimák 1938, 552 - 554).

Podle etymologického výkladu A. Profouse je název Kynšperk (Königsberg) kompozitem, jehož význam spočívá především v prvním členu. Německé slovo *König* v sobě reflektuje královské založení, respektive titulaturu ve smyslu „Králova Hora“ nebo „Královská výšina“. Druhý člen tj. *berg* či *wert* poukazuje na polohu hradu na vyvýšeném místě ve smyslu hory nebo ostrovu vyvýšeného mezi bažinami. Na tomto základě hrad interpretuje tak, že jeho zakladatelem mohl být Vladislav II., který obdržel královský titul roku 1158 od Friedricha Barbarossy. Hrad v Kynšperku nad Ohří pak měl být vybudován již někdy mezi lety 1158 - 1173. Pojmenován byl podle čerstvě obdržené královské titulatury jako Kunigsberk a toto jméno se pak mělo přenést na město. V případě, že by jej založil Friedrich Barbarossa by A. Profous očekával pojmenování odvozené od slova císař. Název hradu by pak zněl jako Kaiserberg (Profous 1949, 466-467).

Nejstarší slovanské osídlení na území Kynšperku nad Ohří předpokládal E. Šimek v ostrožné poloze nad řekou Ohří¹⁰. Místo slovanské osady, respektive hradiště pak zaujalo město společně s hradem. O hradu se vyjadřuje jako o typickým představitelem „hausbergu“¹¹, jakožto typu hradu, který nabyl zejména v průběhu 13. století v oblasti horního Poohří obliby. Právě zde se mají nacházet v menším měřítku. Dále se také zabývá spornou otázkou vzniku hradu v Kynšperku nad Ohří. E. Šimek se přiklání k založení hradu králem Přemyslem Otakarem II., který na hranicích Chebska a Loketska potřeboval mít opěrný bod na jejich ochranu (Šimek 1955, 124 - 144).

Článek F. Korba pojednávající o hradu v Kynšperku nad Ohří je pouhou kompilací opírající se o výsledky studia některých předchozích badatelů (např. Sedláček 1905, Gnirs 1928, Fischer 1939, Šimek 1955), tudíž nepřináší nové poznatky. Jedinou výjimkou, kdy F. Korb zaujal své vlastní stanovisko, je vyvrácení názoru J. Jagda. Ten se totiž domníval, že příkopový prstenec obkružující hradní jádro vznikl v důsledku propadu sklepních prostor. Následující článek tohoto badatele týkající se historického hradu Kager u Kolové vznikl opět převzetím hlavních myšlenek některých z výše zmíněných badatelů. Poslední příspěvek tohoto badatele pak pojednával o židovském osídlení v Kynšperku nad Ohří a židovském hřbitově, který byl nelukrativně umístěn do svahu hradního návrší v místech probíhajícího raně středověkého valu. Jeho řez se pak tento badatel pokusil zachytit kresebně (Korb 1958, 60 - 73).

¹⁰ Z polohy Zámeckého vrchu pochází z výzkumu P. Šebesty (1972) pouze ojedinělý střep raně středověké keramiky, který však nelze podle názoru J. Hasila považovat za doklad stabilnějšího osídlení. Pravděpodobně však souvisí z blízkostí komunikační linie podél řeky Ohře (Hasil 2009, 38).

¹¹ Tento německý termín obsahuje např. Německo-český a česko-německý slovník L. Košnara a vysvětluje jej následovně. Slovo Hausberg (r) je přeloženo jako věžovitá tvrz, tvrz s patrovým domem nebo věžovitý hrádek (Košnar 2010, 91).

Vydáním pamětní publikace „740 let města Kynšperku nad Ohří“ si připomenuli kynšperští občané uběhnutí 740 let od založení města. Do úvodní části věnující se nejstarším dějinám přispěl i E. Šimek, kde zopakoval své stanovisko o starém slovanském osídlení, z něhož se město později vyvinulo. Akropoli domnělého slovanského hradiště tradičně ztotožnil se Zámeckým vrchem, kde měl později vzniknout hrad. Vedoucí kolektivu autorů F. Korb také přispěl článkem týkajícím se původu jména Kynšperk. Tradičně však pouze přebírá starší publikované závěry jazykovědců. Zarážející je však obrazová příloha na konci publikace, kde najdeme zcela nelogicky umístěnou fotografii pod níž je napsáno „Reprodukce obrazu A. Liebschera, Kynšperský hrad v r. 1896“. Onou fotografií je však původní kresba výše zmíněného autora hradu Kinsberg ve Starém Hrozňatově¹² (Korb 1972).

Krátké příspěvky o probíhajícím archeologickém výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří a jeho výsledcích prezentoval P. Šebesta v Bulletinu záchranného oddělení AÚ ČSAV (dnes Výzkumy v Čechách). Vedle základních informací o rozměrech a orientaci hlavní položené sondy či částečně odkrytém půdorysu hradu jsou poprvé popsány získané keramické fragmenty z nejspodnější kulturní vrstvy, které byly autorem výzkumu zasazeny do 13. století. Na základě charakteru získaných střepů pak byly P. Šebestou ztotožněny s chebskou kolonizační keramikou (Šebesta 1973, 79 - 80; Šebesta 1974, 89).

K pojmenování hradu v Kynšperku nad Ohří se vyjádřil také J. Bok s odkazem na výsledky A. Profouse. Většinu zmínek vztahuje k městu. Dále předpokládá brzké opuštění hradu a jeho následné znovupostavení koncem 13. století. Na základě závěrů německých jazykovědců se přiklonil k variantě o založení

¹² Jedná se tedy o velké nedopatření, kdy byla vytištěna zcela markantní kresba znázorňující siluetu hradu ve Starém Hrozňatově od jihovýchodu s románským bergfritem a před ním stojící zámeckou dostavbou, což se nedorozuměním dostalo do obrázkové přílohy publikace věnující se výlučně dějinám města Kynšperku nad Ohří.

hradu Friedrichem Barbarossou, který měl na Chebsku stavět hrady (Bok 1976, 215).

J. Pelant v úvodu svého krátkého vylíčení historie města Kynšperku nad Ohří vylučuje spojitost všech písemných zmínek od roku 1187 týkajících se přídomku z Kynšperku s městem nebo hradem. Přiklání se spíše k možnosti jejich ztotožnění s držiteli hradu ve Starém Hrozňatově. První prokazatelná zpráva o Kynšperku nad Ohří pochází podle názoru J. Pelanta až z roku 1232, kdy měl král Václav II. udělit ženskému premonstrátskému klášteru v Doksanech povolení k vysazení města včetně práva na výroční trh v místě blíže neurčené Královy hory. Poté zde měl panovník postavit pohraniční hrad k ostraze cesty vedoucí podél řeky Ohře na hranicích Sedlecka s Chebskem (Pelant 1984, 169 - 171).

M. Bělohlávek a jeho spolupracovníci se ztotožnili s chybnou domněnkou o osídlení kynšperské ostrožny v době hradištní. Vzápětí však dodávají, že slovanské hradiště nebylo archeologicky doloženo, čímž si autorský kolektiv v podstatě protiřečí. Druhou následující fází měla být stavba hradu, která měla souviset se vznikem a následným vývojem města. Za první písemnou zmínku vážící se k hradu považují tu z roku 1188, kdy se připomíná *Udalcus de Chinigisperch*. Pod dozorem zbudovaného hradu pak mělo vzniknout pod ním ležící stejnojmenné městečko, které se mělo stát oporou královské moci dohlížející na důležité cesty směřující z Chebska do českého vnitrozemí (Bělohlávek a kol. 1985, 176 - 177).

V rámci širší problematiky počátků vzniku a vývoje měst pojednal T. Velímský vedle několika dalších příkladů také o Kynšperku nad Ohří. Za klíčové místo pokládal 1, 5 km vzdálenou polohu Starý Zámek nad soutokem Malé a Velké Libavy, kam se do areálu pozdně bronzového hradiště vrátilo osídlení ve 2. třetině 13. století. Na kynšperské tou dobou osídlené ostrožně předpokládal existenci hradiště, pod které se po neúspěšné klášterní lokaci v poloze Starý

Zámek přesunulo osídlení. Podle názoru T. Velímského měl vzniknout v místech původního hradiště vrcholně středověký hrad (Velímský 1989, 67-93).

Již samostatně se věnoval T. Velímský problematice počátků města Kynšperku nad Ohří, o níž se podrobně rozepsal v německém jazyce v Památkách archeologických v roce 1992. Na základě provedených archeologických výzkumů na Zámeckém vrchu v Kynšperku nad Ohří a především v poloze Starý Zámek uvažuje T. Velímský o složitých prostorových přesunech. Zatímco na Zámeckém vrchu mělo předcházet vrcholně středověkému hradu hradiště připomínané již roku 1188, tak neúspěšně lokované sídliště na Starém Zámku u Kolové vzniklo na základě rozboru keramiky v průběhu 13. století, přičemž po svém zániku se mělo osídlení přesunout do Kynšperku, kde již tou dobou stálo opevněné sídlo. Článek je pak doplněn výsledky drobné zjišťovací sondáže z polohy Starý Zámek v podobě kresebné rekonstrukce, při které byl odkryt jeden ze zahloubených reliktvů později interpretovaných jako středověká zemnice se vstupní šíjí (Velímský 1992, 105 - 148).

Dosavadní archeologické aktivity včetně povrchových průzkumů v prostoru hradu v Kynšperku nad Ohří shrnul P. Hereit. V roce 1940 zde měl provádět průzkum prof. J. G. Hiersche v rámci svého systematického studia Chebska. Lokality také navštívili na konci 60. let pracovníci Archeologického ústavu ČSAV Praha J. Kabát a K. Slepíčka. Sběr zde učinil začátkem 80. let F. Korb a posléze zde provedl P. Šebesta archeologickou sondáž. Vedle připomenutí těchto archeologických akcí autor dále okrajově zpravuje o archeologických nálezech. Obrazové přílohy poté doplňuje vlastním zaměřením hradního areálu (obr.2) (Hereit 1994, 26 - 27).

F. Kubů ve své publikaci věnující se štaufské ministerialitě na Chebsku uvádí v závěrečných medailoncích knihy mezi významnými ministeriálními rody usedlími v historickém Chebsku také pány z Königsberka. Jejich příchod do

prostoru Sedlečka zmiňuje v souvislosti s přeléváním štaufské ministeriality za hranice Chebska za vlády Fridricha Barbarossy ve 12. století. Mezi možné příslušníky tohoto ministeriálního rodu a zároveň zakladatele hradu v Kynšperku nad Ohří řadí Bertolda (1187) a Uschalka (1194)¹³. Do světla písemných pramenů přicházejí tito ministeriálové na sklonku štaufské vlády, přičemž poté mělo podle názoru F. Kubů nastat jejich odmlčení, které skončilo až roku 1290 v souvislosti s nothaftskou listinou, na níž se objevuje Wolfhart (Kubů 1997, 74).

Náležitý prostor věnoval Kynšperku nad Ohří ve třetím svazku encyklopedického zpracování měst a městeček K. Kuča. Zajímavá je však rubrika nesoucí název Feudální sídlo, v jejíž rámci jsou popisovány všechna jednotlivá feudální sídla ve městech ať už se jedná o hrady, tvrze nebo zámky. Vznik hradu v Kynšperku nad Ohří K. Kuča předpokládá v 1. polovině 13. století na místě staršího hradu (hradiště) připomínajícího se již v roce 1188 v souvislosti s predikátem ministeriála Uschalka „*de Chunisgisberch*“. Pozdější vznik hradu ve 2. polovině 13. století vylučuje, neboť prý v té době byla již kolonizace oblasti dokončena. Dále nesdílí názor některých autorů o spojitosti Uschalka s hradem ve Starém Hrozňatově s poukazem na rozbor původních jmen (Kuča 1998, 319 - 326).

T. Durdík stručně shrnuje problematiku kynšperského hradu ve svém encyklopedickém zpracování českých hradních lokalit s odkazem na archeologický výzkum P. Šebesty. V rámci jeho popisu poukázal na malé rozměry hradního areálu a především na stísněnou situaci v jádru, což nedovoluje podle jeho názoru bližší interpretaci hradní dispozice. O čtveřici nárožních věží zmiňovaných starší literaturou uvažuje v souvislosti se stavební aktivitou Šliků v západních Čechách (Durdík 2000, 314-315).

¹³ Poprvé se však Uschalk připomíná již roku 1188 viz Knoll 2003b, 16 - 17.

Monografie manželů V. a E. Vlasákových ze sokolovského archivu se sídlem v Jindřichovicích se zabývá dějinami města Kynšperku nad Ohří. Kniha byla vydána v roce 2002 u příležitosti 770. výročí od vzniku zakládací listiny vydané králem Václavem I. roku 1232. Počátky kynšperského hradu na Zámeckém vrchu autoři spojují s působením Přemysla Otakara II. na říšsko-české hranici a jeho zájmem o ovládnutí sousedního Chebska. Důležitost hradu pak spočívala jednak v jeho strategickém umístění na pomezí dvou mocenských celků, ale také kontrole důležitých zemských cest kopírujících tok řeky Ohře. Autoři také nepodceňují proces německého kolonizování zdejší krajiny, jež čeští králové akceptovali a na němž se organizačně podíleli (Vlasák - Vlasáková 2002, 1 - 113).

Význam rozboru predikátů jednoho z předních ministeriálních rodů v oblasti, který se psal po hradu Kinsberg ležícím ve Starém Hrozňatově zhruba 6 km od Chebu spočíval v utřídění prvních známých písemných zmínek a tím i zpřehlednění situace okolo podobných původních názvů dotýčných hradních lokalit. Zmínky z časového rozpětí let 1187 - 1188 byly V. Knollem vztaženy spíše k hradu Kinsberg s ohledem na výsledky archeologického výzkumu P. Šebesty, který počátky kynšperského hradu posunul až do průběhu 13. století. Za prvního držitele hradu v Kynšperku nad Ohří je pak považován *Wolfhardus de Chunigesperch* doložený k roku 1290, jež odtud měl hájit zájmy Přemysla Otakara II. jako jeho zakladatele. Opětovně se týž autor zabýval problematickou otázkou původu rodu píšícího se po hradu v Kynšperku nad Ohří ve svém článku „*Štaufští ministeriálové a Sedlecko*“, kde dospěl ke stejnému závěru, a sice, že hrad v Kynšperku nad Ohří byl vybudován za vlády Přemysla Otakara II. na obranu říšsko-české hranice (Knoll 2003a, 79 - 94; Knoll 2003b, 7 - 27).

Významně promluvil do tradovaných názorů o počátcích kynšperského hradu archeologický výzkum Chebského muzea v letech 1972 - 1974. V podobě článku však byly jeho výsledky publikovány se značným odstupem.

Položenými sondážemi byla získána základní představa o zástavbě hradního návrší (obr. 3) a vyzvednut datovací materiál. Za zakladatele kynšperského hradu je P. Šebestou považován ministeriál Uschalk proniknuvší do prostoru Sedlecka v souvislosti s jeho krátkodobým držením císařem Fridrichem Barbarossou. Dále byly publikovány i menší archeologické akce, které byly vyvolány zásahy do terénu v prostoru historického jádra města. Zjištěné výsledky z městského jádra Kynšperku pak poskytly cenné urbanistické informace a srovnání s 1, 5 km vzdáleným zaniklým sídlištěm v poloze Starý Zámek (Jirát - Šebesta 2005, 16 - 33).

Stručný popis hradu v Kynšperku nad Ohří byl v relativně nedávné době zahrnut do publikace evidující současný stav existujících či zaniklých, avšak jiným způsobem doložitelných panských sídel v Karlovarském kraji. Vedle historie objektu a terénní situace autoři připojují k příspěvku přehled nejdůležitější literatury (Karel - Knoll - Krčmář 2009, 98 - 99).

5 HISTORIE

Poznání konkrétních jmen osob vážících se k počátkům hradu v Kynšperku nad Ohří je komplikované z důvodu podobnosti predikátů potencionálně identifikovatelných ještě se dvěma západočeskými hrady¹⁴. Jedná se o hrad původního názvu Kinsberg ve Starém Hrozňatově a hrad Kynžvart. K částečnému vyřešení otázek týkajících se založení kynšperského hradu tak mohou přispět zeměpisné souvislosti vztahující se k jeho umístění v rámci širšího chebského regionu (srovnej např. Karel - Knoll - Klsák 2007, 276 - 279).

Za staveniště hradu byla vybrána přírodní svorová ostrožna ocitající se svou polohou na okraji Sedlecka, jež bylo historickou součástí českého přemyslovského státu. Vedlejším susedem bylo říšské Chebsko, jehož politická dominance na přelomu 12. a 13. století postupně rostla. Kolonizační tlak proudící z této strany pomyslné hranice prostřednictvím říšských úředníků tzv. ministeriálů však začal působit dříve, což bylo usnadněno v některých místech i dobře prostupným terénem chebské kotliny. Již ve druhé polovině 12. století se štaufští ministeriálové objevili v prostoru přemyslovského sedleckého hradiště (Holý 1968, 223 - 252; Knoll 2003b, 7 - 27), tedy několik desítek kilometrů vzdušnou čarou za řešeným místem v dnešním Kynšperku nad Ohří.

Vyvrcholením kolonizačního snažení ze strany říšského Chebska bylo uchvácení Sedlecka za vlády Friedricha Barbarossy, tedy v době, o níž se hovoří jako o třetí vlně ministeriální kolonizace Chebska, čímž zřejmě mělo být Sedlecko přičleněno ke středovýchodnímu komplexu štaufských držav. I když bylo držení Sedlecka štaufskými císaři relativně krátkodobé (1182 - 1193), nebyla vyloučena možnost položení základů nové správní organizace v tomto

¹⁴ K úskalí spojování historických jmen lokalit známých z písemných pramenů se současnými lokalitami viz Gabriel - Kursová 2011, 132 - 139.

kraji. Řídicím centrem se stalo zřejmě nově uzurpované přemyslovské sídlo, jehož dosud nelokalizovatelné pozůstatky snad leží v blízkosti obce Sedlec u Karlových Varů (Holý 1968, 223 - 252; Knoll 2003b, 7 - 27).

Ve služebně závislém postavení na svém vladaři Friedrichu Barbarossovi byly říšské ministeriální rody, které byly nositeli kolonizace pronikající do sedlecké provincie. Ostatně jako v počátcích kolonizace Chebské pánve kolem poloviny 12. století si ministeriálové stavěli svá sídla (např. Wildstein ve Skalné u Chebu), stejně tak nelze vyloučit možnost, že si stejným způsobem počínali ve výstavbě hradů v oblasti Sedlecka. Nejsnazší cestu na Sedlecko měly ty ministeriální rody, jejichž statky ležely v jeho blízkosti. Vedle Nothaftů, kteří se usadili především v povodí Ohře v oblasti současného Sokolova a Slavkovského lesa, kde prováděli exploataci nerostných surovin, to byl také významný ministeriální rod pánů z Falkenbergu, jehož rodové državy se rozprostíraly až u jižního okraje historického Chebska. Z dalších ministeriálních rodů sem pronikl rod odvozující svůj původ po historicky doloženém sídle Kager, jehož doposud nelokalizovatelné pozůstatky jsou snad situovány v okolí současné obce Kolové ležící východně od Kynšperku nad Ohří. Mezi tyto ministeriální rody se přiřadili také příslušníci písíci se po hradu Hartenberg včetně ministeriálního rodu, který měl údajně vystavět hrad v Kynšperku nad Ohří (Knoll 2003b, 14 - 16).

Za předky možných zakladatelů kynšperského hradu byli některými badateli považováni ministeriálové Bertold a Uschalk, jejichž jména se objevují na nejstarších listinách mezi svědky. První z nich *Bechtoldus de Königsperg* figuruje na listině, jíž německý císař Friedrich Barbarossa potvrdil 12. 7. 1187 práva alsaskému klášteru Weissenburg (ME, č. 101). Kritickým vyhodnocením listin a svědečných řad, na kterých figurovalo jeho jméno, však byla zjištěna jeho faktická souvislost z alsaským hradem Haut-Koenigsbourg (něm. Höhkonigsburg či Hoch Königsberg). Ve své době významný ministeriál Bertold působící především v Itálii tedy neměl žádné vazby s Chebskem a tím

pádem ani s naším hradem v Kynšperku nad Ohří, jak se dříve předpokládalo (Knoll 2003a, 80 - 81).

Také vztah druhého ministeriála Uschalka¹⁵ k hradu v Kynšperku nad Ohří, s nímž odborná literatura počítala jako s jeho zakladatelem, je nejistý. O Uschalkovi se poprvé dovídáme z listiny Gottfrieda z Falkenbergu pro klášter Reichenbach datované do roku 1188, kdy se mezi svědky píše jako *Usalcus de Chunigisberch* (ME, č. 108). Nejnovějšími rozbory dochovaných archivních pramenů však nebyla vyloučena ani hypotéza spojitosti Uschalka s ministeriálním hradem Kinsberg ve Starém Hrozňatově (Knoll 2003b, 17; Anderle - Knoll 2009, 23). Pokud by tedy byl i Uschalk se svým predikátem ztotožněn s hradem ve Starém Hrozňatově, stal by se až prvním doloženým držitelem hradu v Kynšperku nad Ohří *Wolfhardus de Chunigesperch*, svědčící 1. 3. 1290 na listině Albrechta Nothafta z Falknova (ME, č. 412, 538, 617; Knoll 2003a, 80 - 82; Knoll 2003b, 16 - 17). Podle A. Sedláčka je tento Wolfhard předkem jakéhosi Plankara z Kynšperku (Sedláček 1905, 184 - 185).

Jelikož vztah Bertolda k hradu Königsberg v Kynšperku nad Ohří byl vyloučen a vztah Uschalka zpochybněn, lze odmítnout také názor F. Kubů o velké pravděpodobnosti souvislosti starších a mladších¹⁶ pánů z Königsbergu, na jejichž počáteční rodové linii stojí výše zmíněný Wolfhard. Mezi staršími a mladšími zmínkami týkajícími se pojednávaného ministeriálního rodu měl podle předchozího badatele nastat časový hiát v podobě absence jakýkoliv písemných zmínek. Pokračování pánů z Königsbergu a tedy souvislost písemných zpráv po odmlce vysvětlil F. Kubů tím, že týž rod se stále pohyboval ve stejné oblasti a vyhasnutí starší linie nebylo prokázáno. Členové mladší linie rodu počínaje Wolfhardem se pak měli vyskytovat ve společnosti postministeriální šlechty (Kubů 1997, 74). Současně lze tedy odmítnout názor

¹⁵ Výčet badatelů, kteří předpokládají, že se psal po hradě Königsberg v Kynšperku nad Ohří, jsem předložil v kapitole Dějiny bádání.

¹⁶ Myšleno v souvislosti s datací listin, na nichž páni z Königsbergu figurují.

F. Kubů o vynikání tohoto rodu stářím, jelikož vztah Uschalka k němu byl zpochybněn.

Z dalších možných držitelů hradu v Kynšperku nad Ohří přicházejí v úvahu Wolfhardovy potomci Albrecht a Eberhard (ME, č. 617). Tento Eberhard je také doložen 18. listopadu 1313, kdy svědčil na listině ve prospěch kláštera Waldsassen. Písemnými prameny jsou také doloženi Bero a Heinrich z Kynšperku, kteří vystupují jako svědci roku 1298 na listu Dietricha z Parsbergu (ME, č. 503, 518; Gradl 1893, 127; Knoll 2003a, 84). V druhé polovině 14. století se připomínají ještě Heinel a Heinrich (Kubů 1997, 74). Posledně jmenovaný Heinrich měl být po roce 1360 leníkem lantkrabích z Leuchtenbergu. V tomto lenním postavení však předpokládá A. Sedláček všechny příslušníky tohoto rodu počínaje Wolfhardem. Heinrich měl vlastnit v Kynšperku blíže nespecifikovaný dvůr, který měl obývat. Zůstává tedy otázkou, zda výše vyjmenovaní odvozovali svůj přídomek od hradu v Kynšperku nad Ohří nebo jestli spíše jejich predikáty nereflektují rozdrobenou majetkovou držbu v podobě usedlostí a dvorů v rámci širší sídelní struktury (Sedláček 1905, 184 - 185; Vlasák - Vlasáková 2002, 19).

Výše jmenovaní byli tedy pravděpodobně leuchtenberskými leníky. Majetkový vstup lantkrabích z Leuchtenbergu do Čech, respektive na Sedlecko se přepokládá někdy po polovině 13. století v souvislosti s dědictvím získaným po smrti posledního mužského člena pánů z Falkenbergu v roce 1252 prostřednictvím sňatku s dcerou zemřelého Juttou z týž ministeriálního rodu (Knoll 2003b, 15). Zda měli hrad v Kynšperku nad Ohří v zástavě právě lantkrabí z Leuchtenbergu nevíme. V každém případě byla jimi v okolí hradu udělována léna v rámci rozšiřujícího se leuchtenberského lenního systému, pro což svědčí majetková držba evidována leuchtenberskými lenními knihami. Leuchtenbergové se angažovali mimo jiné také v politice Karla IV., se kterým udržovali osobní i diplomatické vztahy (Velička 2014, 190 - 195). Králova podpora tohoto původně říšského šlechtického rodu spočívala také v jeho

zájmu o udržování obchodních cest směřujících z Chebu přes Kynšperk na Loket a odtamtud do Prahy, kterou kontrolovali Leuchtenbergové disponující pozemkovým vlastnictvím v okolí této obchodní spojnice (Jánský 2001, 58). Význam Kynšperku nad Ohří v druhé polovině 14. století, tedy v době, kdy se v této oblasti angažují lantkrabí z Leuchtenbergu, dokládá i vydané privilegium Karla IV. povolující výstavbu opevnění (CIM IV/1, č. 87).

V rámci leuchtenberského lenního systému však vystupují další osoby, jimž byly udělovány majetky nejrůznějšího charakteru, což dokládají zápisy v dotyčných lenních knihách. Bez zajímavosti není zmínka o Heinrichovi z Kynšperku, který měl propůjčen dvůr, na kterém seděl. K tomu navíc dotyčný nabyl lénem 6 dvorů ve Smrkovci (Schönficht), což je v současnosti zaniklá ves ležící v prostoru Slavkovského lesa. V této vsi mu náležel dále hostinec "krehzen" a mlýn "mül". Zmíněný Heinrich ještě vlastnil ves Těšov (Teschaw) u Kynšperku s jedním dvorem a v Mokřině (Krotensee) mu náležely 4 další dvory (Völkl 1955, 342, fol. 23). Stejný Heinrich vystupuje ještě v jednom lenním aktu, kdy prodal jeden dvůr se vším co k němu náleží Heinrichovi Raussengrünerovi (Völkl 1955, 344, fol. 24). Příslušnost výše zmíněných leuchtenberských leníků a jejich postavení není blíže známo (srovnej Karel - Knoll 2004a, 32 - 33). Není vyloučeno, že se jednalo o chebské nebo kynšperské měšťany držící v okolí Kynšperku nad Ohří leuchtenberské lenní majetky.

V důsledku nekompaktní pozemkové držby lantkrabích z Leuchtenbergu, již dávali v léno se objevují predikáty odvozující se po Kynšperku i v souvislosti s jinými statky v širším okolí tohoto podhradního města a hradu. Jedním z nich je například predikát Trosta Winklera z Kynšperku, který se připomíná roku 1355 v souvislosti se získáním dnes již zaniklé tvrze v Dolním Chodově (dnešní Chodov), která dříve náležela klášteru Waldsassen. Naposledy se pak odtud připomíná roku 1363 (Sedláček 1905, 30; Karel - Knoll - Krčmář 2009, 75). Další osobou odvozující se po Kynšperku je Albrecht Plankar z

Kynšperku, který držel lénem v druhé polovině 14. století v blízkosti hradu Kynžvart tvrz Krotensee (Sedláček 1905, 65; Karel - Knoll - Krčmář 2009, 117). Jejich vazba na mnou sledovaný rod je však diskutabilní. S velkou pravděpodobností neměli výše jmenovaní souvislost s hradem v Kynšperku nad Ohří.

Zajímavé jsou však okolnosti, při kterých figuruje jméno výše zmíněného Wolfharda. To se objevuje mezi dalšími svědky na listině z 22. září 1290, která se týkala sporu o patronát kynšperského kostela Panny Marie. Hlavními aktéry vzniklého sporu byl na jedné straně říšský cisterciácký klášter Waldsassen podílející se na kolonizaci Chebska a na druhé nově dosazení příslušníci českého řádu křížovníků s červenou hvězdou. Patronátní právo po vleklých sporech bylo přiděleno roku 1311 křížovníkům s červenou hvězdou za podpory českých Přemyslovců (Gradl 1893, 121; Sedláček 1905, 184; Šimák 1938, 552; Vlasák - Vlasáková 2002, 19). Uchycení tohoto typicky českého řádu v této oblasti založeného dcerou Přemysla Otakara I. Anežkou při špitálu sv. Františka na Starém Městě, naznačuje politické záměry Přemyslovců snažících se o získání sousedního Chebska. Získáním patronátního práva křížovníky s červenou hvězdou nad kostelem v Kynšperku nad Ohří bylo totiž jedním z kroků pro ovládnutí Chebska. Řád mimo jiné pronikl někdy po roce 1270 po velkém požáru do Chebu, kde byl zřízen jejich špitál. Na doporučení Přemysla Otakara II. byla jeho správa svěřena právě pražským křížovníkům. Činnost řádu je doložena i na dalších místech v západočeském regionu. V roce 1383 vznikla na místě starší dřevěné kaple, o kterou se starali křížovníci z Kynšperku, samostatná nadace pro dva kněze stojící dodnes několik kilometrů vzdáleném komplexu Chlumu Svaté Máří (Vlček - Sommer - Foltýn 1998, 247 - 241).

Vedle skrovných písemných zpráv týkajících se počátků hradu v Kynšperku nad Ohří existují písemné záznamy zpravující o významných událostech samotného města. Nejvýznamnější je listina z roku 1232 dokládající jeho

založení králem Václavem I. v místě zvaném *Chuningberch*¹⁷. Privilegium bylo uděleno ženskému premonstráckému klášteru v Doksanech, přičemž bylo uděleno i právo konat výroční trh (CIM IV/1, č. 1; RBM I, č. 786; Pelant 1984, 170; Kuča 1998, 321 - 322; Vlasák - Vlasáková 2002, 15 - 16; Jirát - Šebesta 2004, 16). Fortifikační význam města Kynšperku nad Ohří stoupl za vlády Karla IV., který mu udělil 15. července 1364 privilegia po vzoru ostatních královských měst, jež povolovaly výstavbu lehčího opevnění v podobě příkopu a plotu. Ještě v roce 1500 je zmiňováno palisádové opevnění. Výstavbu kamenných hradeb povolil až v roce 1537 Ferdinand I. (CDB III/1, č. 26; CIM IV/1, č. 87; Sedláček 1905, 185; Pelant 1984, 170; Kuča 1998, 321 - 322; Jirát - Šebesta 2004, 17). Václav IV. udělil v roce 1406 kynšperským měšťanům výsadu, která jim umožňovala povolovat nově příchozím přistěhovalcům stavbu domů ve městě nebo před ním (CIM IV/1, č. 185; Kuča 1998, 321; Pelant 1984, 170). Výše zmíněné privilegium Karla IV. ze dne 15. července 1364 posléze potvrdil král Zikmund Lucemburský (CIM IV/1, č. 226). Opětovně pak činí Zikmund roku 1437 (CIM IV/1, č. 258). Na prosbu obyvatel města Kynšperku nad Ohří jim všechna jejich privilegia potvrzuje Jiří z Poděbrad listinou ze 14. listopadu roku 1460 (CIM IV/2, č. 352). Všechna privilegia udělená do té doby městu potvrzuje také král Vladislav listinou z 19. dubna roku 1477 (CIM IV/2, č. 447). Stejně si počínal ještě Ludvík Jagellonský, který potvrdil Kynšperku nad Ohří jeho privilegia listinou z 16. listopadu roku 1522 (CIM IV/3, č. 901).

Dne 25. února roku 1408 zastavil Václav IV. hrad v Kynšperku nad Ohří i s městem za půjčku 300 kop pražských grošů bratrům Erhartovi, Mikuláši a Hanušovi Forsterům, jejichž majetkové jádro se soustřeďovalo především v okolí německého Selbu. Poddaným se listinou nařizuje poslouchat své pány a odvádět jim všechny poplatky včetně královské berně. Zároveň byli Forsterové povinni sloužit králi a nesměli nabyté zboží postoupit nikomu jinému. Jednalo

¹⁷ Jedná se o nejstarší listinně dochovaný právní doklad povolující lokaci města v rámci území Čech.

se zřejmě o první zastavení tohoto královského hradu. Od tohoto okamžiku hrad přecházel z jedné zástavy do druhé (Vlasák - Vlasáková 2002, 22).

Během husitských válek stálo město Kynšperk nad Ohří na Zikmundově straně a ten jej zřejmě i s hradem zastavil Štampachům. Zikmund také měšťanům Kynšperku potvrdil jejich privilegia, zejména listinu Karla IV. z roku 1364 (CIM IV/1, č. 226; Kuča 1998, 321). Stalo se tomu roku 1426, kdy hrad a město dostal do zástavy Ondřej ze Štampachu, který se nazýval starším (Sedláček 1905, 185; Vlasák - Vlasáková 2002, 23). V držení kynšperského hradu se vystřídali jeho synové a sice Wolfhart, Kryštof, Jan a Kašpar. K těmto bratrům se váže i písemná zpráva z 9. dubna 1457, kdy jim uherský a český král Ladislav Pohrobek povoluje držet hrad, který nabyl jejich otec od minulých českých králů po dobu jejich života. Současně očekává, že hrad mu bude kdykoliv k dispozici a na požádání otevřen jemu i jeho následovníkům. V říjnu roku 1460 rozšířil Štampachům kynšperskou držbu ještě Jiří z Poděbrad o 400 kop grošů (Vlasák - Vlasáková 2002, 24).

Dalším z řady majitelů hradu se stal Filip ze Schirndingu, po němž jej získal nejpozději roku 1507 Jetřich z Gutštejna. Králem udělená držba se vztahovala i na město s příslušenstvím. Tentýž rok se stal Kynšperk nad Ohří obětí sporu výše zmíněného majitele s původně chebskou patricijskou rodinou Šliků, kteří si na toto panství činili nárok. Spor přerostl v Šliky iniciovanou válečnou akci, jejímž výsledkem bylo vypálení hradu i pod ním ležícího města a dalších Jetřichových držav, z čehož nakonec profitoval Jetřich. Za utrpěné škody mu byla králem Václavem II. 18. ledna následujícího roku potvrzena zástava a na odstranění napáchaných škod obdržel 500 kop grošů. V souvislosti s potvrzením zástavy se Jetřich ohradil vůči pomluvám Šliků a Elpognara ze Šenfeldu, že se obnova Kynšperku děje protiprávně. V květnu roku 1509 se král Vladislav zavázal Jetřichovi v souvislosti s královským vyplacením jeho zástavy, že pokud se tomu stane, k panství mu vyplatí i tvrz Steinhof (Kamenný Dvůr) se sedmi vesnicemi, třinácti rybníky, sedmi lesy včetně

popravčího práva, které Jetřich zakoupil k panství od Filipa ze Schirndingu za sumu 7 035 zlatých rýnských. Hrozba přejítí kynšperského panství do královských rukou se však vznášela i nad jinými panstvími Gutštejnů, avšak v případě tohoto panství se zřejmě jednalo o výjimku, neboť zůstalo v Jetřichově držení (Sedláček 1905, 185; Vlasák - Vlasáková 2002, 24 - 26; Jánský 2009, 275 - 288).

Jetřichovi bratři Kryštof, Jan a Volf převzali držbu kynšperského panství v roce 1513. Krátce na to byli sužováni finančními potížemi, které vyřešili postoupením jejich rodové zástavy Šlikům mezi lety 1521 a 1523. Držby nad nově nabytým zástavním majetkem se ujal Sebastián Šlik z loketské linie rodu. Součástí kynšperského panství bylo dohromady jedenašedesát poddanských usedlostí rozestých v okolních obcích o rozloze přibližně 380 ha. Po převzetí hradu započal Sebastián Šlik s jeho opravami, jelikož hrad utrpěl při vojenských akcích vedených samotnými Šliky, s čímž se mimo jiné pojí i unikátní dobový popis hradu z roku 1543 vepsaný v loketské městské knize. Opravy byly dovršeny za jeho následovníka Albrechta Šlika (Sedláček 1905, 185; Vlasák - Vlasáková 2002, 24 - 26).

Šlikové však o kynšperské panství přišli v souvislosti s majetkovými konfiskacemi za vlády Ferdinanda I., který takto trestal stavovskou odbojnou šlechtu. O většinu svých zástavních majetků včetně Lokte přišel i Jeroným Šlik, neztratil však držbu nad Kynšperkem nad Ohří. Záhy jej však s Ferdinandem I. vyměnil za jinou držbu, takže hrad přešel opět do královských rukou. Roku 1551 však Ferdinand I. zastavil panství míšenskému purkrabí Jindřichovi z Plavna. Ferdinand I. mimo jiné potvrdil městu jeho privilegia a v roce 1537 povolil stavbu řádných kamenných hradeb. Posléze získal Kynšperk nad Ohří Jan Popp, od něhož koupil panství Kašpar Belvic z Nostvic, který již neobývaný hrad se světnicemi, chlěvy, příkopy, sladovnou, dvěma spáleníšti, sadem a jiným příslušenstvím prodal roku 1603 městu za 1500 kop

míšených grošů (Sedláček 1905, 185; Pelant 1984, 170; Bělohlávek 1985, 176; Kuča 1998, 321; Vlasák - Vlasáková 2002, 28- 29).

J. G. Sommer uvádí, že hrad na Zámeckém vrchu byl obýván ještě za třicetileté války. Jeho ničivé poškození udává k roku 1634 v souvislosti s procházejícími vojsky Švédů. S tím souvisí i celkový úpadek stavby a také Sommerovy zmínky o torzech dvou silných zdí a čtveřici vysokých kruhových věží. Poslední kamenné zbytky hradu byly rozebrány obyvateli města a sneseny v roce 1813 (Sommer 1847, 293 - 298). A. Sedláček se zmiňuje o odhadu kynšperského panství včetně odhadu hradu roku 1725. Hrad byl popsán jako pustý a zašlý, přičemž využitelný mohl být pouze sklep pod ním a prostranství kolem něho (Sedláček 1905, 185). M. Bělohlávek uvádí, že hrad přestal být obýván již po roce 1603 v souvislosti s jeho prodejem městu Kynšperku nad Ohří. V této době měl být hrad využíván pouze ke skladovacím účelům a tzv. letní dům měl být pronajímán městem soukromým osobám. Společně s názorem J. G. Sommera se shoduje o jeho definitivním zničení během třicetileté války (Bělohlávek a kol. 1985, 176 - 177).

Nevyužívaný hradní vrch byl měšťany poskytnut kynšperské židovské obci, jejíž počátky jsou zde kladeny již do 14. století, kdy zde našli úkryt přeživší chebští Židé, kteří uprchli z Chebu roku 1350 před pogromy. V 16. století vznikl židovský hřbitov na severním okraji hradního vrchu v místech průběhu příkopového a valového opevnění. Výrazné stavební aktivity pak proběhly v souvislosti s výstavbou židovského okrsku v 18. století (Lederer 1934, 314 - 318; Jakubec - Rozkošná 2004, 214 - 215).

5.1 Popis hradu z roku 1543

Významným a zároveň unikátním historickým pramenem je jeden z dochovaných popisů hradu v Kynšperku nad Ohří, který byl zapsán při příležitosti jeho přestavby (1525 - 1528) do loketské městské knihy (svazek

1529 - 1710). Současně se jedná o vzácný případ dochovaného historického zápisu dokládajícího soudobou podobu hradu. Popis šlikovského panského sídla po přestavbě docenil již A. Gnirs (Gnirs 1928, 37 - 41), který se pokusil o střízlivou interpretaci v popise uvedených objektů. Někteří badatelé si však svůj výklad podoby hradu přibarvili¹⁸. Doslovný přepis dotyčného popisu uvádím níže. Jakou má tedy tento historický pramen vypovídací hodnotu ať už z hlediska zúčastněných osob držitelů hradu či z pohledu popsanych objektů a jejich možné identifikace s terénní situací a výsledky archeologického výzkumu? Odpovědět na poslední část takto položené otázky se pokusím v kapitolách pojednávajících o situacích odkrytých v hradním jádru. Vzhledem k malým rozměrům jádra hradu vymezeného plošinou o rozměrech 28 x 28 m se využití dotyčného popisu k identifikaci jednotlivých objektů a následné hypotetické rekonstrukci doslova nabízí.

Jheronimus Schlicken, graffen und hern, petreffend:

Erstlich, was den von Künspergh rath und gemein wiessent ist was pey dem wolgepornen graffen und herren hern Sewastian Schlickenn seligen und hern Albrecht Schlicken, graffen und hern am schloss Künspergk gebaut ist wordenn:

erstlich pey herrnn Sewastian und hern Albrechten Schlicken gebrüdern der stock inwendig gezimert, stuben, poden und dach gebautt, die indernn wher mit zimmer und wer.

in die kuchen gebelbett und zugericht, umb die mauern ein gefütterter graben zu peden seiten auff fürren lassen, die vüssert mauer mit zinnen.

item des thor und sumer haus gebauett von neuer mit dach und zimer, alles inwendig und auswendig. die unghost und summa biss pauses ist dem von

¹⁸ Tak například K. Kuča uvádí, že jádro hradu tvořila nejspíše patrová budova z kamene nebo z cihel, avšak o užitém stavebním materiálu popis mlčí. Vrchní část této budovy měla být podle názoru tohoto badatele hrázděná, což je také pouhý předpoklad. Chybným výkladem může být zřejmě také vnitřní hradba chránící jádro hradu opatřená nárožními věžemi, což nepotvrdil archeologický výzkum Pavla Šebesty, na který se tento badatel vzápětí odvolává (Kuča 1998, 322).

Künspergk wol wiessent. actum freitags am abent zum geburt maria im 43. ist auch denmassen ins gerichtspuch verfast zu pefinden (Gnirs 1928, 37).

Z hlediska vypovídací schopnosti se dotyčný písemný pramen zmiňuje o těchto objektech umístěných v hradním jádru. Vzhledem k zmínkám o poschodích, podlahách, pokojích a střeše, kterých se šlikovská přestavba dotkla, lze uvažovat o vícepatrové nejspíše palácové budově. V rámci této stavby nebo na jiném místě v hradním jádru byla zabudovaná kuchyně, kterou Šlikové nově zaklenuli a zařídili. Dále se popis zmiňuje o zdech opatřených cimbuřím a umístěných po obou stranách hradního příkopu. Zmiňována je také brána a tzv. letní dům, který byl nově zastřešen a vnitřek rozčleněn, díky čemuž vznikly další obývací prostory. Označení této budovy prozrazuje orientaci jeho hlavní fasády zřejmě s množstvím okenních otvorů směrem k jihu. V této souvislosti si lze představit některý z běžnějších druhů střech a okapovou orientaci celého stavení směrem k jihu, což zajišťovalo především v teplejších obdobích roku potřebný tepelný komfort. Tím byla splněna jedna z podmínek zajišťující obyvatelnost pojednávané stavby.

Vzhledem k stísněnosti hradního jádra lze vyslovit hypotézu, že rozložení výše popsaných objektů v hradní jádru nebylo izolované. Jejich vzájemné hmotové přiložení k sobě navzájem a současně k obvodové zdi, ne - li přímo jejich komunikační provázání lze důvodně předpokládat. Orientaci hradní brány pak lze na základě popsané situace předpokládat směrem k městu. Z vnitřní zástavby byl nejspíše dominantní stavbou uvažovaný věžový palác, jehož umístění předpokládám na základě archeologického odkryvu na východní straně. Jedná se ve své podstatě o obdélnou budovu s dynamickým vyklenutím vnějšího pláště při východním obvodovém průběhu zdiva. Přibližné rozměry vnitřního líce jsou u pojednávaného objektu cca 7 x 14 m, což je přibližně plocha 100 m čtverečních vhodná k obývacím účelům. Jak jsem již výše naznačil, stísněnost staveniště nedovolila stavitelům hradu provádět větší stavební akce.

Podle výpovědi popisu se jednalo o rekonstrukční práce zdevastovaného hradního jádra. Pokud byla interpretace písemných pramenů vztahujících se ke konfliktu Šliků s Gutštejnny správná (k tomu Vlasák - Vlasáková 2002, 24), při němž měl vyhořet hrad i město, je logická úvaha, že požár hradu ovlivnil především spalné materiály, jako jsou dřevěné konstrukce krovů a možná také příčky v jednotlivých místnostech. Šlikovská přestavba se tedy soustředila především na výměnu shořelých dřevěných konstrukcí a na další stavební úpravy s tím spojené. Místo rozšiřování hradu lze tedy předpokládat jeho výškový růst (přepatrování budov, střechy apod.). Stejně tak se Šlikovská přestavba dotkla zřejmě pouze stojících objektů, o stavbě nových se totiž pramen nezmiňuje. Otázkou však také zůstává v jakém stavu byl hrad v první čtvrtině 16. století, kdy jej získávají od Gutštejnů Šlikové, jelikož Jetřich z Gutštejna obdržel od Vladislava II. 500 kop grošů na odstranění utrpěných škod (Vlasák - Vlasáková 2002, 24). Je tedy možné, že s opravami hradu začal již Jetřich z Gutštejna.

6 HISTORICKÁ IKONOGRAFIE A PLÁNY

Na mapě Prvního vojenského mapování (1764 - 1767) jsou pozůstatky hradu vůči městu vykresleny v převýšené poloze vprostřed centrální plošiny hradního návrší (obr. 4). Zbytky hradu jsou zde vyznačeny červenou barvou ve tvaru písmene U. Jedná se o dva výrazné protilehlé úzké objekty, mezi nimiž je prázdný prostor vyplněný barvou splývající s nezastavěným povrchem v okolí hradu. Východní strana dotyčného objektu je neuzavřená. Co se týče tvaru hradní ostrožny, je vyvedena docela realisticky. Ze tří stran se strmě svažuje do údolí pod ní tekoucí řeky Ohře, přičemž na straně přivrácené k městu není zakreslen žádný výraznější pokles terénu. Okolo hradního jádra, nejspíše v místech průběhu příkopového a zemního opevnění nebo v místech předhradí, je zachycena ještě čtveřice budov provedených rovněž červenou barvou. Z pojednávané mapy je patrné, že ještě v druhé polovině 18. století bylo hradní jádro zastavěno. V této době, jak víme z písemných pramenů, však nebyl hrad obýván (Kol., Laboratoř geoinformatiky, citováno 8. 4. 2015).

Mapa Druhého vojenského mapování (1840 - 1852) poskytuje vůči prvnímu vojenskému mapování realističtější obraz. Jejím nedostatkem však je nepřehlednost vzniklá v důsledku zhuštění zástavby okolo hradního návrší. Změň červené barvy indikující kamenné objekty prolínající se šrafurou klesajícího svahu na severním úpatí ostrožny může prozrazovat stavební aktivity židovské obce v tomto prostoru. Pro bližší poznání charakteru objektů souvisejících s hradem nemá toto mapování větší význam. V souvislosti s dobou pořízení a vznikem druhého vojenského mapování a zmínkou J. G. Sommera o snesení stavby v roce 1813 nelze také ostatní objekty na hradním návrší spojovat se samotným hradem (Kol., Laboratoř geoinformatiky, citováno 8. 4. 2015).

Bez jakýchkoliv náznaků zástavby je hradní návrší, přesněji řečeno jádro hradu, zachyceno na Třetím vojenském mapování (1877 - 1880). Centrální

plošina jádra orientovaná vůči městu je šrafami vyzdvihnuta nad okolní terén. Výrazně se však již na tomto mapování projevuje židovský hřbitov ležící poblíž dnešní ulice Na Příkopech, jehož vnitřní prostor je ze čtyř stran uzavřen obvodovou kamennou hřbitovní zdí. Obvod hřbitovní zdi připomíná tvar nepravidelného lichoběžníka. Na jižní stranu hradního návrší doléhá pětice zděných domů, jež mohou souviset s židovským sídelním okrskem (k tomu Jakubec - Rozkošná 2004, 214 - 215) vzniklým z části v místech dnešní Dlouhé ulice již v 18. století. Mezi městskou zástavbou a hradním návrším se táhne úzký zelený pruh rozšiřující se směrem k hřbitovu, což je prostor předhradí (Kol., Laboratoř geoinformatiky, citováno 8. 4. 2015).

Indikační skica Stablního katastru (1824 - 1843) zachycuje hradní ostrožnu již bez jakýchkoliv terénních náznaků hradního jádra (obr. 5). Místo toho je pojednáváný prostor nezastavěný a vybarvený světle zelenou barvou s nápisem Dominum a malým písmenem dvojitého w, což je zkratka pro obecní pastviny. Význam této mapy spočívá mimo jiné v zachycení vztahu městského intravilánu k terénním pozůstatkům zaniklého hradu (Kol., Český úřad zeměměřičský a katastrální, citováno 8. 4. 2015). Ostatně využívání hradní plochy k zemědělským účelům popisuje později i A. Sedláček (Sedláček 1905, 184).

V roce 1928 pořídil terénní skicu lokality A. Gnirs. Náčrt zachycuje celý rozsah hradní dispozice, včetně židovského hřbitova. Stav hradní ostrožny, respektive pozůstatků zaniklého hradu, se již mnoho nelišil od dnešní situace. Skica je doplněna legendou. Hradní jádro (1) je vymezeno vůči okolní ploše příkopem (2), za jehož vnější hranou je rozměrná plocha předhradí (3). V severním svahu je zakreslen židovský hřbitov (4), který je protnut průběhem staršího valového opevnění (5,6). K úvahám o komunikačním propojení hradního jádra s předhradím přispívá velkou měrou zakreslení nástupní rampy vystupující z vnější hrany východního příkopu. Proti tomuto nástupnímu místu spojující předhradí s jádrem hradu pak měla podle názoru A. Gnirse stát brána, o jejíž

vznik se měli zasadit Šlikové. Přehlednost terénního náčrtu doplňuje boční řez hradním vrchem se stejnými vysvětlivkami. Pořízená skica však nepřináší žádné nové informace kromě popisu hradní dispozice. Chybným údajem je pak časové zařazení valového opevnění (Gnirs 1928, 37 - 41).

Mezi lety 1988 - 1991 prováděl prospekci lokality a rekognoskaci terénní situace P. Hereit, který ji následně převedl do plánu zaniklého hradu. Plán představoval jádro hradu slabě čtvercového půdorysu o rozměrech 28 x 28 m obehnané ze tří stran příkopem. Přístup do jádra hradu zajišťuje násep vzniklý v jižním příkopu. Na severozápadní straně hradní ostrožny je pak malá terasa, od níž svah prudce spadá dolů (Hereit 1994, 26 - 27).

7 VIZUÁLNÍ POVRCHOVÝ PRŮZKUM

Pozůstatky hradu se nachází na vrcholu přirozené svorové vyvýšeniny (obr. 6) v minulosti nazývané německým toponymem „Schloßberg“ (dnes Zámecký vrch) na západním okraji současného města Kynšperku nad Ohří zhruba 320 m SZS od kostela Nanebevzetí Panny Marie. Z jihovýchodní strany přiléhá těsně k hradní ostrožně městský intravilán, který tuto listnatými stromy porostlou vyvýšeninu obklopuje. Od zbývajcího terénu je pak oválná ostrožna korunovaná terénními pozůstatky opevněného areálu vymezena strmými svahy spadajícími především na severozápadní straně k níže položenému rovinatému údolí meandrující řeky Ohře. Směrem k historickému jádru Kynšperku nad Ohří se již popisovaná vyvýšenina takto výrazně nesvažuje. Její navázání na zastavěnou plochu města je zajištěno prostřednictvím plynule klesajícího svahu vymezuujícího zároveň prostor předhradí hradu. O této pojednávané straně hradního areálu přivrácené směrem k městu se lze hypoteticky vyjadřovat jako o nástupním prostoru kudy vedla komunikace k hradu.

Středovou část ostrožny zaujímá rovinaté hradní jádro o čtverhranném půdorysu a přibližných rozměrech 28 x 28 m, které je vymezeno vůči okolí ze tří stran příkopy (obr. 7). V současné době je příkopové opevnění částečně zaneseno. Největší šířky (20 m) a hloubky (4 m) dosahuje příkop na jihovýchodní straně. Na obranyschopnosti hradu se dále podílelo po svahu níže položené valové těleso, jehož průběh směřuje k východu do míst, kde byl později zřízen židovský hřbitov. Zemní valové opevnění bylo umístěno ve svažitém terénu na přírodou dobře chráněné severovýchodní straně. V současnosti je po západním úbočí ostrožny vedena šterková cesta stoupající z nivy řeky Ohře až k samotnému jádru hradu.

Vnitřní plocha hradního jádra vymezená výše popsanými antropogenními útvary je poznamenána několika mělkými konkávními terénními depresiemi,

kteře vznikly bezpochyby v důsledku recentních zásahů. Její současný stav je výsledkem těžby kamene na stavební materiál ve městě, amatérsky vedených výkopů a v neposlední řadě také menšího záchranného výzkumu, který zde provedlo Chebské muzeum v druhé polovině 20. století. Po skončení tohoto archeologického výzkumu byly sondy standardně zavezeny vykopaným materiálem a areál prošel parkovými úpravami souvisejícími s celkovým zpřístupněním této kulturní památky.

Umístění předhradí hradu se vzhledem ke konfiguraci terénu předpokládá na straně přivrácené k městu, což není v rozporu s výpovědí kartografických pramenů a současnou terénní situací. O komunikačním provázání předhradí s městem již byla řeč, to samé lze bezpochyby tvrdit o jeho provázání s hradním jádrem. Komunikační propojení hradního jádra s předhradím, jak jej předpokládal A. Gnirs ve druhé čtvrtině 20. století již nelze ověřit (Gnirs 1928, 38), jelikož popisovaná nástupní rampa a tedy i dotyčná komunikační vazba není v současné terénní situaci čitelná.

Pojednávaný prostor předhradí je vymezen vůči hradnímu jádru z jihovýchodní a severovýchodní strany příkopem a vůči městu pozvolným krátkým svahem. O rozlehlosti tohoto předhradí se zmiňuje již A. Sedláček. V jeho popisu jej charakterizuje jako dva trojhrany vzniklé v důsledku jeho rozkované části přivrácené k městu. S charakterizováním předhradí jako dvou trojhranů lze v zásadě souhlasit (Sedláček 1905, 184). Otázkou také zůstává, zda bylo předhradí hradu s příslušnými hospodářskými a provozními objekty zpočátku samostatnou jednotkou nebo jakým způsobem bylo později provázáno s městem prostřednictvím systému městského opevnění. O archeologické povaze předhradí však nic bližšího nevíme. Část tohoto předhradí je také zastavěna současnou zástavbou. Z těchto stavebních akcí však nepocházejí žádné archeologické nálezy, respektive žádné nebyly hlášeny.

Vizuální povrchový průzkum byl z důvodu vegetačního klidu a tím pádem lepšího zviditelnění a zpřehlednění povrchových antropogenních tvarů reliéfu prováděn v podzimních a jarních měsících roku 2014 a 2015. Současný

rozsah hradního areálu, tak jak se jeví v rovině terénních pozůstatků, je z velké části zřejmě původní, což však nelze s jistotou tvrdit o jeho předhradí poznamenaném zčásti přilehlou moderní zástavbou. O podobě hradu toho nelze na základě povrchového průzkumu mnoho říci, jelikož se nedochovaly žádné kamenné nadzemní partie zdiva a vypovídací schopnost hradního jádra je mizivá vzhledem k novodobým zásahům v tomto klíčovém prostoru. Za vytvoření reálné představy o podobě objektu v hradním jádru tak vděčíme pouze provedenému archeologickému výzkumu Chebského muzea v druhé polovině 20. století, čemuž je věnována následující samostatná kapitola.

8 ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM CHEBSKÉHO MUZEA

O první odborně provedený archeologický výzkum v poloze Zámeckého vrchu v Kynšperku nad Ohří na místě původního středověkého hradu se zasadil archeolog P. Šebesta z Chebského muzea. Hlavní sezóny výzkumných prací se soustředily na letní měsíce let 1972 - 1974 (obr. 8). Průběžné výsledky tohoto archeologického výzkumu pak byly publikovány dílčím způsobem (Šebesta 1973, 1974) a posléze byly zahrnuty do článku, který vyšel s časovým odstupem několika desítek let, kdy se nahromadila další archeologická zjištění především z městského prostředí Kynšperku nad Ohří, jež bylo možno následně prezentovat (Jirát - Šebesta 2005, 16 - 33). Pojednávání archeologický výzkum byl vyvolán neodbornými zásahy do archeologických terénů historickým kroužkem ZDŠ pod vedením učitele S. Matyáše. V důsledku intenzivní a neodborně vedené činnosti kroužku v místech jádra hradu byly nenávratně poškozeny většinou povrchové archeologické situace. Při těchto neodborně vedených výkopových akcích byl získán početný archeologický materiál bez bližších nálezových okolností.

8.1 Předcházející neodborné výkopy

Jak dokládá dokument fyzicky uložený v Chebském muzeu, došlo k prvnímu neodbornému narušení mnou řešené lokality již koncem šedesátých let 20. století. Bez vědomí příslušné archeologické instituce byl iniciátorem neodborných výkopů učitel zdejší základní školy pan A. Grafnetter. Jím získané archeologické nálezy byly od té doby umístěny v prostorách základní školy, než je výše zmíněný předal prostřednictvím Darovacího listu dne 14. března roku 2000 Chebskému muzeu. Převzatý soubor obsahoval několik kusů renesančních kachlů s reliéfní figurální výzdobou, keramické střepy (poklice, okraje, ucha) a mnoho dalších především skleněných předmětů (Muzeum Cheb, Darovací smlouva).

Další neodborný zásah do archeologických situací v areálu hradu následoval v letních měsících v roce 1972, kdy zde působil učitel Svatopluk Matyáš se svým zájmovým archeologickým kroužkem. Činnost kroužku nezůstala stranou mediální pozornosti (Hejný 1974, 1)¹⁹, díky čemuž se o jeho výkopových akcích a mimo jiné také o opravě památek v Kynšperku nad Ohří dozvěděli pracovníci Archeologického ústavu ČSAV v Praze, kteří řešením této věci pověřili Chebské muzeum (ARUP AV ČR, Archiv NZ, Princ, Šebesta 1974). V důsledku narušení lokality provedl archeolog Chebského muzea P. Šebesta drobný revizní výzkum, který se postupně v následujících sezónách rozšiřoval.

Podle pořízené fotodokumentace tímto archeologem dokumentujícím narušená místa ještě téhož měsíce, kdy se o amatérské činnosti S. Matyáše dověděl, se jámy koncentrovaly především v centrální části kynšperské vyvýšeniny v místech jádra hradu (obr. 9). Největší nepravidelná jáma o rozměrech 3 x 5 m a hloubce 1, 5 m byla umístěna v severozápadním rohu centrální plošiny. Odtud také mělo pocházet největší množství archeologických nálezů. Další jáma byla zdokumentována také ve střední části a východní části centrální plošiny (Muzeum Cheb, Zpráva o služební cestě).

Z archeologických nálezů pocházejících z výše popsaných výkopových porušení převažovaly zlomky keramiky, které nebyly starší než z 15. - 17. století. Z dalších nálezů lze zmínit fragmenty kachlů, kostěné předměty, přesleny, terakotové figurky, kovové předměty a především numismatický materiál (celkem 19 ks), jež byl zaslán na determinaci Dr. J. Hláskové do Národního muzea v Praze (Muzeum Cheb, Interní doklad). Jednalo se o emise

¹⁹ Článek o záslužné činnosti S. Matyáše a jeho otce Františka vyšel v deníku Lidová demokracie pod titulkem Kynšperský památkář. Autorem příspěvku byl V. Hejný. Nejedná se však o jediný příspěvek, který dokládá aktivity S. Matyáše. V kronice města Kynšperku nad Ohří (1958 - 1978) je na straně 230 nalepen výstřížek z neidentifikovatelných novin, nesoucí název Středověká keramika, v němž jsou zmíněny keramické i skleněné fragmenty, pocházející z areálu kynšperského hradu (Kronika Města, citováno 13. 4. 2015).

mincí z dob vlády Vladislava II. (1471 - 1516), Ferdinanda I. (1526 - 1564), Ludvíka I. (1516 - 1526), Jiřího z Poděbrad (1543 - 1562) a dalších, přičemž nejstarší mincí byl pražský groš Václava II. (1283 - 1305) ražený po roce 1300 v Kutné Hoře (Muzeum Cheb, nález 1971).

8.2 Archeologický výzkum v roce 1972

V důsledku neodborně zasažených klíčových archeologických situací v prostoru hradního jádra bylo přikročeno k provedení drobného záchranného výzkumu, jehož první etapa proběhla pod vedením Chebského muzea v době od 3. - 14. července roku 1972. Vedle dokumentace již existujících postižených míst byla v západní části dotčené plošiny položena zjišťovací sonda 1 metr široká a 10 metrů dlouhá orientovaná ve východo - západním směru. Během výše zmíněného pracovního termínu byla vykopána tato sonda označená jako S 1/72 do hloubky 2 m 30 cm, což si vyžádalo přemístění zhruba 18 m³ zeminy, respektive archeologických situací. V rámci archeologické sondy S 1/72 se později podařilo zachytit vrstvy, jež dovolily časové zařazení zkoumané středověké památky, o tom však více později (Šebesta 1972).

V povrchových partiích sondy se po sejmutí drnu objevila rozsáhlá kamenná destrukce, po jejíž odstranění v hloubce 40 - 65 cm bylo nalezeno velké množství keramických střepů (celkem 98 ks) datovatelných do 15. století. Posléze z nich byla zrekonstruována třemi obvodovými lištami zdobená baňatá tenkostěnná nádoba s vytaženým, dovnitř zaobleným okrajem. V západní části archeologické sondy bylo zjištěno v hloubce 20 cm pod povrchem základové zdivo zděné z nekvalitní malty²⁰ o šířce 260 cm. Pata tohoto zdiva pak byla odkryta v hloubce takřka 1 m 80 cm. Odkryté zdivo

²⁰ Zde je však nutné mít na paměti, že kvalita malt na téže stavbě mohla být proměnlivá a dotyčná situace nemusí odrážet kvalitu tohoto pojiva na jiných místech.

nebylo opatřeno předzákladovým rozšířením. Vyklonění horních partií dotyčného kamenného bloku počínající v hloubce jednoho metru bylo zřejmě způsobeno střídavým působením mrazu a tání²¹. Základy této kamenné zdi nasedaly na povrch sytě černé vrstvy, jež obsahovala několik atypických keramických fragmentů a čelist prasete (Šebesta 1972).

Výše popsaná černá vrstva reprezentující zároveň nejstarší středověký stratigrafický horizont nasedající na podloží byla sledována v celé ploše odkryté sondy. Její tloušťka kolísala mezi 5 - 12 cm. Ve východní části sondy byla poznamenána objektem, jež byl autorem výzkumu interpretován jako ohniště (obr. 10). V okruhu do 60 cm od okraje tohoto objektu bylo nalezeno větší množství keramických střepů, které byly P. Šebestou datovány na základě získaných poznatků o chebské středověké keramice již do 1. poloviny 13. století²². V předešlých rádcích popsaný tmavý horizont byl převrstven 110 cm mocnou sterilní vrstvou tvořenou hlinitopísčítým materiálem naspaným podle mínění vedoucího výzkumu do těchto míst zřejmě při terénních úpravách souvisejících se stavbou hradu (Šebesta 1972).

Výše popsaná plošně odkrytá stratigrafická situace podnítila úvahy vedoucího výzkumu P. Šebesty o vztahu stratigraficky nejstarší a zároveň nejspodnější zjištěné sídlištní vrstvy k nasedající patě kamenného základového zdiva o šíři 260 cm. Vzhledem k výraznému časovému hiátu zastoupeného souvrstvím hlinitopísčitého až štěrkovitého charakteru přiléhajícího k tomuto základovému zdivu bylo obtížné určit, zda dotyčná nejspodnější vrstva obsahující keramické střepy z přelomu 12. a 13. století souvisí přímo s výstavbou kamenného hradu nebo jestli není starší. V druhém případě by inkriminovaná vrstva neměla přímý vztah se stavbou hradu, jehož vznik by tedy souvisel až s dotyčnými terénními vyrovnávacími pracemi.

²¹ Za tuto informaci děkuji T. Karlovi.

²² Později byla datace těchto zlomků byla nepatrně posunuta zpět a to již na přelom 12. a 13. století viz Jiráč - Šebesta 2005, 19.

Vysvětlením této časové mezery se měly zabývat následující etapy archeologického výzkumu naplánované na červenec a srpen roku 1973 a 1974. Vedle úkolu zjištění vztahu architektury k odkryté stratigrafické situaci si P. Šebesta vytyčil další cíle jako například zjištění půdorysu hradu, určení doby jeho založení, zjištění vztahu hradu a města nebo potvrzení či vyvrácení domněnky o starším slovanském hradišti, jež mělo předcházet hradu i městu. K zodpovězení těchto otázek měla přispět plánovaná 30 m dlouhá sonda o šířce 2 m a hloubce 5 m, která měla zdokumentovat průřez hradním návrším, včetně příkopů. S dalšími menšími sondážemi se počítalo v místech areálu domnělého slovanského hradiště. Konkrétně měl být odkryt a zdokumentován val probíhající v místech židovského hřbitova, o jehož raně středověkém původu se vyjadřovala soudobá literatura. Plošnější odkryv byl naplánován i v hradním jádru, což mělo přinést lepší představu o jeho hospodářském zázemí.

8.3 Archeologický výzkum v roce 1973

Druhá etapa archeologického výzkumu se soustředila především na jihozápadní roh hradního jádra. Kromě jihozápadní části byla také položena přes hradní návrší přibližně od jeho středu až do prostoru východního příkopu 30 m dlouhá a 2 m široká archeologická sonda orientovaná ve směru západ - východ. Celkem tedy bylo položeno 9 archeologických sond, jimiž byly odhaleny další partie kamenných zdí, jimiž se postupně vytvářel obraz charakteru zástavby v jádře hradu a o jeho půdorysu (Šebesta 1973).

Významná zjištění přinesla sonda S 1/73, která byla postupně rozšiřována (S 7/73), a ve které byla objevena v hloubce 20 - 50 cm pod povrchem dvojice sklepních okének (světlíků) s prudce sklopenými bankály vyskládanými z plochých kamenů (obr. 11, 12). Dotyčná sklepní okénka byla orientována směrem na západ, odkud tedy proudilo do pojednávané sklepní prostory světlo. Při vnitřním líci zdi v těchto sklepních prostorách byla v hloubce okolo 2 m zachycena valounová podlaha. Vnější otvor sklepního okénka (při vnějším

líci kamenného bloku), jehož úroveň však již byla v době archeologického výzkumu destruována, musel být na základě svažitosti spodního bankálu umístěn zhruba ve výšce dvou metrů. Pokračování této sklepní prostory lze na základě odkryté situace v sondě S 1/73 očekávat v místech jižního průběhu obvodové hradby (Šebesta 1973).

Cenné poznatky o stratigrafických poměrech v hradním jádru přinesla také sonda S 2/73, jež byla součástí naplánovaného 30 m průřezu hradním návrším. Sonda S 2/73 byla umístěna v místech dřívějšího narušení ve střední části zkoumané plošiny. Dotyčné zásahy negativně ovlivnily stratigrafickou situaci nad kamenným torzem zdi, který byl objeven níže. Po sejmutí drnu se v těchto místech nacházela vrstva obsahující kameny s maltou, jejíž pozůstatek byl zkoumán archeologickým odkryvem v těsné blízkosti vnitřního omítnutého líce zdi. V místech nelegálního novodobého vkopu, který tedy poznamenal vrchní partie pojednávaného torza zdi²³, byla posléze v hloubce 1 m zdokumentována 140 cm silná kamenná zeď na maltu, jež byla orientovaná ve směru sever - jih (obr. 13). Svým průběhem tedy předjímala rozdělení hradního jádra na dva v podstatě rovnocenné díly. K západnímu zjištěnému průběhu této dělicí zdi, která byla omítnuta 1, 5 cm silnou vrstvou omítky se přimykaly další vrstvy obsahující například cihlovou drť. Ostatně využití cihel ve zdivu pojednávané dělicí zdi dokládá cihla umístěná v původní poloze při jejím vnitřním líci. Výrazně níže pak byly umístěny kamenné destrukce připomínající sesuté klenutí. Podle orientace výše zmíněného sklepa nelze vyloučit souvislost této kamenné destrukce s těmito sklepními prostory (Šebesta 1973).

Pozitivním zjištěním vedlejší sondy S 3/73 byla opět kamenná destrukce interpretovaná jako spadlá klenba. Ve výplni této kamenné destrukce byla šedá štípaná žula, malta a černá jemná hlína. Pojednávané kamenné

²³ Dotyčný nelegální vkop, jehož průběh je zachycen na terénní dokumentaci je výstižně pojmenován jako Matyášův superbordel (Šebesta 1973).

destrukce však nemusejí být nutně pozůstatkem propadlých klenutých prostor, ale mohou souviset s destrukcemi zdív například při záměrném rozebírání hradu, o kterém víme z historických zpráv. V těsné blízkosti předešlé nálezové situace byl odkryt střep kamenného zdiva zděného na maltu, který měl zřejmě souvislost s průběhem jihovýchodního úseku ukloněného obvodového zdiva (obr. 14). Vnitřní líc zjištěné kamenné konstrukce byl také omítnut. Porovnáme - li tedy stratigrafickou situaci v sondě S 2/73 s pozorováními ze sondy S 3/73, nelze přehlédnout, že obě vnitřní stěny zjištěných kamenných konstrukcí zděných z lomových kamenů jsou omítnuty, což ukazuje na existenci zřejmě vnitřní omítnuté a zaklenuté prostory (Šebesta 1973).

Zbývající archeologické sondy 4, 5 a 6 pak měly přinést poznatky o charakteru hradního příkopu. Počínaje sondou S 4/73 se tedy nacházíme v exteriéru hradní stavby. Tato trojice na sebe navazujících sond zdokumentovala profil východního příkopu sestávajícího z množství promíšených jílovitopísčitých vrstev s kamením, v povrchových partiích i s výskytem recentních nálezů (patrony). Během postupného nárůstu stratigrafie byl příkop nakonec zanesen. Z příslušné terénní dokumentace je patrná struktura příkopu, v jehož řezu lze od sebe oddělit jednotlivé úrovně odpovídající například době života příkopu a jeho udržování, na což může poukazovat například černá vrstva s vyskládanými oblázky zachycená sondou S 4/73 (obr. 15). Analogickou vrstvu s oblázky o velikosti do 10 cm zachytila taktéž sonda S 6/73. Dotyčná úroveň s vyskládanými oblázky navíc odpovídá odkrytému střepu kamenné zdi z vedlejší sondy S 3/73, od něhož směřuje. Následující výrazně silnější vrstvy pak spíše ukazují na zanášení příkopu, s čímž souvisí i zánik jeho původní funkce. Vnitřní strukturu východního příkopu poodhaluje také již výše zmíněná archeologická sonda S 6/73. Zajímavá je také stratigrafická situace oddělená od vrstvy s oblázky dalšími dvěma vrstvami. Jedná se o vrstvu sestávající z jemně šedého písku, která najednou mění směr a začne stoupat, což z hlediska uložení poznamená ještě mocnější světlehnědou vrstvu s kameny nad ní. Jednou z interpretačních možností této nezvykle se uklánějící se vrstvy

je ta, že jde o pozůstatek staršího valového tělesa. Jeho větší část pak byla odebrána vyhloubením příkopu²⁴ (Šebesta 1973).

Sonda S 7/73 jak jsem již předeslal v úvodu navázala na sondu S 1/73, ale také na sondu S 1/72, již byl zahájen archeologický výzkum. Pro připomenutí v ní bylo zdokumentováno základové zdivo v podobě kamenného bloku o síle přesahující 2, 5 m. Odkryvem tohoto kamenného zdiva však nebyla zjištěna jeho vazba na sklepní konstrukce v jižním směru zjištěné sondou S 1/73. Nicméně vnější líc tohoto samostatně stojícího kamenného bloku je v podstatě ve stejné rovině jako dvojice kamenných bloků (pilíře?) zjištěných sondou S 1/73 (obr. 16). Problematický je však zejména vztah tohoto solitérního bloku k severozápadnímu cípu hradního jádra, který byl silně narušen nelegálně vykopanou nepravidelnou jámou o rozměrech 3 x 5 m. Nenávratně tak byly ztraceny případné vazby zjištěné konstrukce k této části plošiny a to až do hloubky 1, 5 m. Patrně však lze v těchto místech předpokládat ukončení obvodového zdiva (snad v podobě 4 pilíře?), jehož průběh byl zjištěn archeologickým odkryvem v roce 1974 (Šebesta 1973)

Cenné poznatky týkající se rozšíření představ o půdorysu hradu přinesly také poslední dvě sondy S 8/73 a S 9/73 v rámci druhé etapy výzkumu, které se koncentrovaly při jižním okraji zkoumané plošiny, respektive hradního jádra. Zejména v sondě S 8/73 byl zachycen průběh zdiva rozměrově odpovídajícího konstrukci zjištěné sondou S 1/73, čímž se potvrdil průběh této obvodové hradby. Vnitřní lícni strana této obvodové zdi se přímo napojovala na výše zmíněnou dělicí zeď orientovanou ve směru sever - jih. Tyto dvě konstrukce byly svým zdivem provázané, což poukazuje na jejich jednotnou, respektive chronologicky současnou výstavbu. Poslední archeologická sonda S 9/73 byla umístěna do jihovýchodního cípu odkrývané plošiny. Jejím přínosem bylo zachycení vnitřního líce rohu, kde na sebe navazoval průběh obvodového zdiva sledující jižní okraj plošiny s tím, který byl zčásti v podobě uraženého

²⁴ Za upozornění na tuto interpretační možnost děkuji T. Karlovi.

zbytku zdiva zachycen sondou S 4/73. Mírné vyklonění dotyčného rohu vyvolává představy o možném dynamickém vyklenutí vnějšího obvodového pláště stavby do velmi mírného vrcholového břitu, jehož domnělou podobu zachycuje celkový plán lokality (Šebesta 1973). Po jeho bocích by pak obvodová hradba nabývala štítovitého charakteru. Je však otázkou, zda zvolené řešení v podobě dynamického vyklenutí vnější obvodové zdi v těchto místech bylo determinováno stavenišťem nebo bylo vyvoláno jinými například demonstrativními záměry stavebníka hradu²⁵. První možnost se však zdá spíše méně pravděpodobná vzhledem k úpravě staveniště do pravidelného útvaru. Staveniště tedy nepokládám za determinující faktor ovlivňující konečnou podobu vnějšího pláště pojednávané stavby.

8.4 Archeologický výzkum v roce 1974

Závěrečná etapa archeologického výzkumu proběhla v roce 1974. Pozornost se tentokrát soustředila především na severovýchodní cíp zkoumané plošiny, který byl na rozdíl od ostatní plochy hradního jádra do té doby průzkumnými pracemi nedotčen. Celkem v těchto místech byly položeny 3 sondy, jmenovitě sondy S 1/74, S 4/74 a S 5/74. Zbývající dvě sondy byly umístěny vně hradního jádra, přičemž jejich úkolem bylo přinést poznatky o vnějším valovém opevnění.

Sonda S 1/74 orientovaná ve směru jihozápad - severovýchod odkryla relikt obvodového kamenného zdiva jako bylo zjištěno na protilehlé jižní straně zkoumané plošiny. Rozšířením této archeologické sondy do strany se také podařilo zachytit fragment již zmíněné dělicí zdi orientované ve směru sever - jih. Vztah této konstrukce k zjištěné obvodové zdi však nebylo možno na základě nálezové situace zjistit. Jedinou indicií upozorňující na potenciální navázání této dělicí příčné zdi na vnitřní plochu severního průběhu obvodové zdi by mohl být její negativní otisk, jenž by v tomto místě zanechal stopy. Tyto domněnky podporuje analogická situace z opačného

²⁵ K úloze demonstrační architektury v rámci středověkých českých hradů viz. Durdík 2005, 26.

konce pojednávané konstrukce, kde je patrné její provázání se zdíkem jižní obvodové hradby, což bylo doloženo sondou S 8/73. Průběh zachyceného obvodového zdiva sondou S 1/74 byl lokalizován i ve vedlejší sondě S 4/74. Sonda S 5/74 byla orientována ve směru západ - východ. V její ploše byl sledován průběh zřejmě také obvodového zdiva ve směru jih - sever, čímž tedy získalo hradní jádro přibližnou podobu do obvodové hradby uzavřeného pětiúhelníku. V této sondě byl také zjištěn záměrný úklon obvodového zdiva při jeho vnitřním i vnějším líci (obr. 17), jako tomu bylo prokázáno ve dvou již zmíněných archeologických sondách. K vnější straně tohoto zdiva zjištěného sondou S 5/74 byla dodatečně přiložena na spáru další kamenná konstrukce nasedající společně se zdí na odsazený předzáklad. O možné funkci této druhotně přiložené konstrukci se zmíním později (Šebesta 1974).

9 DISKUZE K ODKRYTÝM SITUACÍM V JÁDŘE HRADU

Nejstarším dokladem středověkých aktivit v jádře odkrytého hradu je 5 až 12 cm mocná tmavá vrstva, která byla sledována v celé ploše archeologické sondy S 1/72. S touto vrstvou nepochybně souvisel objekt vyplněný přepálenými vrstvami interpretovaný jako ohniště, v jehož okolí se koncentrovaly keramické fragmenty datovatelné na přelom 12. a 13. století. Charakter této tmavé vrstvy nasedající již na geologické podloží budí dojem jejího pozvolného vzniku v otevřeném terénu jako povrchové vrstvy, na což by ukazoval i objekt ohniště ve východní části sondy.

Jedná se tedy o přímý doklad využívání této ostrožny již v tomto období, nicméně je také nutno poznamenat, že v rámci dalších zkoumaných sond již tato kulturní vrstva zachycena nebyla. Je tedy otázkou jaké intenzity dosáhlo osídlení v pojednávaném prostoru, jehož je dotyčná vrstva odrazem. Pozůstatek této vrstvy je však překryt dynamičtější stratigrafií nepochybně související se stavbou kamenného hradu, takže jejich přímá časová souvislost se nezdá být pravděpodobná, což rozvádím v následujících odstavcích.

Otázkou tedy zůstává vztah této vrstvy k zjištěné kamenné konstrukci v rámci sondy S 1/72. S velkou pravděpodobností se totiž jedná o základové zdivo nasedající svou patou na inkriminovanou vrstvu, tudíž je dané kamenné torzo stratigraficky mladší. Potvrzení kontinuity využívání popisovaného místa nelze opřít o keramické nálezy z bezprostředních následných vrstev přimykajících se k výše zmíněnému základovému zdivu, jelikož ty zde chybí. Takže datování dotyčné architektury není bez problémů. Charakter těchto vrstev totiž s velkou pravděpodobností odpovídá terénním úpravám staveniště souvisejících snad s vyrovnáváním povrchu pomocí navážek, čímž se tedy plošina připravovala k plánované zástavbě. Nelze vyloučit, že značná část tohoto vyrovnávacího materiálu pocházela z hloubení hradních příkopů či ze sklepních prostor vedlejšího sklepa.

Důležitou součástí úvah o stavebních počátcích hradu je vzájemný vztah všech zjištěných zděných konstrukcí. Výše zmíněné základové zdivo zachycené sondou S 1/72, a o něž se opíraly sterilní hlinitopísčité navážky bylo později odkryto v úplnosti sondou S 7/73. Na základě odkryté situace však nelze určit jeho vztah k okolním konstrukcím. S velkou mírou pravděpodobnosti však souvisí se zjištěnými čtvercovými (pilířovitými?) konstrukcemi, k nimž se přimykají zdi sklepa na západní straně. Jedinou indicií je v tomto směru zarovnění všech popsaných konstrukcí do jedné roviny před okrajem svažujícího se terénu.

Významné zjištění přinesly také sondy S 2/73, S 8/73 a S 1/74, kde byly odkryty pozůstatky dělicí příčné zdi, jež rozdělovala jádro hradu na rozměrově se výrazněji neodlišující části. Jelikož byla tato příčná dělicí zeď provázána s úsekem obvodového zdiva sledujícím jižní příkop, což bylo dokumentováno v sondě S 8/73, vznikly tyto kamenné konstrukce zřejmě během jedné stavební etapy. Jaký však byl smysl výstavby této příčné dělicí zdi stavebně rozdělující hradní jádro na dvě části? Zde se naskýtají různé interpretační možnosti, jež svou povahou však zůstanou v hypotetické poloze. Z hlediska vnitřní zástavby hradního nádvoří se mohlo jednat o nádvorní zeď případné palácové stavby, jejíž půdorys by vycházel z východního průběhu obvodové zdi, o kterou by se opíral, a která by současně tvořila obvodový plášť tohoto paláce.

Nezodpovězená také zůstává otázka členění hradní dispozice a vnitřního komunikačního schématu, stejně tak i přístup zvenčí do jádra hradu. Jediným zachyceným členícím prvkem je výše zmíněná zeď ve směru sever - jih, která je podstatně slabší oproti obvodovému fortifikačnímu zdivu. Její pozůstatky zachytily sondy S 2/73, S 8/73 a 1/74, avšak její celkový průběh nebyl vzhledem k rozsahu výzkumu sledován. V tom případě tedy nelze zcela vyloučit její dílčí úplné přerušení. Zcela jistě však nebyla tato zeď stavěna se záměrem ztížení komunikačních možností obyvatel hradu, ba naopak. Jistě se

však nějakým způsobem podílela na komunikačním propojení obou částí hradu, tedy hradního nádvoří a případného paláce.

Vzhledem k umístění archeologických sond, pro něž byla zvolena místa lemující většinou obvod zkoumané plošiny, nelze za současné situace k vnitřnímu komunikačnímu schématu říci více. Obdobná situace nastává u odhadování přístupu zvenčí do jádra hradu, zde nelze zcela zavrhnout možnost přístupu do hradního jádra v místech novodobého návozu. Za hlavní komunikaci lze v našem případě považovat most vedený přes příkop. Určitou indicií, kde mohl tento most stát nabízí například pozůstatek konstrukce zjištěný v sondě S 5/74. Zde byl k vnějšímu obvodovému zdivu přiložen dodatečně na spáru jakýsi pilířovitý výstupek, jenž mohl být hypoteticky nosným prvkem zde zbudovaného mostu. Tuto rekonstruktivní představu podporuje popis nástupní rampy, jejíž terénní pozůstatky byly čitelné ještě v první polovině 20. století (Gnirs 1928, 38). Stejně tak se mohlo jednat o druhotně vystavěný pilíř, jehož úkolem bylo podpírat palácovou stavbu. V prvním uvažovaném případě by tedy přístupová komunikace do hradního jádra byla vedena pod východním palácem, jehož pohledový účinek byl pro příchozího podtržen jeho domnělým břitovitým provedením. Přesné určení polohy mostu však lze předpokládat i na jiných místech, vše jsou však pouze spekulace.

9.1 Shrnutí výsledků

Přes velmi omezený rozsah archeologického výzkumu v letech 1972 - 1974 se podařilo přinést zásadní poznatky rozšiřující vědomosti o hradu v Kynšperku nad Ohří, jeho podobě a každodennosti. Výstupem třísezonního archeologického výzkumu Chebského muzea se stal mimo jiné celkový plán hradního jádra, který umožnil vůbec poprvé bližší poznání jeho stavební podoby.

Úvahy týkající se stavebních počátků hradu, respektive jeho prvotní podoby v souvislosti s inkriminovanou nejspodněji zachycenou kulturní vrstvou s keramickými fragmenty z přelomu 12. a 13. století jsou problematické. Odkrytá situace v sondě S 1/72 nenasvědčuje tomu, že by odkryvem částečně odhalený půdorys kamenných základů hradu měl přímou časovou souvislost s touto vrstvou. O případné rané existenci a hlavně podobě hradu v období souvisejícího s datací keramických nálezů nelze tedy nic bližšího říci. V této souvislosti však nelze hypoteticky vyloučit přítomnost provizorního hradu nižší kvalitativní úrovně souvisejícího s šířením chebských ministeriálních kolonizátorů či se zakladatelskými počiny českých Přemyslovců v nejbližším okolí, jež jsou dochovány například v písemné podobě k roku 1232, čemuž by přibližně odpovídaly i chronologické souvislosti keramických fragmentů zjištěné v sondě S 1/72.

Je tedy možné, že kamenný hrad, jehož zakladatelem mohl být některý z českých panovníků zaujal místo, kde již mohl na přelomu 12. a 13. století stát objekt neznámé funkce, nejspíše však fortifikačního charakteru, což by bylo jednak příhodné vzhledem k vyvýšené poloze ostrožny. Ten by byl po krátké době jeho trvání nahrazen plnohodnotným hradem souvisejícím s přemyslovskými snahami o vysazení města. Znovu však zdůrazňuji, že na podobu tohoto prvotního hradu však nelze usuzovat z jedné datovatelné vrstvy. Vyjádřit se tak lze pouze k částečně odkrytému půdorysu kamenného hradu, jehož hlavní konstrukce v podobě obvodové hradby obíhající hradní jádro na pětiúhelném půdorysu a příčné dělicí zdi vznikly zřejmě během jedné stavební etapy. S jistotou lze tvrdit, že jihozápadní část hradu byla podsklepena. O hradním sklepu se mimo jiné dovídáme ještě ze záznamů z první poloviny 18. století²⁶, kdy snad byl jako jediný využitelný pozůstatek středověkého hradu adaptován k hospodářským účelům. Vnější okraj obvodové fortifikace přiléhal k terénní hraně plošiny a současně vyhloubenému příkopu.

²⁶ Více k využívání tehdejších pozůstatků hradu viz Sedláček 1905, 185.

Archeologickým výzkumem byl tedy odkryt objekt o pravidelných proporcích, jehož obvodová linie opevnění kopírovala k tomu upravené staveniště o rozměrech 28 x 28 m. Jádro hradu bylo od okolního terénu vymezeno příkopovým opevněním, na západní straně pak prudkým svahem. Obranyschopnost hradu se opírala o obvodovou fortifikační zeď, za níž byly umístěny obytné objekty, podle navrhované hypotetické interpretace to mohl být například jádru dominující palác. V samotném jádru hradu se tedy mohla vedle vojenské funkce koncentrovat také funkce obytná či symbolická, na což bude poukázáno na jiném místě (viz Kapitola 11).

V souvislosti s opevněním hradního jádra je také důležité zmínit převzatou zprávu J. G. Sommera o čtveřici nárožních věží, jejichž existenci vyloučil provedený archeologický výzkum²⁷. S tímto závěrem je však nutné polemizovat, jelikož archeologické sondy nebyly umístěny tak, aby byla případně popisovaná forma hradu se čtveřicí nárožních věží zjištěna. Nelze tedy vyloučit možnost existence parkánu mezi zjištěným opevněním hradního jádra na pětiúhelníkovém půdorysu a potencionální druhou linií opevnění, která mohla být zpevněna čtveřicí nárožních půlkruhových věží zabíhajících svou hmotou do příkopů. Není tedy bez zajímavosti, že podobné pravidelné dispozice obehnané příkopem se čtyřmi nárožními věžemi se vyskytují i u jiných šlikovských sídel, tomuto šlikovskému stavebnímu fenoménu však nebyla doposud komplexněji věnována pozornost, a proto je zatím při interpretacích tohoto stavebního projevu potřeba opatrnosti (nejnověji Prekop 2013b, 50 - 59).

²⁷ Obdobnou situaci řešil P. Šebesta při archeologickém výzkumu hradu Borshegrün, kdy v odborné literatuře existovala podoba hradu s okrouhlými věžemi v nárožích, kterou publikoval roku 1881 F. Bernau. V tomto případě byl výskyt nárožních věží na Borshegrünu archeologickým odkryvem vyloučen (Holík 2004, 156).

Obtížnější je však ztotožnění uvedených staveb s budovami uváděnými v písemných pramenech, jejichž podobu přibližuje unikátní záznam pocházející z první poloviny 16. století, kdy byl hrad přestavěn jeho tehdejšími majiteli (viz Kapitola 5. 1). Daný popis uvádí již stojící stavby, takže se popisovaná šlikovská přestavba zřejmě soustředila na úpravu stávajících budov, přičemž prakticky neovlivnila dispozici hradu. Do hradního jádra lze tedy na základě interpretace tohoto popisu a zjištěných konstrukcí zasadit vícepatrovou palácovou stavbu, o jejíž interiérech přizpůsobených k obývacím účelům se záznam zmiňuje. V ní také mohla být umístěna kuchyně. Umístění této palácové stavby pak podle odkrytí příčné dělicí zdi, kterou lze hypoteticky interpretovat jako její nádvorní průčelí, lze očekávat při východním průběhu obvodové fortifikace opatřené blíže nespecifikovaným cimbuřím. K tomuto paláci pak mohl být přiložen objekt nazývaný v období přestavby jako letní dům, jehož hlavní fasáda byla orientována na jih. Sklepení zjištěné archeologickým výzkumem v jihozápadním nároží hradu by pak mohlo odpovídat výše popsané nadzemní budově označené v popise jako letní dům. Umístění kuchyně v rámci palácové stavby v blízkosti sklepa určeného zřejmě pro uskladnění potravin se zdá být také výhodné. Přiložením letního domu k čelní nádvorní straně východněji položeného paláce by vznikla hradní dispozice ve tvaru písmene L. Severozápadní nároží hradu by pak mohlo být uzavřeno obvodovým zdívkem, přičemž by zde vznikl stísněný prostor pro hradní nádvoří o přibližných rozměrech 10 x 10 m. Bližší poznání tohoto cípu hradního nádvoří však bylo znemožněno nelegálními výkopy.

Je otázkou jak vypadal exteriér v popise uvedených objektů a především paláce. V literatuře se objevil názor o jeho hrázděném provedení (Kuča 1998, 322), avšak o takovém řešení popis mlčí a k dispozici rovněž nejsou ikonografické prameny. Na druhou stranu je třeba podotknout, že technika hrázdění je charakteristická v našich zemích pro oblast severozápadních Čech a především pro chebskou oblast (pro vesnické prostředí souhrnně např. Válka 1999, 18 - 22), kde se hojně využívala ve vesnickém prostředí (obytné

domy, hospodářské budovy). Její obliba však pronikla i do církevní a hradní architektury. Hrázděná konstrukce se objevuje na chebských hradech již v 15. století, což dokládají ikonografické prameny. Namátkou lze zmínit užití principu typické hrázděné konstrukce na dosud stojícím hradu Seeberg ležícím 8, 5 km severozápadně od Chebu v části obce Ostroh (k tomuto hradu Karel - Knoll 2005, 174 - 184) nebo u hradu (Alt) Liebenstein (Lkr. Tirschenreuth) ležícím v sousedním bavorském pohraničí, jehož hrázděnou podobu zachytila mapa datovaná do roku 1600 (srovnej Kinder 2013, 158 - 164; Karel - Knoll - Úlovec 2006, 71 - 108). S hrázděnou konstrukcí, stejně jako v předchozím případě, se setkáváme ještě u vodního hradu Siegritz (Lkr. Tirschenreuth), jehož podobu zachycuje ikonografický pramen datovaný do roku 1594 nebo také u mladší podoby zámku Kulmain am Weiher (Kinder 2013, 150 - 152, 212 - 216). Výskyt hrázděné konstrukce na chebských hradech, respektive v blízkém německém příhraničí tedy není neobvyklý. Hypoteticky tedy mohla být vyšší patra hradních budov (např. štíty) v Kynšperku nad Ohří vyvedena během šlikovských úprav výše popsanou a dobově jistě oblíbenou zdící technikou. Ověření pravdivosti těchto domněnek však zůstane vzhledem k absenci nadzemních partií zdiva či ikonografických pramenů neobjasněno.

10 VYHODNOCENÍ KERAMICKÝCH NÁLEZŮ

Cílem následujících řádků bude vyhodnocení keramických nálezů z hradu v Kynšperku nad Ohří pocházejících z archeologického výzkumu Chebského muzea. Středem pozornosti bude primárně soubor keramických fragmentů datovaných vedoucím výzkumu na přelom 12. a 13. století (obr. 18), který hypoteticky souvisí se samotným stavebním vývojem hradu a jeho počátky. V uvedené kapitole budou jednotliví popisovaní keramičtí jedinci reprezentováni inventárními čísly přidělenými Chebským muzeem na základě tradiční muzejní inventarizace. Vzhledem k poměrně malému počtu keramických jedinců se nejedná o dostatečně reprezentativní soubor dovolující přesnější statistickou zhodnotitelnost, což je mimo jiné také důsledkem omezené plochy výzkumu²⁸ a jiných faktorů, o nichž se zmíním posléze. Význam dotyčného keramického souboru spočívá v jeho časovém zařazení. Na základě datace níže popisované keramiky se lze alespoň zaměřit na její kvalitativní charakteristické znaky otevírající možnost k následnému porovnání v rámci keramické produkce v širším regionu.

Dotyčné keramické fragmenty z výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří lze tedy rámcově porovnat s časově si nejbližšími odpovídajícími soubory z oblasti historického Chebska, respektive sousedního Sedlecka. Zde však vyvstávají problémy týkající se doposud neuspokojivě probádané chebské středověké keramiky související s nedostatkem komplexnějších studií na toto téma. Rozšíření pojednávané keramiky nelze samozřejmě vzhledem k historickému vývoji Chebska ohraničit současnými státními hranicemi. Komplexnější výzkum chebské středověké keramiky tedy prozatím chybí, k dispozici jsou pouze okrajově publikované či nezpracované keramické soubory

²⁸ Zde popisované keramické fragmenty pocházejí z vrstvy zachycené v sondě S 1/72, v ostatních vrstvách dotyčná vrstva zjištěna nebyla.

pocházejících z ministeriálních hradů z okolí Chebu²⁹. Vzhledem k charakteru keramiky a odvozené dataci z mnou sledovaného hradu v Kynšperku nad Ohří se jeví nejprůhodnější tyto fragmenty porovnat s podobnými soubory³⁰.

V úvodu této kapitoly jsem předeslal, že na konečném množství získaných keramických fragmentů, včetně jejich kvalitativních vlastností se nepodílel pouze rozsah prováděné archeologické sondáže, nýbrž také jiné ovlivňující faktory. Na zformování keramického souboru v nejspodnějších kulturních vrstvách a z toho vyplývající vypovídací schopnosti se podílely procesy, které označujeme jako archeologické transformace. Tyto transformační procesy jsme schopni dále přerozdělovat (k tomu Neustupný 2007, 46 - 75). Zvláštním příkladem je transformace *sensu stricto* probíhající během archeologického výzkumu ve všech jeho fázích (Neustupný 2007, 64), minimalizace jejich dopadů pak záleží nejčastěji na zkušenostech terénních pracovníků³¹.

10.1 Popis keramických fragmentů z přelomu 12. a 13. století

Cílem následujících řádků bude snaha o detailní postihnutí základních charakteristických znaků keramických fragmentů pocházejících z nejspodnějších stratifikovaných souvrství, jež byly zachyceny v sondě S 1/72 metodou archeologického odkryvu. Za tímto účelem byly dotyčné keramické zlomky sledovány a kresebně i fotograficky zdokumentovány³². Při

²⁹ Příkladem částečně zpracovaných keramických souborů je diplomová práce zaměřená na keramický materiál z ministeriálních hradů v Libé a ve Starém Hrozňatově (Šedivý 2010).

³⁰ Některými badateli byla této keramice vyskytující se ve sledovaném období na hradech chebských ministeriálů přidělena nálepka kolonizační.

³¹ V případě první etapy archeologického výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří spolupracovala čtveřice středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných brigádníků pod dohledem vedoucího výzkumu P. Šebesty.

³² Pořízená fotodokumentace bude zakomponována do databáze a bude součástí CD přílohy.

následujícím popisu jsem se držel již zavedené muzejní inventarizace, takže jednotliví keramičtí jedinci budou zastoupeni přidělenými inventárními čísly.

V rámci jihovýchodní části sondy S 1/72 byla nalezena v hloubce okolo 175 cm pod povrchem pod jílovou vrstvou na povrchu přepálené vrstvy koncentrace několika keramických zlomků (inv. č. A 1978 - 1981). Jedním z keramických jedinců pocházejícího z této vrstvy je masivní fragment okraje mísy se zdobeným rozšířeným okrajem (obr. 19) (inv. č. A 1978). Barva střepu je světle hnědá, jako příměsí bylo do keramického těsta přidáno ostřivo v podobě křemene a slídy. Povrchová úprava střepu, který je na omak drsný, nese stopy po obtáčení. Na temeni střepu je patrná výzdoba v podobě ryté větvičky, na bocích jsou pak patrné prstové vrypy. Zhruba 42 mm pod okrajem je provrtán kruhový otvor o průměru 7 mm. Ve stejné části sondy byl nalezen střep dna hrncovité nádoby o průměru 114 mm, jež obsahoval velkou plastickou značku (inv. č. A 1979). Motivem této kruhové plastické značky je kolo o deseti loukotích. Barva popisovaného dna je šedohnědá. Střep prošel tvrdým výpalem. Do keramického těsta dotyčného střepu byla přidána slída jako ostřivo. Podobný motiv keramické značky obsahovalo i jiné dno nádoby o průměru 105 mm (inv. č. A 1980). Barva tohoto střepu je hnědá. Na vnitřní ploše jsou patrné technologické stopy v podobě rýh po ruční modelaci. Také fragment dalšího dna světle hnědé nádoby s hrubým ostřivem obsahoval velkou keramickou značku připomínající kolo s loukotěmi (inv. č. A 1981).

Ve východní části sondy S 1/72 se v přibližně stejné hloubce kolísající mezi 170 - 175 cm koncentrovalo dalších několik keramických zlomků. V hloubce 170 cm byl nalezen fragment střepu pocházejícího původně z těla nádoby, který byl zdobený 3 úzkými horizontálními rýhami (inv. č. A 1982). Barva tohoto střepu obsahujícího jemné ostřivo je poměrně tmavší. O několik centimetrů níže obsahovala daná vrstva 25 hrubě ostřených střepů bez známek výzdoby (inv. č. A 1983). Další množství objevených keramických střepů bylo vázáno na objekt interpretovaný jako ohniště. V rámci tohoto

objektu v hloubce okolo 175 cm pod povrchem bylo objeveno další dno s přítomností zbytku keramické značky, jež měla zřejmě opět kruhovou osnovu. Její výpovědní hodnota je však vzhledem k mizivému stavu dochování velmi omezená. Dno tohoto střepu nese technologické stopy podsýpky. Povrch střepu je černý, vnitřní plocha potom okrová. Jako ostřiva bylo použito křemene a slídy. Týž objekt obsahoval další keramický fragment zdobený dvěma vstřícnými širokými vlnicemi ve velmi mělkém provedení (inv. č. A 1984).

V hloubce 180 cm v rámci výše zmíněného objektu bylo nalezeno další množství keramických střepů. Jednalo se o pozůstatky zřejmě hluboké misky s rozevřeným okrajem v podobě skupiny (celkem 12 ks) drobných oxidačně vypálených střepů. Jejich povrch je vesměs hladký, barva potom okrová. Povrch těchto střepů (celkem 6 ks) nese stopy výzdoby v podobě mělkého vodorovného žlábkování, nejvíce žlábků (4x) bylo dochováno na střepu slepeném ze tří fragmentů (inv. č. A 1985). Z dalších movitých nálezů lze zmínit tmavý střešovitě profilovaný hraněný okraj, na jehož povrchu jsou patrné velmi drobné slídnaté šupinky. Střep okraje je zdoben vodorovným žlábkováním (inv. č. A 1986). V rámci dotyčného objektu byl dále nalezen fragment přechodu mírně promáčklého dna v silnostěnnou nádobu (inv. č. A 1987) nebo 4 drobné atypické střepy nerovného povrchu a drsného ostřiva, které zřejmě pocházejí z těl nádob (inv. č. A 1988). Vedle keramiky lze zmínit 3 zlomky přepálené mazanice s otisky trávy bez známek po otiscích dřevěných konstrukčních prvků (inv. č. A 1989). Ze středu sondy S 1/72 z hloubky 180 cm byla vyzdvižena také dvojice světle šedých tvrdě vypálených střepů pocházejících z těla nádoby (inv. č. A 1990).

10.2 Relevantní keramické soubory z regionu

Následující odstavce vycházejí z předpokladu, že specifickému vývoji Chebska ve středověku a okrajově též sousedního Sedlecka, odpovídá

částečně i rozšíření keramiky související s příchodem a usazováním pro české země netypické sociální vrstvy tzv. ministeriálů a obecně v souvislosti s přílivem německých kolonistů do pojednávané oblasti. Movité pozůstatky v podobě keramických fragmentů pak mohou odrážet některé aspekty hmotné kultury těchto ministeriálů v daném časovém období včetně možnosti datování jejich hradních a jiných sídel. Díky studiu této keramiky je pak možné usuzovat na počátky chebských hradů, případně si tak lze počínat také v sousedním Sedlecku, což souvisí s kolonizačními aktivitami v této oblasti. Celkově však lze sledovat vývoj osídlení v regionu. V případě ostrožny v Kynšperku nad Ohří lze na základě rozboru středověké keramiky předpokládat její využívání již na přelomu 12. a 13. století, takže se pro srovnání těchto keramických fragmentů nabízí keramika z několika hradních lokalit z přilehlých oblastí včetně těch bavorských.

Stěžejní prací na poli výzkumu keramiky na Chebsku se stala komplexní studie A. Hejny, která se opírala o keramický materiál získaný v 60. a 70. letech z prostoru chebského slovanského hradiště, respektive pozdějšího vohburského hradu a štaufské falce. Jeho archeologické výzkumy navázaly na poznatky předešle působících německých badatelů, na jejichž základě vyčlenil A. Hejna horizonty, které se pokusil skrze písemné prameny propojit s příchodem Vohburgů a posléze Štaufů kolonizujících Chebsko. Tyto archeologické horizonty měly překrýt původní slovanský horizont. V rámci areálu chebské falce tedy byly vyčleněny tři po sobě jdoucí nejmarkantněji se od sebe odlišující kulturní horizonty, které do sebe více či méně plynule přecházely. Nejpočetnější soubor chebské keramiky byl nashromážděn při výzkumu předhradí chebského hradu. Tuto chebskou keramiku charakterizoval A. Hejna následujícími vlastnostmi.

Střep chebské keramiky je až na některé výjimky výhradně na kruhu točený o střední tloušťce střepu. Po výpalu získal střep šedou barvu o světlejším nebo tmavším odstínu. Nejmarkantnějším znakem u chebské keramiky je podíl

slídovitých minerálů, především muskovitu v keramickém těstě. Tvarový inventář sestává z převážné většiny z hrncovitých nádob. Z předštaufského kolonizačního horizontu přežívají poklice, které v této fázi nabývají na početnosti. Dále byly zastoupeny misky s mírně vypnutými stěnami, konvice s rourkovitou výlevkou a zásobní nádoby. Konvice s rourkovitou výlevkou považoval A. Hejna za novotvary související se štaufskou kolonizací. Na výzdobě hrnců se uplatňoval motiv hřebenové nebo jednoduché ryté vlnice, horizontální rýhy hustě nebo řídko kladené, motiv vroubku a vrypu. Z kolkové výzdoby pak motiv mřížkového vpichu. Celkově byla výzdoba této keramiky střídmatá. Pro srovnání s keramickými fragmenty z Kynšperku nad Ohří jsou pak určující dna keramických nádob (v případě Chebu celkem 14 ks), které obsahovaly hrnčířskou značku. Těmto značkám dávali chebští hrnčíři převážně kruhovou osnovu, ve které se opakovaly jednoduché motivy kombinující kruh a kříž, kruh a paprsky apod., přičemž nelze nezmínit i složitější motivy. Výskyt této kolonizační keramiky spojil A. Hejna se štaufským zábohem Chebska ve druhé polovině 12. století (Hejna 1971, 522 - 538).

Z širšího regionu lze zmínit keramické soubory z jiných ministeriálních sídel. Rozborem keramiky ze dvou chebských hradů v Libé a ve Starém Hrozňatově se zabýval ve své diplomové práci M. Šedivý. Jím zpracovávaný keramický materiál spadl do rozmezí 13. až 15. století. Autor se věnoval zasazení dotyčné keramiky do širšího kontextu poznání chebské keramiky v regionu. Méně však již byla věnována pozornost autora práce dataci hradní architektury v souvislosti s odkrytými nálezovými situacemi v jádrech dotyčných hradů a provedenými stavebně-historickými průzkumy. Přínos této práce spočíval ve vymezení keramických tříd pro chebskou keramiku, což je v této oblasti ojedinělé (Šedivý 2010).

Z dalších ministeriálních hradů, který byl částečně archeologicky zkoumán je hrad Weissenstein ležící ve Steinwaldu nedaleko příhraničního města Marktredwitz. Získaný keramický materiál byl vyzdvihnut z archeologických

sondází v letech 1997 - 1998. Jednalo se zhruba o 3000 neglazovaných keramických fragmentů datovatelných již do 12. a 13. století, což není v rozporu z první písemnou zmínkou o hradu pocházející z roku 1279. Z tvarového spektra převažovaly hrncovité a mísovité nádoby, k nimž patřily až na jedinou výjimku zvoncovité poklice. Z výzdobných prvků dochovaných keramických střepů je doloženo horizontální rýhování a vlnice. Kamnářskou keramiku zastupovaly jednoduché pohárovité a miskovité kachle, jež se vyskytovaly v převážné většině. Vedle běžně užívané kuchyňské a stolní keramiky lze zmínit zajímavé keramické antropomorfní plastiky v podobě vymodelované ženské figury a hlavy dokládající hry a přítomnost dětí na tomto ministeriálním hradu. Do této kategorie byly přiřazeny i nálezy miniaturní zmenšené keramické nádoby (Kol. Burgruine Weissenstein, Archäologische Funde auf dem Weissenstein, citováno 13. 4. 2015).

Příkladem ministeriálního hradu využívajícího, obdobně jako v předešlém případě, vysoko položené polohy je skalní hrad jménem Grossen Waldstein (Lkr. Hof) nacházející se v severní části německých Smrčin. Právě odtud pochází publikovaný soubor keramických pokliček. Vyzdvižené fragmenty pokliček pokrývajících hrncovité nádoby byly rozděleny na ploché a kónické. Zdobnost pokliček byla pestrá, od vpichů, horizontálních linií, vlnic, přes tečkované, zubovité a větvičkovité obrazce. Jeden fragment nesl stopy červenohnědého malování. Stopy po vytáčení u většiny pokliček dokládají výrobní postup za pomoci hrnčířského kruhu. V keramickém těstě waldsteinského keramického souboru pokliček, až na jediný případ, se projevovaly slídovité minerály, jejichž velikost byla velice rozdílná. Časové zařazení dotyčných keramických fragmentů bylo ohraničeno roky 1150 a 1400, i když jak autor přiznává, jedná se o historický kontext vymezený písemnými prameny. V té souvislosti zmínil autor článku složitost provádění archeologických výzkumů v těchto extrémních skalních polohách. V každém případě bylo 32 střepů pocházejících z pokliček datováno na přelom 12. a 13. století (Dietel 1973, 5 - 30).

Z dalších vzdálenějších keramických souborů lze zmínit ty pocházející ze zaniklých ministeriálních hradů ležících v současnosti v údolí řeky Lesní Naaby v Chráněné krajinné oblasti Waldnaabtal v okrese Tirschenreuth v sousední Horní Falci. Jde o hrady Altneuhaus, Schwarzenschwall a Herrenstein, jejichž vznik byl dán do souvislosti s působením místního významného ministeriálního rodu pánů z Falkenbergu, kteří na jižní hranici historického Chebska prováděli svou kolonizační činnost. K zajištění této kolonizace zřejmě vznikl již na přelomu 12. a 13. století zárodek skutečného panství včetně příslušných opěrných bodů. Nejstarší keramické střepy datované do 13. století pocházejí z hradu Schwarzenschwall (Kinder 2013, 118 - 120). Z blíže nespecifikovaných výkopových akcí místních nadšenců byl získán také mladší keramický soubor z hradu Altneuhaus datovaný na přelom 13. a 14. století. Keramický materiál z hradu Herrenstein byl datován až do průběhu 14. a počátku 15. století (Hamberger 2013; Karel - Knoll - Hložek - Hamberger v tisku).

Prostorově i časově blízkým keramickým souborem je ten, který pochází z archeologického výzkumu sokolovského zámku, pod jehož nádvořím byl odkryt jeho starší předchůdce v podobě nothaftského středověkého hradu, jehož počátky jsou na základě provedeného rozboru vyzdvižené keramiky kladeny již do druhé poloviny 13. století. Získaný keramický soubor obsahoval také několik keramických fragmentů den obsahujících keramickou značku, což bylo celkem v 11 případech. Ve všech případech se však jednalo o motiv kříže v kruhu (Holík 2006, 230 - 231, obr. 7, 8). Dotyčné keramické značky se však nevyskytují na nejarchaičtějších keramických fragmentech reprezentovaných nízko profilovanými okraji, jež byly objeveny během výzkumu kruhové obvodové hradby. Mladší keramický soubor vyzdvižený z jímky svým provedením inklinuje a podle autora článku odpovídá analogické chebské keramice 14. - 15. století (Holík 2006, 234 - 235).

Prostorově nejbližší středověkou lokalitou s odpovídajícím relevantním keramickým souborem je 1, 5 km od města Kynšperku nad Ohří vzdálené místo označované jako hradiště Kolová ležící v poloze Starý Zámek nad soutokem Malé a Velké Libavy. Jedná se o důkladně prozkoumanou archeologickou lokalitu, kde probíhají intenzivní archeologické akce již od první poloviny 20. století až do současnosti (nejnověji Prekop 2013a, 128 - 133; Prekop - Švejcar 2014, 226 - 241; o předešlých výzkumech potom Velímský 1992). Několik desítek keramických fragmentů nádob (celkem 106 ks) se podařilo získat při archeologickém odkryvu uskutečněném koncem devadesátých let. Odkrytý obj. 1, z něhož dotyčné keramické fragmenty pocházejí, byl později interpretován jako středověká zemnice se vstupní šjíjí. Nejvíce keramických střepů datovatelných do průběhu 13. století obsahovala propálená vrstva (81 ks) odpovídající zřejmě katastrofickému zániku objektu. Z toho 74 střepů bylo možno přiřadit jedné nádobě a zrekonstruovat tak konvici s rourkovitou výlevkou, která byla patrně součástí inventáře daného objektu. Povrch střepů popisované konvice byl okrově šedý. Keramické těsto obsahovalo velké množství příměsí slídy, což bylo možno spatřit pouhým okem. Obvod dna obíhala plastická lišta, která ke středu přecházela v keramickou značku. Dotáčení nádoby pak prozrazovaly na vnitřní ploše střepů patrné stopy horizontálního rýhování (Velímský 1992, 120 - 121).

10.3 Srovnání

Cílem této podkapitoly je porovnat keramický materiál z hradu v Kynšperku nad Ohří vyzdvižený z archeologické nálezové situace sondy S 1/72 reprezentované nejspodnější stratigrafickou jednotkou nasedající na geologické podloží a zabíhající pod kamenný blok zdiva s výše popsanými keramickými soubory. V případě Kynšperku nad Ohří se jedná o nepočtený a značně fragmentární keramický soubor, u něhož lze ocenit především jeho vypovídací hodnotu. Společně s výše popsanou středověkou keramikou byl rozpoznán jeden raně středověký střep související zřejmě s raně středověkým osídlením Chebska. Středověká keramika z hradu v Kynšperku nad Ohří je

charakteristická hnědými až šedými barvami přecházejícími do různých odstínů okrové až červenavé. V keramickém těstě dotyčných střepů je pozorovatelný větší podíl slídy, což je považováno za charakteristický znak chebské keramiky a přilehlých německých oblastí například saského Vogtlandu nebo bavorských Smrčin (Hejna 1971, 528; Dietel 1973, 11; Holík 2006, 234). O výzdobě keramického souboru vypovídá několik střepů pocházejících především z těl nádob, na nichž se uplatňovalo horizontální mělké žlábkování. Za zmínku stojí také jediný keramický exemplář, jehož povrch je zdoben motivem vlnice, což z hlediska výzdoby chebské keramiky není ojedinělé (srovnej Hejna 1971, 529, obr. 8). Na tomto místě je tedy možno poznamenat, že pojednávané keramické střepe z hradu v Kynšperku nad Ohří mají sklony k výraznější zdobnosti, i když tento názor může být do jisté míry zkreslen výskytem několika zdobených střepů z jedné keramické nádoby. V popisovaném keramickém souboru se dochovala pouze trojice okrajů schopných výpovědi (srovnej Hejna 1971, 527, obr. 7), přičemž nejpozoruhodnější je okraj, jehož temeno je zdobeno větvičkovitým ornamentem. Podobný větvičkovitý ornament byl také užit při výzdobě pokliček z hradu Grossen Waldstein. V případě pojednávané keramiky z Kynšperku nad Ohří se však pokličky neobjevily. Všechna vyzdvižená keramická dna obsahovala na své spodní ploše reliéfní značku. V každém popsáném případě se jednalo o keramickou značku sestávající ze stejně dlouhých paprscitých výběhů (nejvíce cca 9 paprsků) svírajících trojúhelník, což dohromady vytvářelo kruhovou osnovu značky. V těchto případech se jedná o tradičně užívané motivy. Identické hrnčířské značky popsal A. Hejna v druhé polovině minulého století v souvislosti s archeologickými výzkumy na chebském hradu (srovnej Hejna 1971, 531, obr. 9).

11 OTÁZKA ZAKLADATELE HRADU

Jak jsem již několikrát uvedl, bližší podobu případné opevněné lokality vzniklé někdy na přelomu 12. a 13. století v příhodné poloze nad říčním břehem Ohře neznáme. Území, jež bylo vybráno pro tento stavební počín, příslušelo přemyslovskému Sedlecku, jehož pohraniční západní úsek sousedil s říšským Chebskem ovládaném štaufskými ministeriály. Původcem tohoto pomezního hradu tedy mohl být český král nebo některý z původně chebských ministeriálů jednající na příkaz říšského panovníka. Pro tyto dvě interpretační možnosti přicházející v úvahu je potřeba hledat argumentační podporu podloženou prameny.

Za stavebníky hradu v Kynšperku nad Ohří byli na základě interpretace písemných pramenů považováni chebští ministeriálové Bertold a Uschalk (pro oba se vyslovil např. Kubů 1997, 74), jejichž predikáty vzbudily dojem existence hradu již na konci 12. století, konkrétně kolem roku 1188. Jejich vztah k tomuto staršímu sídlu je však nutno brát s velkou opatrností. Za první zmínku dokládající existenci hradu s oporou v archeologických dokladech se tak všeobecně pokládá predikát „*de Chunigesperch*“ u Wolfharda, svědka na listině Albrechta Nothafta z Falknova, vydané dne 1. března 1290 (Knoll 2003b, 16 - 17). Nicméně také ministeriální původ výše zmíněného Wolfharda není na překážku. Do ministeriálního okruhu ho řadí již výše zmíněný F. Kubů. Jeho ministeriální kořeny by však nebyly v rozporu s doloženým usazováním některých dalších ministeriálních rodů v Sedlecku v průběhu 13. století (přehled nabízí Knoll 2003b, 14 - 18). Z etnického hlediska lze tedy předpokládat, že do Sedlecka pronikala neustávající jazykově německá kolonizační aktivita započatá již o století dříve.

Výše zmíněný Wolfhard měl být podle tvrzení F. Kubů pokračovatelem ministeriálního rodu odvozujícího svůj původ po hradu v Kynšperku nad Ohří (Kubů 1977, 74). Tato domněnka však byla, jak se později ukázalo,

nesprávná. Je tedy problematické se ztotožnit s názorem tohoto badatele o kolonizačních snahách pojednávaného ministeriálního rodu v Sedlecku na konci 12. století. Kolonizaci Sedlecka však s jistotou prováděli Nothaftové, Kagerové, páni z Hartenbergu, v menší míře snad páni z Falkenbergu a vedle nich také cisterciáckí mniši z kláštera Waldsassen. Zatímco Kagerové a páni z Hartenbergu si stavějí v Sedlecku pravděpodobně svá nová sídla, tak Nothafty a pány z Falkenbergu lze považovat za ekonomicky zdatnější stavebníky mající zkušenosti se stavbou svých rodových hradů. Jejich nejstarší románské ministeriální hrady (Wildstein ve Skalné u Chebu, Falkenberg u Tirschenreuthu) náleží do skupiny hradních sídel vzniklých během první kolonizační vlny v oblasti historického Chebska. Další ze svých nových sídel si v Sedlecku prokazatelně vybudovali výše zmínění Nothaftové, o tom však více později.

Nepřímou zmínkou o existenci hradu v Kynšperku nad Ohří z 1. března roku 1290 se ocitáme v pokročilém 13. století, které se neslo v duchu oslabování říšské moci a opětovného získání Sedlecka českými panovníky. Česká správa oblasti se odrazila i na změně postavení ministeriálních rodů. Organizačním centrem kraje se měl stát na přelomu 20. a 30. let 13. století hrad v Lokti nad Ohří (k jeho štaufskému založení např. Anderle 1998, 3 - 12). Čeští panovníci se stali postupně lenními pány zde usedlých ministeriálních rodů, které uznaly jejich svrchovanost, čímž si u nich pojistily své majetky získané dřívější kolonizační činností. Nejvýznamnější ministeriální rody přetransformovaly své majetky do autonomních lenních systémů inspirovaných zřejmě soudobým systémem vzniklým kolem loketského hradu (Knoll 2003b, 18 - 19). Pozdější období však neprozrazuje nic bližšího o stavebníkovi hradu. Vypovídá však více o jeho měnící se úloze v rámci organizace a správy nad českým Loketskem.

Poodkrytí možného stavebníka hradu by mohlo také přinést zhodnocení volby staveniště nebo podoby hradu částečně známé z provedeného

archeologického odkryvu ve srovnání s jinými hrady v kontextu česko-německého pomezí. Z hlediska volby staveniště nelze nezmínit využití výrazné ostrožné polohy poblíž řeky Ohře. Zejména je pak nutno vyzdvihnout pohledový účinek samotného vrchu pro příchozí z chebské strany (ke komunikacím směřujícím z Chebska přes Sedlecko např. Fiala 1996, 5 - 27; 2005), což umocňuje vystrčená orientace ostrožny směrem do Chebské kotliny. Vizuální vjem příchozího ještě zesílil v momentě spatření na vrcholu posazeného hradu. Ačkoliv archeologickým výzkumem zjištěné základy stavby neoplývají rozměrností, nelze však vyloučit její vertikalitu, což mimo jiné nevyklučuje mladší popis hradu po šlikovské přestavbě. V takovém případě by hrad zastupoval úlohu architektonického symbolu (bez ohledu na jeho stavební podobu, respektive rozměrovost) ve starším období nejspíše přemyslovské svrchovanosti nad krajem. Nižší kvalitativní úroveň hradního provedení by tedy suplovaly přírodní podmínky ostrožné polohy, dále pak samotná přítomnost hradu a jeho hypotetické věžovité provedení, což není v rozporu s jinými hradními paralelami (např. Šimůnek 2010, 191 - 198).

V této rovině uvažování by tedy hrad v Kynšperku nad Ohří symbolizoval právní nárok svého zakladatele, respektive držitele na přilehlou krajinu, čemuž nahrává jeho strategické umístění v těsné blízkosti k odtržení citlivého pohraničního území, kde byla potřeba demonstrace moci a nároku dvojnásobná. Předložené argumenty se přiklánějí k vystavění hradu některým z českých králů z rodu Přemyslovců jako opěrného bodu na říšsko-českém pomezí. Často skloňovaným jménem je v této souvislosti Přemysl Otakar II., jehož zájem se upřel v průběhu 13. století také k sousednímu Chebsku, které ovládal mezi lety 1266 - 1277, což by neodporovalo jeho praktikované hradní politice v jiných částech království (k tomu např. Šimůnek 2010, 193). Písemné prameny podkrývají také Přemyslovu náklonnost k říšské ministerialitě, jejichž kolonizaci a usazování se snažil v době držení Chebska podporovat (Knoll 2003b, 13 - 14). V tomto případě by tedy ministeriální původ Wolfharda, jako prvního doloženého držitele hradu v Kynšperku nad Ohří nebyl

překážkou. Zakladatelem hradu v Kynšperku nad Ohří se však mohl stát i jeho předchůdce Václav I., jehož zakladatelské záměry jsou zaznamenány na nejstarší dochované zakladatelské listině.

Předchozí odstavec se přiklonil k variantě o založení hradu českými králi, konkrétně k možnosti Přemysla Otakara II. Oprávněnost těchto úvah se snažili potvrdit či vyvrátit již dříve někteří jazykovědci, kteří se zabývali rozborem původního místního jména známého v různých obměnách z písemných pramenů ať už se vztahovalo či nikoliv k samotnému pojmenování hradu. Jazykovědné rozборы názvů, které se hypoteticky vztahovaly k samotnému sídlu dochovaného v terénu, poskytly prostor k dalším diskuzím ohledně jeho zeměpanského založení. Základem slova je totiž německé substantivum „*König*“, což nelze přeložit jinak než král nebo královský (Profous 1949, 466 - 467). Ve spojení s poznatky z předchozích odstavců, ve kterém byl hrad prezentován jako zástupný symbol královské přítomnosti na pomezí říšského Chebska a českého Sedlecka by bylo jeho jméno odkazující se na královského stavebníka dalším předpokladem pro české královské založení³³.

Nezpochybnitelnou úlohu hradu v Kynšperku nad Ohří jako opěrného bodu na okraji českého království podporuje také vznik podhradního městečka, jehož statutární význam stoupal postupně udělovanými privilegii po vzoru ostatních českých měst. O jeho vztahu k hradu a o jeho počátcích se však vede odborná debata související s listinou krále Václava I. z roku 1232, jíž povolil vybudovat na místě zvaném „*Cuningberch*“ město s právem konat výroční trhy. Tímto úkolem pověřil ženský premonstrácký klášter v Doksanech. Je však otázkou, zda dotyčné město jmenované listinou vzniklo na místě dnešního Kynšperku

³³ Jak výstižně poznamenávají manželé Vlasákové bylo by označení místa tj. dnešní Zámecký vrch jako Královy Hory prvním výrazným útvarem vystupujícím nad rovinatý terén Chebské pánve předznamenávajícím vstup na území českého panovníka (Vlasák - Vlasáková 2002, 16). Na příchozí kolonisty z chebské strany by tedy působil tento původně přírodní a antropogenně upravený útvar přivlastněný českým králem silným dojmem.

nebo v místech 1, 5 km vzdálené lokality v poloze Starý Zámek, protože listina zvolené místo blíže nespecifikuje (k tomu především Velímský 1992, 105 - 148). V každém případě je markantní, že zamýšlené město mělo být vysazeno při zemské hranici poblíž procházející zemské komunikace. Pokud připustíme možnost vzniku města přibližně ve stejné době nebo současně s hradem, což nevyvrací ani provedené výzkumy Pavla Šebesty z prostoru dnešního Kynšperku (Jirát - Šebesta 2005, 30), nebylo by to v rozporu s výstavbou jiných královských měst v pohraničních oblastech v průběhu 13. století (Durdík 1999, 42, tab. 1; Razím 2004, 154 - 156). Je tedy nepochybné, že Václavem I. zamýšlené klášterní město, o jehož lokalizaci se intenzivně diskutovalo, mělo být součástí přemyslovských kolonizačních snah plánovaných v této okrajové části středověkých Čech. Úkolem přemyslovské kolonizace vycházející z českého vnitrozemí bylo upevnění mocenských pozic na říšsko-českém pomezí. O existenci podhradního městečka v době vlády Přemysla Otakara II. však již pochybovat nelze.

Přiblížit se k podhalení původu stavebníka hradu lze také na základě jeho srovnání s hradní produkcí ve sledované oblasti. Vypovídací hodnota pozůstatků hradu v Kynšperku nad Ohří je však limitována jejich stavem dochování, který je výsledkem působení archeologizace a mladších zásahů. Tyto do jisté míry negativní vlivy však částečně dovedou suplovat dílčí poznatky archeologického výzkumu a mladšího popisu hradu po šlikovských úpravách. Odpověď na tuto otázku neulehčuje také umístění hradu v nárazníkovém pásmu, kde se střetávala vyspělá stavební kultura ministeriálního okruhu sousedního říšského Chebska (srovnej Karel - Knoll 2004b, 27 - 62; Knoll - Karel 2012, 205 - 219) a sedleckého kraje, jehož hradní stavební produkce, přesněji její počátky nejsou doposud uspokojivě prozkoumány. Problematickou je také mimo jiné otázka datace takového hradu. Existence kamenného hradu v první půlce 13. století v Kynšperku nad Ohří je totiž pouze hypotetická. V případě zjištěného zřejmě mladšího kamenného hradu nelze hovořit o výjimečném stavebním podniku, což by spíš

odpovídalo ekonomicky méně zdatnému fundátorovi. Překvapující je však rozlehlost předhradí orientovaného vůči městu, které navozuje dojem hospodářské soběstačnosti a izolovanosti hradu v jeho počátcích (srovnej Karel - Knoll 2004b, 57). Skromné rozměry hradního jádra byly výsledkem záměrných úprav staveniště, z něhož ukrojilo i vyhloubení příkopového prstence, který ze tří stran vymežil zhruba čtvercovou plošinu určenou pro zástavbu.

Prostor pro založení hradu v Kynšperku nad Ohří měli, jak jsem již v úvodu této kapitoly předložil, také chebské ministeriálové, u kterých je nutné připomenout jejich kolonizační činnost v Sedlecku. Jednak zde působil ministeriální rod Nothaftů kolonizující povodí řeky Ohře a na nerostně bohatství oplývající Slavkovský les, přičemž jejich středověké sídlo v místech dnešního sokolovského zámku je archeologicky kladeno do 3. čtvrtiny 13. století. Dalším proniknuvším ministeriálním rodem na území Sedlecka byli páni z Falkenbergu, kteří se společně s Nothafty na této kolonizaci podíleli (Knoll 2003b, 14 - 15). Jádro falkenbergských držav se však rozkládalo na protilehlé jižní hranici historického Chebska (Hamberger, 2013; Karel - Knoll - Hložek - Hamberger v tisku).

Vedle Nothaftů a pánů z Falkenbergu zde působili také ekonomičtěji méně zdatní ministeriálové, mezi které však musíme zařadit i diskutabilní ministeriály z našeho hradu Königsberg. Díky nedostatku písemných pramenů a jejich nepřehlednosti týkajících se těchto ministeriálů zůstává neobjasněn jejich původ a lokalizace jejich rodového sídla, což není případem výše zmíněných Nothaftů (Wildstein ve Skalné) a pánů z Falkenbergu (Falkenberg). Prostor pro založení hradu chebskými ministeriály tu jistě byl, pokud tomu však opravdu bylo, muselo se to stát někdy na přelomu 12. a 13. století, což by nebylo v rozporu se zjištěními provedeného archeologického výzkumu. Tomuto období by časově odpovídala nejspodnější zjištěná sídlištní vrstva s keramickými fragmenty.

Podoba případného hradu chebských ministeriálů, respektive opevněné lokality je však na základě rozsahu provedeného archeologického výzkumu těžko zrekonstruovatelná. Zůstává otázkou jak vypadal původní přírodní terén pozměněný výstavbou ministeriálního hradu. Jeho razantní terénní úpravy však přinesla až stavba mladšího kamenného hradu. V takovém případě by byla inkriminovaná vrstva s dotyčnou keramikou pouze pouhým přeživším zbytkem těchto výrazných terénních zásahů. Tím by byly negativně poznamenány a setřeny pozůstatky uvažovaného ministeriálního hradu. Výše popsaná sídlištní vrstva svým charakterem ukazuje spíše na epizodické využití tohoto místa, což by nevylučovalo existenci rychle zbudovaného provizorního kolonizačního hradu.

Dalším vodítkem k případné identifikaci stavebníka hradu v Kynšperku nad Ohří je vedle interpretačních možností písemných pramenů, urbanistické otázky založení města v jeho blízkosti a jejich vzájemného vztahu, pohledového účinku, také jeho kompozice. Okrajově jsem se již dotkl hlavních charakteristik současné ostrožny, nicméně zbývá ještě předložit některé další vlastnosti, které by se mohly opakovat i u jiných lokalit v širším regionu a měly by tím pádem určitou obecnou platnost. Pro možnost ministeriálního kolonizačního podniku vycházejícího z říšských předloh náležejících k ministeriálnímu stavebnímu okruhu, který nutno podotknout, je na Chebsku vzhledem ke krátkému časovému období velmi různorodý se pro komparaci nabízí zhruba následující.

Společným znakem kynšperského hradu s některými ministeriálními sídly je podstatně rozměrnější plocha předhradí oproti hradnímu jádru (Karel - Knoll 2004b, 57), což budí dojem potřeby autonomního hospodářského zázemí v počátcích výstavby izolovaného hradu bez bližší vazby na vesnické osídlení. V průběhu kolonizace a vytvoření vesnického zázemí pak hospodářský význam takového předhradí nebyl rozhodující. Nelze však s jistotou říci, že podoba

současného předhradí odpovídá počátečnímu období osídlení ostrožny na počátku 13. století. S ranými ministeriálními sídly je dalším společným znakem pravidelná dispozice hradního jádra, její podoba však byla upravena stavitelem kamenného hradu. O podobě ostrožny na počátku 13. století se však lze pouze dohadovat. Pravidelnost stavenišť dovolila raným ministeriálním sídlům rozvinout koncepci odvozenou od štaufských falcí, která se vyznačovala skladebným řazením hradních jader tvořených palácem, věží a kaplí (Karel - Knoll 2004b, 57). Pojednávané řešení lze však spatřit pouze u některých výstavnějších ministeriálních sídel na Chebsku. Jako příklad mohou posloužit ministeriální hrady ve Skalné nebo Hazlově. Posledním znakem opakujícím se u raných ministeriálních sídel doposud dochovaných většinou v terénních reliktech v zalesněných oblastech je existence hradního zemního opevnění (srovnej Karel - Knoll 2008, 171 - 184; Karel - Knoll 2006a, 153 - 169). V našem případě lze v této souvislosti zmínit vnější val obíhající východní část kynšperské ostrožny.

12 POKUS O INTERPRETACI VÝZNAMU HRADŮ SEDLECKA

Předchůdcem rozsáhlého hradu v Lokti nad Ohří, jehož podoba je výsledkem složitého a postupného stavebního vývoje, byl poprvé k roku 1130 historicky doložený hrad Sedlec (Karel - Knoll - Krčmář 2009, 146). Jeho lokalizace je doposud neobjasněna, a proto se zatím nelze vyjádřit k jeho podobě. Ta však zřejmě odpovídala charakteru raně středověkých hradů, respektive přemyslovských hradišť jaké známe například z centrální části Čech. Konec jeho funkčního období je kladen přibližně k roku 1234, kdy jeho roli přebírá nově zbudovaný hrad v Lokti. Nejstaršímu jádru hradu dominuje dosud stojící pozdně románský čtverhranný bergfrit, jehož architektonické provedení z bosovaných kvádrů v sobě odráží spíše štaufské stavební zvyklosti typické pro sousední Chebsko, a proto v těchto místech hradního areálu nebyla vyloučena možnost existence staršího štaufského hradu. Toto nejstarší jádro s přílehlou zástavbou v podobě manského domu a do hradby vetknuté rotundy tedy mohlo zastávat první větší etapu, jejíž koncepce však byla zásadně přeměněna na přelomu 12. a 13. století, spíše však v první polovině století třináctého o rozsáhlou obvodovou zástavu českého královského hradu, jež se stal řídicím střediskem přílehlé manské soustavy nazývané v soudobých písemnostech jako Steinlehen (Anderle 1998, 49 - 52; Durdík 2000, 343 - 344; Karel - Knoll - Krčmář 2009, 107 - 108).

Poměrně zajímavou hradní lokalitou vystavěnou na výrazném granitovém výběžku ostrožny nad ohybem krušnohorské řeky Rolavy je hrad v Nejdku. Jeho počátky, které nejsou doposud uspokojivě vyřešeny, jsou kladeny prozatím do 13. století. První přímé historické zmínky o něm však pocházejí až z první poloviny 14. století. Podle posledních hypotéz se mělo jednat o zeměpanský hrad nevelkého rozsahu se strážní funkcí. Na základě staršího stavebně-historického průzkumu čtverhranného bergfritu stojícího na nepravidelném lichoběžníkovém půdorysu byl vysloven názor o neobvyklosti této stavby v rámci hradního prostředí Čech. Za její předlohu je považována

nedaleká věž hradu v Lokti nad Ohří. Pro stavbu nejdeckého hradu byl využit skalnatý okraj žulové ostrožny, který byl od zbylého návrší oddělen šíjovým příkopem vysekaným do žulového skalního podloží. Ostatní nedochované obytné objekty prozrazují částečně místa po úpravách skalního podkladu přisekávaného do požadovaných forem. Dotyčné objekty se však vzhledem k stísněnosti hradního jádra zcela jistě vázaly na stojící bergfrit, což by mohly potvrdit otisky těchto budov (Durdík 2000, 375; Karel - Knoll - Krčmář 2009, 120 - 121).

Stranou většího odborného zájmu³⁴ doposud zůstávají pozůstatky zaniklého hradu Neuhaus nad Kraslicemi při česko-saském průběhu hranic. Písemné prameny prozrazují jeho existenci až v průběhu 14. století. Stejně jako o u hradu v Nejdku se uvažuje o jeho zeměpanském původu a strážní funkci. Pro stavbu kraslického hradu byl využit vysoko položený ostroh, kde jsou dochovány jeho skromné zbytky v podobě malého hradního jádra odděleného od ostatní plochy zahloubeným příkopem. Dochovány jsou také zbytky vnějšího opevnění v podobě hradební zdi a kruhové bašty. Ostatní plocha hradu byla porušena v 19. století v souvislosti s parkovými úpravami (Durdík 2000, 293; Karel - Knoll - Krčmář 2009, 95). Vzhledem k příhodné strategické poloze kraslického hradu nelze opomenout jeho potencionální význam v ochraně přilehlých nerostných exploatačních center a cest směřujících ze Saska do Čech.

Výraznou skalnatou ostrožnu nad říčkou Svatavou zaujala stavba hradu Hartenberg. Počátky tohoto původně románského ministeriálního hradu jsou kladeny již na přelom 12. a 13. století, kdy si jej zde měli vystavět původně chebští ministeriálové páni z Hartenbergu. Na využívání hradního jádra již ve 13. století upozornil během několika etap archeologický výzkum Karlovarského muzea, během něhož byl získán i ojedinělý datovací materiál.

³⁴ Výsledky revizního povrchového průzkumu kraslického hradu v souvislosti s čekáním na vyhodnocení archivních pramenů doposud nebyly publikovány viz Karel 2011, 41.

Jeho výsledky byly v rozporu se staršími závěry provedeného stavebně-historického průzkumu, který možnost vzniku hradu na základě absence konstrukcí z této doby vyloučil. Na prvotní využívání plochy skaliska upozorňují také zasekaná lůžka pro případné dřevěné konstrukce. Podobné záměrné antropogenní úpravy přírodou utvořeného terénu nejčastěji v podobě skalnatého podloží jsou doloženy i na jiných ministeriálních sídlech v historickém Chebsku (Durdík 2000, 147 - 148; Karel - Knoll - Klsák 2007, 275 - 292; Karel - Knoll - Krčmář 2009, 50 - 51; Karel 2011, 41 - 51).

Neobvyklou ukázkou ministeriálního sídla z pohledu jeho umístění a zejména podoby jsou archeologicky odkryté pozůstatky kruhového gotického hradu Falknova v místech pod úrovní současného nádvoří zámku v Sokolově. Počátky hradu jsou kladeny do třetí čtvrtiny 13. století v souvislosti s působením ministeriálního rodu Nothaftů, kdy odtud měla být spravována jejich rozsáhlá lenní soustava. Archeologickým výzkumem byla zjištěna obvodová kruhová hradba s centrálně umístěnou volně stojící rezidenční palácovou stavbou o obdélném půdorysu (12,5 x 22 - 25 m) a se zjištěnou záchodovou šachtou. Podle síly obvodového zdiva zjištěného věžového paláce se uvažuje minimálně o třech podlažích. Obranyschopnost nothaftského hradu vystavěného v rovinatém a nejspíše bažinatém terénu nivy řeky Ohře, který byl ovlivňován periodickým zavodňováním z blízkého ramena řeky Ohře se opírala mimo jiné o vodní příkop. Vedle samotného hradu je zajímavá otázka jeho vztahu s přilehlým městečkem (Holík 2006, 221 - 238; Karel - Knoll 2006b, 119 - 121; Karel - Knoll - Krčmář 2009, 153).

12.1 Diskuze

Z výše uvedených příkladů hradů umístěných v Sedlecku vyplývá následující obraz. V příslušném období na přelomu 12. a 13. století vzniklo v nárazníkové oblasti okrajového přemyslovského obvodu Sedlecka několik opěrných bodů, při jejichž interpretaci je nutné zohlednit jejich polohu ve vztahu k okolnímu osídlení. U většiny těchto hradů však nebyla doposud zcela uzavřena kapitola

týkající se jejich počátků. Z této sporné skupiny lze pouze vybrat dvojici ministeriálních hradů tj. hrad Falknov v Sokolově a hrad Hartenberg, jejichž počátky osvětlily zejména provedené archeologické výzkumy vedené Karlovarským muzeem. U ostatních hradních lokalit však panuje opačná situace, jejímž řešením se budou muset zabývat budoucí výzkumy.

V souvislosti s touto kapitolou je nutné se okrajově zmínit o vyspělém stavebním prostředí sousedního říšského Chebska, kde se již ve druhé polovině 12. století počítá s románskými kamennými hrady koncentrujícími se okolo chebské falce a odrážejících v sobě soudobou štaufskou hradní architekturu. Tento názor však nelze generalizovat, i v říšském prostředí a tedy i v prostoru historického Chebska nalezneme po kvalitativní stránce méně vyspělá sídla. Stejně tak nelze očekávat výstavbu plnohodnotných hradů v počátcích kolonizace³⁵. Vzhledem k prostorové blízkosti říšského Chebska a českého Sedlecka, rozšiřování ministeriálů a předpokládaným kontaktům mezi oběma celky nelze podcenit vliv ministeriálního stavebního okruhu na vývoj stavitelství v sousední sedlecké provincii, což se mohlo projevit při výstavbě zdejších hradů³⁶. Vedle hradních sídel zde však nelze vyloučit vliv cisterciácké architektury, jejímiž nositeli byly románské kostely na pozemcích, které klášteru Waldsassen udělovali čeští panovníci³⁷.

³⁵ Ukázkovým příkladem hradu, u něhož byly rozpoznány 4 stavební vývojové fáze je hornofalcký hrad Liebenstein (Lkr. Tirschenreuth). Prvotní fáze hradu spadající zhruba do období mezi lety 1143 - 1200 je charakteristická opracováním podkladové horniny centrální plošiny, kde měla stát centrální věž. Teprve až ve druhé fázi lze hovořit o plnohodnotném kamenném hradu vystavěném z bosovaných kvádrů (Kinder 2013, 158 - 164).

³⁶ V tomto směru uvažuje například T. Durdík v případě hradu v Lokti nad Ohří, jehož bergfrit mě být inspirován štaufskou architekturou (Durdík 2000, 343 - 344). V opozici je J. Varhaník tvrdící, že nahodilé užití bosovaných kvádrů na loketském bergfritu je odrazem zbourání starší stavby, která ustoupila stavbě pojednávaného bergfritu. Získané bosované kvádry pak byly použity jako stavební materiál (k této problematice Varhaník 2000, 15 - 32).

³⁷ Ke kolonizačním aktivitám cisterciáckého řádu v pojednávané oblasti viz Konůpek 2013, 23 - 33.

Stavební vliv z české strany, tedy v opačném směru v pojednávaném období, nepředpokládám za pravděpodobný vzhledem k politickým ambicím říšských ministeriálů v oblasti a kvalitativní stránce provedených realizací hradů na území Čech v první polovině 13. století. Předložený názor podporuje i skutečnost, že přemyslovským panovníkům se zpočátku nezdařilo ve vnějším sedleckém kraji zorganizovat obdobnou kolonizaci jako se to povedlo ministeriálům v sousedním Chebsku, čímž byl i posléze poznamenán budoucí vývoj původně přemyslovského Sedlecka řízeného do půlky 12. století z krajského hradu v Sedlci a ovlivněného jeho ovládnutím Štaufy na jeho konci (1182 - 1193).

Jak jsem v úvodu této podkapitoly naznačil bude především úkolem archeologických výzkumů přinášet argumenty objasňující důvody vzniku hradů na pomezí říšského Chebska a českého Sedlecka. Přiblížení se k odpovědím týkajících se zakladatelů výše vyjmenovaných hradů půjde skrze zohlednění jejich polohy ve vztahu k říšské nebo české kolonizaci. Jedním z důležitých vodítek naznačujících původ jejich stavitele je například zohlednění jejich umístění v krajině, v čemž hraje svou roli i symbolika. V případě hradu v Kynšperku nad Ohří jsem již jeho prostorovou dominanci působící na příchozí z chebské strany vyložil na jiném místě. Stejně důvody vedly stavitele zřejmě také k výstavbě královského hradu Kynžvart, který byl výraznou architektonickou dominantou krajiny na jižní hranici Chebska. V případě těchto dvou hradů nelze podceňovat jejich strategickou polohu podtrženou symbolickým účinkem. Zajímavé je naproti tomu umístování sídel ministeriálů v krajině Chebska upřednostňující naopak nižší, z daleka ne tak viditelné polohy³⁸.

12.2 Srovnání hradu v Kynšperku nad Ohří s jinými hradními lokalitami

Stavebně archeologickým vyhodnocením výsledků nevelkého výzkumu Chebského muzea s významným přispěním písemně dochovaného pramene

³⁸ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji JUDr. V. Knollovi Ph.D.

přibližujícího podobu vnitřní zástavby hradního jádra po šlikovské přestavbě byla v kapitole 9 a podkapitole 9.1 představena hypotetická podoba hradu v Kynšperku nad Ohří. Byl také vysloven předpoklad, že realizované stavební práce na hradu v Kynšperku nad Ohří za Šliků se zaměřily především na nové zastřešení objektu, rekonstrukci černé kuchyně a vnitřních obytných prostor. Stavební úpravy ovlivnily zřejmě již stojící vrcholně středověký hrad patrně ze 13. století. Výsledkem byla přestavba hradu na reprezentativní sídlo, což u jiných šlikovských přestaveb starších sídel nebylo neobvyklé³⁹.

Vzhledem k různorodosti hradních sídel na říšsko-českém pomezí může pojednávaná hradní stavba inklinovat k jedné nebo naopak druhé stavební produkci. Analogické vlastnosti týkající se například staveniště lze najít i v sousedním říšském prostředí. Pravidelné rozměry hradního jádra podobajícího se nepravidelnému pětiúhelníku o velikosti 26 x 28 m vykazuje zaniklý hrad Lehen v okrese Tirschenreuth (Kinder 2013, 152 - 154). Stejně rozměry hradního jádra o velikosti 28 x 28 m najdeme také u zaniklého hradu Schönficht (Lkr. Tirschenreuth). Od hradu v Kynšperku nad Ohří se však liší svou nevýraznou polohou. Jeho terénní pozůstatky bychom dnes našli v návesním rybníku ve stejnojmenné vsi, který vznikl zřejmě rozšířením vodního příkopu hradu (Kinder 2013, 198 - 200).

Jak je výše patrné, z hlediska volby staveniště a jeho úprav pro hradní zástavbu existují analogické lokality i v sousedním německém prostředí. Co se však týče samotného odkrytého hradu je situace poněkud složitější. Vzhledem k malým rozměrům hradu je možno spíše mluvit o hrádku, a to bez jakéhokoliv lpění na terminologii. V této souvislosti má kynšperský hrad blízko k odkrytému nothaftskému hradu v Sokolově blížícího se architektonicky charakteru tvrzí (Holík 2006, 235 - 237). U obou hradů jsou markantní sklony k pravidelnosti. Vedle toho je tu také vazba na osídlení. U lépe poznaného hradu Falknova v Sokolově byl odkryt centrálně umístěný obdélný palác. V případě hradu v

³⁹ Výraznou šlikovskou přestavbou prošel například hrad Hartenberg viz Karel - Knoll - Klsák 2007, 289 - 291.

Kynšperku nad Ohří lze na základě archeologického výzkumu předpokládat namísto centrálně umístěné stavby zástavbu hradního jádra přilehlou k obvodové hradební zdi.

Navážu - li na již několikrát zmíněnou stísněnost hradního jádra a výsledky archeologického výzkumu, je nutno poznamenat, že palác kynšperského hradu hypoteticky umístěný čelem do východního příkopu, byl hlavní budovou hradního jádra. Tento palác v sobě zcela jistě zahrnoval obytnou, reprezentativní i obrannou složku. Stejná situace byla pozorována i v případě rezidenčního paláce nothaftského hradu Falknova, který obíhala jednoduchá obvodová hradba. Svým charakterem tato sídla spíše inklinují k rezidenčním a reprezentativním objektům, i když v případě kynšperského hradu vystupují problematické chronologické souvislosti odkryté architektury.

13 EXKURZ: SUŠICKO

Následující exkurz se zaměřuje na zhodnocení významu bogenské kolonizace na Sušicku, jakožto oblasti náležející ve středověku českým Přemyslovcům. Cílem této kapitoly je shrnout alespoň v hrubých obrysech vývoj historického bádání zabývajícího se oblastí Sušicka s důrazem na hradní lokality a naznačit posléze vztah českých panovníků a míru jejich benevolence vůči pohybu německých kolonistů a jejich kolonizační činnosti na českém území. Tento exkurz je zajímavým také z toho důvodu, že je v jistých ohledech dokladem odlišného přístupu Přemyslovců k regulaci osidlování příhraničního území z druhé strany hranice.

Problematikou přeceňované bogenské kolonizace na Sušicku se zabýval detailně F. Kubů ve svém článku „*Die Grafen von Bogen in Böhmen*“ (Kubů 1997b, 126 - 144). Polemickým článkem „*Sušicko - bylo či nebylo?*“ navázal na tuto problematiku J. Martínek revidující všechny dochované písemné prameny spadající do 12. a 13. století (Martínek 1999, 85 - 99). Z nejnovějších článků se bogenské otázce věnuje příspěvek V. Bartové nazývající se „*Vláda hrabat z Bogenu na Sušicku a kostel sv. Mořice na Mouřenci*“. Jak už název článku napovídá, ten se zabývá nejstarší románskou fází kostela sv. Mořice na Mouřenci. Jeho stavební stránka odpovídající bavorským analogiím je odrazem působení Bogenů na Sušicku (Bartová 2013, 41 - 57).

Vedlo toho je také důležité připomenout interpretační omyly předchozích badatelských generací týkajících se většinou zakladatelské otázky hradů ležících na českém území, čehož se okrajově dotkli výše zmínění čeští badatelé (Kubů 1997b, 135 - 139; Martínek 1999, 92 - 93; Bartová 2013, 45). Snahou většiny německých badatelů bylo totiž přisoudit jim německý původ, což se dělo většinou pod vlivem nacionalismu. U těchto údajných bogenských hradů bude vzpomenut současný stav bádání, který je v rozporu s dřívějšími závěry. Dřívější názory německých historiků byl zkorigovány zásluhou

archeologických výzkumů, stavebně-historických průzkumů a rešerší dochovaných písemných pramenů a dalších pomocných disciplín. V jejich rámci lze nově usuzovat na počátky u následujících hradních lokalit, i když u některých sporných hradů probíhá doposud odborná diskuze.

Zcela jistým bogenským zakladatelským podnikem ležícím v současnosti mimo území České Republiky v sousední oblasti Horní Falce je zaniklý hrad Hoher Bogen položený v nadmořské výšce 976 m v pohoří Hohen Bogen (Lkr. Cham). První písemná zmínka o tomto hradu pochází z roku 1193, v níž stojí „...*constructio castrorum in Hohenpogen*...“. Jeho zakladatelem byl zřejmě hrabě Albrecht III. z Bogenu, ten jej vystavěl přibližně v období jeho sňatku s Ludmilou z rodu českých Přemyslovců. V té souvislosti se připomínají okolo tohoto hradu vsi, jež dostala česká Přemyslovna věnem. V důsledku toho mají historici za to, že se těmito těsnými kontakty dostali Bogenové do oblasti českého Sušicka (Kubů 1997b, 137). Stavební podobu pojednávaného bogenského hradu přibližují výsledky archeologických výzkumů z roku 1952 - 1953, 1962 - 1964 a 1984 včetně výkopových prací souvisejících s výstavbou špionážní vojenské základny fungující v období tzv. studené války a dnes jako televizní vysílač. Nejstarší keramické nálezy jsou kladeny již na přelom 10. a 11. století, takže nebyla vyloučena existence staršího předchůdce hradu. Podle archeologických objevů se uvažuje o hradišti vystavěném z převážné většiny pomocí dřevo-hlinitých konstrukcí. Vedle četných zděných konstrukcí náležejících bogenskému hradu byly odkryty základy kvadratického bergfritu vystavěného z lomového kamene, který vyobrazují ještě kartografická díla z přelomu 16. a 17. století (Perlinger - Procházka 1996, 27; Ernst 2003, 290 - 298).

Bogenské založení bylo vyloučeno u hradu Pajrek položeného na vysokém hřebeni nedaleko Nýrska u Klatov. Jeho vznik se předpokládá před rokem 1356, kdy se jako jeho držitel připomíná Něpr z Pajreku příslušník pánů z Janovic. V této době byl hrad snad pojmenován módnějším názvem Baiereck,

který se postupně měnil až se ustálil do dnešní podoby. V čtverhranném areálu hradu stojí v hradním jádru pozůstatky rozměrné patrové obytné věže, takže podle názoru T. Durdíka se jedná o klasickou ukázkou hradu donjonového typu (Sedláček 1905, 131 - 135; Durdík 2000, 414 - 415).

Nesprávně považovaným starším předchůdcem hradu Kašperku vystavěného až v druhé polovině 14. století z rozkazu císaře Karla IV. byl na protilehlém pahorku položený Pustý hrádek. Dochované relikty stavby klínového půdorysu, konfigurace terénu vůči výběžku, jehož plochu zaujal hrad Kašperk, získaný archeologický materiál datovatelný do 15. století a absence písemných pramenů dovolily funkční zařazení objektu. Jedná se totiž o předsunutou baštu, vzniklou v důsledku progresivního vývoje palných zbraní za držení hradu Švamberky. Její stavbou tak Švamberkové zajistili citlivé místo, které jinak v případě obléhání představovalo pro hrad hrozbu (Anderle 1987, 49 - 52; Durdík 2000, 250 - 252).

Předmětem odborných diskuzí se stala nejstarší fáze hradu Rabí. Zastáncem bogenského založení hradu se stal T. Durdík, který jej považoval za nejseverněji položenou zástavu Bogenů na našem území. Diskutovanou byla v rámci dispozice hradu především velká obytná čtverhranná věž stojící na obdélném půdorysu. Raný původ této stavby se odvozoval z půlkruhově zklenutých, oboustranně špaletovaných oken dochovaných ve druhém patře donjonu. Odpůrcem kladení těchto okenních otvorů do poloviny 13. století se stal V. Razím s poukazem na využívání retardovaných architektonických prvků v oblasti až o několik desetiletí nazpět a nevidovaných stop po růstu zdí věže. Vznik paláce před polovinou 13. století připustil J. Anderle, avšak na základě nově získaných dendrochronologických dat se situace vyjasnila. Pro stavbu starší části dnešního velkého donjonu bylo totiž káceno dřevo až roku 1351, kdy do zdejší krajiny pronikl rod Rýzmbereků (Anderle 2004, 125 - 138; Anderle 2013, 130 - 131; Durdík - Adámek - Fröhlich - Chotěbor 1998, 38 -44; Razím 2002, 157 - 161; Knoll v tisku).

Terénní pozůstatky opevněného sídla označovaného jako Hrad pod Hrnčífem nebo hrádek Hrnčíf jsou podle Durdíkovy typologické klasifikace zařaditelné mezi potencionální skupinu raných královských hradů tzv. přechodného typu. Podle názoru tohoto badatele souvisí jeho vznik s působením hrabat z Bogenu nebo Wittelsbachy na Sušicku, respektive v okolí Petrovic. Jak jsem ale výše naznačil, tento hrad byl posuzován v kontextu hradů přechodného typu, jakožto českého stavebního produktu 1. poloviny 13. století. Uvažuje se také, že jeho vznik mohlo podnítit bogenské hradní založení v sousedních Petrovicích. V tomto případě by pojednávaný královský hrad sehrával úlohu jakési protiváhy konkurenčnímu a výstavnějšímu hradu v Petrovicích. Starší průzkumy této hradní lokality (např. 1999) však naznačují její starší původ, a to již na konci 12. století (Anderle 1993, 115 - 116; Durdík 2000, 428 - 429; Fröhlich 2001, 163 - 164; Durdík 2007, 147 - 182).

V těsné blízkosti vrchu Hrnčíře s pozůstatky výše popsaného sídla, leží Petrovice u Sušice s pozdně gotiky upraveným kostelem sv. Petra a ve fragmentech dochovaným hradem, který se poprvé připomíná až roku 1319. Rozsah petrovického hradu není znám, jelikož byl silně ovlivněn výstavbou obecního vodojemu v roce 1859. Existují však zprávy, že během výkopových prací byly obnaženy základy okrouhlé stavby. Vodítkem tak zůstává původně románský kostel sv. Petra z poloviny 13. století, jehož věž vykazuje fortifikační rysy. Její nejnovější dendrochronologické datování ukazuje na mladší původ. Získaná dendrodata ukazují až na přelom 15. a 16. století⁴⁰. Petrovický hrad zřejmě již od svých počátků existoval společně s kostelem, s nímž byl i komunikačně provázán. Otázka vzniku petrovického hradu souvisí zřejmě se střídavou držbou oblasti mezi českými králi a bavorskými hrabaty z Bogenu. Většina badatelů dává jeho vznik do souvislosti s hradem na vrchu Hrnčíf (Anderle 1993, 111 - 116; Kubů 1999, 141; Durdík 2000, 428; Knoll v tisku).

⁴⁰ Za tuto informaci JUDr. V. Knollovi Ph.D.

13.1 Diskuze

Z výsledků studia bogenské kolonizace vyplývá následující obraz. Na bavorské straně šumavských hřebenů se na přelomu 11. a 12. století rozprostíraly državy na významu nabývajících rodu hrabat z Bogenu, jejichž jádro se rozprostíralo od Řezna a Pasova až k neustálené jižní hranici přemyslovských Čech. K jejich zakladatelským počínům v této bavorské oblasti lze počítat i výstavbu dvou klášterů. První klášter nesoucí název Altaich byl založen kolem roku 1100 Fridrichem z Bogenu v blízkosti rodového hradu u Straubingu. V první čtvrtině 12. století založili další klášter na místě původního rodového hradu a tak byly položeny základy druhého kláštera ve Windbergu (Martínek 1997, 85 - 99; Bartová 2013, 41 - 56).

Vzájemné kontakty z obou stran Šumavy jsou mezi bavorskými hrabaty z Bogenu a Přemyslovci doloženy pro dobu 12. a 13. století. Písemné prameny dokládají vzájemné příbuzenské propojení skrze sňatkovou politiku či účast na společných vojenských taženích. Legalizovaný prúnik hrabat z Bogenu na českou stranu Šumavy lze spojovat s působením jejich rodových klášterů již v první polovině 12. století. Kolonizační aktivita mnichů z původně bogenských klášterů byla podporována i ze strany českých vládců, kteří je obdarovávali množstvím vesnic v oblasti Sušicka (Martínek 1997, 85 - 99; Bartová 2013, 41 - 56).

U výše vyjmenovaných hradů nacházejících se v převážné většině na českém území lze tedy s malou pravděpodobností tvrdit, že se o jejich založení zasloužili příslušníci hrabat z Bogenu. Ve většině případech těchto hradů, které starší německé bádání považovalo za stavby německých kolonistů, byly tyto nepodložené závěry zakládající se především na výkladu jejich hradních jmen vyvráceny českým kastellologickým bádáním. Jediným prokázaným stavebním počinem bavorských Bogenů je tedy hrad Hoher Bogen, pro což svědčí i dostatek písemného materiálu.

Úvahy týkající se stavební aktivity hrabat z Bogenu na české straně Šumavy tak inklinují ke studiu sakrální architektury v rovině románských vesnických kostelů. Jejich výstavba byla nejspíše řízena z bogenských rodových klášterů, jejichž stavební huť se zřejmě podílela například při výstavbě kostela na Mouřenci, což podporuje kromě rozboru stavební stránky kostela také jeho zasvěcení. Dalším uvažovaným kostelem v tomto směru je ten v Albrechticích. Nelze však zcela vyloučit možnost vzniku těchto kostelů ještě před příchodem mnichů z bogenských klášterů.

14 ZÁVĚR

Předložená diplomová práce se zabývala do jisté míry zaniklým hradem v Kynšperku nad Ohří. Jádrem archeologicky zaměřené práce se stalo především vyhodnocení pojednávaného hradního objektu ze stavebně archeologického hlediska, k čemuž byla z velké části využita terénní dokumentace pocházející z výzkumu Chebského muzea. Propojením výsledků archeologického odkryvu a interpretace unikátního záznamu souvisejícího se šlikovskou přestavbou na reprezentativní sídlo ve druhé čtvrtině 16. století byla upřesněna hypotetická podoba zřejmě v jádře dochovaného vrcholně středověkého hradu. V dotyčné kapitole docházím k některým novým závěrům týkajících se atypické podoby hradního jádra. Stavebně zajímavým řešením užitým v hradním jádru bylo uzavření hradu na západní a východní straně. Zejména pak lze vyzdvihnout dynamické uzavření východní strany v podobě domnělého břitovitého výběžku souvisejícího zřejmě s demonstrační architekturou.

V souvislosti s inkriminovanou vrstvou obsahující keramické fragmenty datovatelné již na přelom 12. a 13. století bylo pracováno s hypotézou o starším předchůdci výše pojednávaného vrcholně středověkého hradu založeného na staveništi o čtverhranném půdorysu nepřesahujícího rozměry 28 x 28 m. Vzhledem k poloze hradu v těsné blízkosti oblasti v odborné literatuře označované jako historické Chebsko nelze vyloučit existenci blíže neznámého ministeriálního hradu, čemuž by nasvědčovaly znaky výše zmíněné keramiky. V každém případě dotyčná vrstva zastupující rovněž nejstarší zjištěný středověký horizont dokládá sídelní aktivity v této poloze již na přelomu 12. a 13. století. Vzhledem ke zjištění této vrstvy v místech ostrožné polohy v prostoru mladšího kamenného hradu nelze v této době vyloučit existenci opevněné lokality.

O výše zmíněném předchůdci vrcholně středověkého hradu se však nezmiňují písemné prameny, což naopak nesprávně zastávala starší literatura, která vznik sledovaného objektu kladla již do poslední čtvrtiny 12. století v souvislosti s predikáty chebských ministeriálů Uschalka a Bertolda. O možných držitelích hradu vypovídají písemné prameny až na konci 13. století a jeho přelomu v souvislosti s leuchtenberským lenním systémem. V rámci této práce byl tedy kladen důraz i na historický rámec, který je prezentován v pasážích věnovaných historii hradu. K archivní rešerši bylo využito většiny dostupné literatury a edice pramenů. Zpracováním dotyčné historické kapitoly byly tedy předloženy historické souvislosti naznačující počátky sledovaného objektu. Přehlednost písemných pramenů od konce 13. století dovoluje vyslovit závěr o významu hradu, ale taktéž podhradního města pro české panovníky, jejichž zájem se ubíral k sousednímu říšskému Chebsku počínaje Přemyslem Otakarem II., kterému se Chebsko podařilo v druhé polovině 13. století zdárně politicky ovládnout.

Budoucí výzkum hradu v Kynšperku nad Ohří by se měl prostřednictvím kombinace nedestruktivních metod (např. geofyzikální průzkum) a standardního archeologického odkryvu soustředit na doposud neprozkoumané plochy hradního jádra včetně přilehlého prostoru předhradí, o jehož archeologické povaze nic bližšího nevíme. Tím by se ucelila celková představa o podobě a rozsahu zástavby v hradním areálu včetně chronologických podrobností. Za pozornost by jistě stálo archeologicky ověřit starší zmínky o čtveřici nárožních věží, jejichž existenci vyloučil archeologický výzkum Chebského muzea. Existuje zde však ještě oprávněný prostor pro opačné tvrzení. Pokud by však byla čtverhranná dispozice se čtveřicí nárožních věží potvrzena, jednalo by se o obdobné stavební řešení užitě Šliky u většiny jejich stavebních realizací v podobě přestaveb a novostaveb v západočeském regionu. Vedle těchto úkolů je potřeba se nadále věnovat vztahu hradu v Kynšperku nad Ohří a sousední archeologické lokality Kolová - Libavské Údolí v poloze Starý Zámek s důrazem na revizi a vzájemné porovnání

archeologických pramenů z obou lokalit, čemuž byly zejména v poslední době učiněny konkrétní odborné kroky.

15 ZUSAMMENFASSUNG ⁴¹

Die vorliegende Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Burg in Königsberg an der Eger (Kynšperk nad Ohří) im Zusammenhang mit ihrer Lage an der Grenze zwischen zwei mittelalterlichen politischen Einheiten, die Gebiete um Sedlec-Zettlitz bzw. um Elbogen und Egerland.

Die bescheidenen Burgüberreste befinden sich an einer Schnittstelle von bedeutenden und besonderen kastellologischen Region des Reiches Egerland. Diese Region ist durch Ministerialenburgen bekannt. Das Gebiet, in dem diese Burg gebaut wurde, gehörte aber historisch dem tschechischen Staates. Man kann nicht vollständig die Möglichkeit der Gründung durch Egerer Ministerialgeschlechts auszuschliessen, mit deren Bewegung in der Region in den späten 12. Jahrhundert gerechnet wurde.

Auf dieser Basis bieten sich zwei mögliche Interpretationsgrundlagen an, die ich versuche, im Verlauf der Diplomarbeit in der Rahmen den einzelnen Kapiteln, zu belegen. Die Entstehung könnte als auch von der tschechischen oder deutschen Seite sein. Schriftliche Quellen neigen eher zu den ersten Variante.

Die Kern Kapiteln befassen sich mit der archäologischen Forschung des Burges, die unter der Leitung von dem Museum in Eger in den Jahren 1972 - 1974 durchgeführt wurden. Diese Forschung hat im Schlosskern einen Teil des Objektgrundrisses aufgedeckt. Dadurch wurde teilweise eine Vorstellung von ihrer Form gewonnen. Ein wichtiges Ergebnis dieser archäologischen Grabung, war die Einnahme der niedrigsten Siedlungsschichten mit Keramikfragmenten von der Wende des 12. und 13. Jahrhunderts, die die Wohnaktivität in diesem Zeitraum belegt. Diese archäologische Situation scheint jedoch nicht mit der Bau der Steinburg zusammenhängen.

Die Ergebnisse der archäologischen Forschung, habe ich versucht zu revidieren und zwar aus der baulichen und archäologischen Sicht, mit der Nutzung der Dokumentation. Auf dieser Basis habe ich die gegenwärtige hypothetische Form der Burg vorgelegt. Bedeutende Bauperiode der Burg in Königsberg an der Eger war eine Zeit der Familie Schlick. Die hat im zweiten Quartal des 16. Jahrhunderts beschlossen die Burg zu einem Hauptsitz umzubauen, wie es in einer einzigartigen Beschreibung der Burg aus dieser Zeit steht.

⁴¹ Za pomoc s překladem děkuji své tetě M. Haas.

16 PRAMENY

Hejný, V.: Kynšperk nad Ohří 1974. Článek Kynšperský památkář, Lidová demokracie 1. Praha. Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, archiv nálezových zpráv.

Šebesta, P. - Princ, M.: Kynšperk nad Ohří 1974. Kynšperk nad Ohří - archeologické výkopy - prošetření. Praha. Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, archiv nálezových zpráv.

Šebesta, P.: Kynšperk nad Ohří 1974. Kynšperk nad Ohří - archeologické výkopy - prošetření. Praha. Uloženo: Archeologický ústav AV ČR, archiv nálezových zpráv.

Šebesta, P.: Kynšperk nad Ohří. Dokumentace z archeologického výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří. Seznam mincí, nález S. Matyáše z roku 1971. Uloženo: Chebské muzeum, sbírkový fond archeologie.

Šebesta, P.: Kynšperk nad Ohří. Dokumentace z archeologického výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří. Interní doklad o převzetí mincí do evidence, nález S. Matyáše z roku 1971. Uloženo: Chebské muzeum, sbírkový fond archeologie.

Šebesta, P.: Kynšperk nad Ohří. Dokumentace z archeologického výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří. Zpráva o služební cestě do Kynšperku nad Ohří dne 3. - 14. 7. 1972, neodborné výkopy S. Matyáše. Uloženo: Chebské muzeum, sbírkový fond archeologie.

Šebesta, P.: Kynšperk nad Ohří. Dokumentace z archeologického výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří. Darovací list ze dne 14. 3. 2000, neodborný výkop A. Grafnettera. Uloženo: Chebské muzeum, sbírkový fond archeologie.

Šebesta, P.: Kynšperk nad Ohří. Dokumentace z archeologického výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří. Terénní dokumentace z roku 1972. Uloženo: Chebské muzeum, sbírkový fond archeologie.

Šebesta, P.: Kynšperk nad Ohří. Dokumentace z archeologického výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří. Terénní dokumentace z roku 1973. Uloženo: Chebské muzeum, sbírkový fond archeologie.

Šebesta, P.: Kynšperk nad Ohří. Dokumentace z archeologického výzkumu hradu v Kynšperku nad Ohří. Terénní dokumentace z roku 1974. Uloženo: Chebské muzeum, sbírkový fond archeologie.

16.1 Edice pramenů

Das älteste Lecuhtenberger Lehensbuch. Ed. G. Völkl, In: Verhandlungen des historischen Verein für Oberpfalz und Regensburg 96, Regensburg 1955.

CDB: Codex diplomaticus et epistolarius regni Bohemiae: III/1. Ed. G. Friedrich, Praha 1942.

CIM: Codex iuris municipalis regni Bohemiae: IV/1. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232 - 1452. Ed. A. Haas, Praha 1954.

CIM: Codex iuris municipalis regni Bohemiae: IV/2. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1453 - 1500. Ed. A. Haas, Praha 1960.

CIM: Codex iuris municipalis regni Bohemiae: IV/3. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501 - 1526. Ed. A. Haas, Praha 1961.

RBM: Regesta diplomatica nec non epistolaria regni Bohemiae et Moraviae: I. Ed. K. J. Erben, II - IV, Ed. J. Emler, Praha 1855 - 1892.

ME : Monumenta Egrana I. Denkmäler des Egerlandes als Quellen für dessen Geschichte. Bd. I. (806 - 1322). Ed. H. Gradl, Eger 1886.

17 LITERATURA

- Anderle, J. 1993: Petrovické hrady, *Castellologica bohémica* 3, 111 - 116.
- Anderle, J. 1987: Předsunuté opevnění hradu Kašperku (k. ú. Žlíbek, okr. Klatovy), *Ročenka klubu Augusta Sedláčka* 1987, 49 - 52.
- Anderle, J. 1998: Pozdně románský hrad Loket, *Průzkumy památek* 5/1, 3 - 12.
- Anderle, J. 2004: Otázky vývoje jádra hradu Rabí, *Castellologica bohémica* 9, 125 - 138.
- Anderle, J. 2013: Hrady v jihozápadních Čechách. In: Jindra, P. - Ottová, M. (eds.), *Obrazy krásy a spásy - Gotika v jihozápadních Čechách*. Plzeň, 112 - 143.
- Anderle, J. - Knoll, V. 2009: Dějiny a stavební vývoj hradu, zámku a zámeckého kostela ve Starém Hrozňatově (Kinsbergu), *Průzkumy památek* 16/1, 17 - 44.
- Bartová, V. 2013: Vláda hrabat z Bogenu na Sušicku a kostel svatého Mauricia na Mouřenci. In: Šmied, M. - Záruba, F. (eds.), *Ve službách českých knížat a králů*. Praha, 41 - 68.
- Bělohávek, M. a kol. 1985: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezku, IV. Západní Čechy. Praha.
- Bok, V. 1976: Německá jména západočeských hradů. In: *Minulostí západočeského kraje XIII*. Plzeň, 205 - 222.
- Dietel, K. 1973: Mittelalterliche Topfdeckel vom Grossen Waldstein. Ein Beitrag zur Erforschung der mittelalterlichen Fichtelgebirgskeramik. In: *Archiv für Geschichte von Oberfranken* 53. Bayreuth, 5 - 30.
- Durdík, T. 1999: Die Burgen in den böhmischen mittelalterlichen Städten. *Castrum Bene* 6. Burg und Stadt. Praha, 41 - 71.
- Durdík, T. 2000: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha.

- Durdík, T. 2005: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 2. Praha.
- Durdík, T. 2007a: Hrady přechodného typu v Čechách. Praha.
- Durdík, T. 2007b: Hrad Přimda, Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 14, Praha.
- Durdík, T. - Adámek, J. - Fröhlich, J. - Chotěbor, P. 1998: Vybrané středověké památky Prácheňska, Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 6, Praha.
- Ernst, B. 2001: Burgenbau in der südöstlichen Oberpfalz vom Frühmittelalter bis zur frühen Neuzeit. Büchenbach.
- Fiala, J. 1996: Staré cesty a celnice na Karlovarsku. In: Historický sborník Karlovarska IV. Karlovy Vary, 5 - 27.
- Fiala, J. 2005: Historické cesty starého Loketska. Karlovy Vary.
- Fischer, R. 1938: Das „Alte Schloss“ und die Ritter von der Kager, Unser Egerland 42, 3 - 9.
- Fröhlich, J. 2001: Nové archeologické nálezy z hrádku Hrnčič. In: Vlastivědný sborník Muzea Šumavy. Sušice - Kašperské Hory, 163 - 164.
- Gabriel, F. - Kursová, L. 2011: Informace historických pramenů o středověkých sídlech a problémy s jejich interpretací, Časopis společnosti přátel starožitností 119/3, 132 - 139.
- Gersdorfová, Z. 2010: 3D rekonstrukce hradu jako metoda k poznání stavebního vývoje objektu. In: Dějiny staveb 2010. Plzeň, 5 - 14.
- Gradl, H. 1893: Geschichte des Egerlandes (bis 1437). Prag.
- Gnirs, A. 1928: Zur Baugeschichte des alten Schlosses in Königsberg, Unser Egerland 32, 37 - 41.
- Hasil, J. 2013: Historické Chebsko - uměle zkonstruovaný historický region?. In: Sborník muzea Karlovarského kraje 21. Cheb, 7 - 18.

Hamberger, K. 2013: Altneuhaus, Herrenstein a Schwarzenschwall - zhodnocení významu a pozice tří hradů v historickém Chebsku. Plzeň: Katedra archeologie Západočeské univerzity. Nepublikovaná bakalářská práce.

Hejna, A. 1971: Archeologický výzkum a počátky sídlištního vývoje Chebu a Chebska II., Památky archeologické 62/2, 488 - 548.

Hereit, P. 1994: Sokolovsko a archeologie. Sokolov.

Holík, L. 2004: Hrad Borshegrün a jeho sídelně historické souvislosti. In: Studia Mediaevalia Pragensia 5. Praha, 125 - 162.

Holík, L. 2006: Hrádek Falknov (dnešní Sokolov) ve středověku, Castellologica bohemica 10, 221 - 238.

Holý, V. 1968: Připojení Chebska k německé říši. In: Minulostí západočeského kraje VI. Plzeň, 223 - 253.

Jakubec, P. - Rozkošná, B. 2004: Židovské památky Čech. Brno.

Jánský, J. 2001: Kronika česko - bavorské hranice I. Domažlice.

Jánský, J. 2009: Hroznatovci a pání z Gutštejna. Domažlice.

Jirát, T. - Šebesta, P. 2005: K počátkům historie Kynšperka. In: Sborník Chebského muzea 2004. Cheb, 16 - 33.

Karel, T. 2011: Krušnohorské hrady - Hartenberg. In: A. Kratochvílová (ed.), Bohatství historického stavebního vývoje Krušnohoří. Loket nad Ohří, 41 - 51.

Karel, T. - Knoll, V. 2004a: Paláce hradu v Hazlově. In: Dějiny staveb 2004. Plzeň, 25 - 36.

Karel, T. - Knoll, V. 2004b: Stavební a historický vývoj hradu Wildstein ve Skalné a jeho srovnání s vybranými hrady chebských ministeriálů, Castellologica bohemica 9, 27 - 62.

Karel, T. - Knoll, V. 2005: Nové poznatky k vývoji hradu Seeberg. In: Dějiny staveb 2005. Plzeň, 174 - 183.

Karel, T. – Knoll, V. 2006a: Bylo v Dřenici (okr. Cheb) panské sídlo? Možnosti interpretace jedné fortifikace. In: Dějiny staveb 2006. Plzeň, 153 – 169.

Karel, T. - Knoll, V. 2006b: Středověká sídla Notthaftů v Čechách. In: Halla, K. - V. Dittmar (eds.), Po stopách šlechtického rodu Notthaftů. Cheb 2006, 103 - 127.

Karel, T. - Knoll, V. - Úlovec, J. 2006: Sídla rodu von Liebenstein v česko - bavorském pohraničí a počátky hradu Liebenstein v Libé, Castellologica bohemica 10, 71 - 108.

Karel, T. - Knoll, V. - Klsák, J. 2007: Nové poznatky k vývoji hradu v Hřebenech. In: Dějiny staveb 2007. Plzeň, 275 - 292.

Karel, T. – Knoll, V. 2008: Hrad u Plesné zvaný Neuhaus. Zamyšlení nad jeho místem v dějinách Chebska. In: Dějiny staveb 2008. Plzeň, 171 – 184.

Karel, T. - Knoll, V. - Krčmář, L. 2009: Panská sídla západních Čech - Karlovarsko. České Budějovice.

Kinder, U. 2013: Der Befestigungsbau im Landkreis Tirschenreuth. Erlangen.

Klápště, J. 2012: Adel, Burg und Herrschaft - eine ewig strittige Problematik der tschechischen Mediävistik?. In: K. Birnguber – Ch. Schmid (eds.), Adel, Burg, und Herrschaft and der „Grenze“: Österreich und Böhmen. Linz, 225 - 239.

Knoll, V. 2003a: Von Kingsberg. Kritické vyhodnocení predikátů a přehled dějin jednoho ministeriálního rodu. In: Sborník Chebského muzea 2002. Cheb, 79 - 94.

Knoll, V. 2003b: Štaufští ministeriálové a Sedlecko. Poznámka k počátkům loketského manského systému a loketské krajské správy. In: Západočeský historický sborník 8. Plzeň, 7 - 27.

Knoll, V. - Karel, T. 2012: Burgen im Land zwischen Böhmen und dem Reich. Der gegenwärtige Erkenntnisstand zum älteren Horizont der Adelssitze im Egerland. In: K. Birnguber – Ch. Schmid (eds.), Adel, Burg, und Herrschaft and der „Grenze“: Österreich und Böhmen. Linz, 205 - 220.

Knoll, V. 2015 (v tisku): Páni z Velhartic. Praha.

Konůpek, J. 2013: Kolonizační činnost cisterciáckého řádu. In: Proměny montánní krajiny. Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří. Loket nad Ohří, 23 - 33.

Korb, F. 1958: Hrad v Kynšperku nad Ohří. In: Karlovarsko, Příspěvky k dějinám Sokolovska I. 60 - 65.

Korb, F. 1958: Hradiště „Starý Zámek“ u Kolové a rytíři von der Kager. In: Karlovarsko, Příspěvky k dějinám Sokolovska II. 65 - 69.

Korb, F. 1958: Židé a jejich starý hřbitov v Kynšperku nad Ohří. In: Karlovarsko, Příspěvky k dějinám Sokolovska III. 70 - 73.

Korb, F. 1972: 740 let města Kynšperka nad Ohří. Kynšperk nad Ohří.

Košnar, L. 2005: Německo - český a česko - německý Archeologický slovník. Praha.

Kolektiv 2011: 100 let terénní archeologie v Karlovarském kraji. Karlovy Vary.

Kühtreiber, T. 2011: Der Gründungsbau der Burg Landštejn. Überlegungen zur zeitlichen Einordnung aus bauhistorischen Sicht, Průzkumy památek 18/1, 71 - 84.

Kubů, F. 1997a: Štaufská ministerialita na Chebsku. Cheb.

Kubů, F. 1997b: Die Grafen von Bogen in Böhmen. In: Rupprecht, S. (ed.), Die Anfänge die Grafen von Bogen - Windberg. Studentagung zum 850. Todestag des Grafes Albrecht I. Windberg, 126 - 145.

Kuča, K. 1998: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku III. Praha.

Kuna, M. 2004: Nedestruktivní terénní postupy v archeologii. In: Kuna, M. a kol., Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle - Nondestructive archaeology. Theory, methods, and goals. Praha, 15 - 29.

Pelant, J. 1984: Města a městečka Západočeského kraje. Plzeň.

Perlinger, W. - Procházka, Z. 1996: Burgen im bayerisch-böhmischen Grenzland ihre Wiederentdeckung - Hrady v česko-bavorském pohraničí jejich znovuobjevení. Furt i. Wald/Domažlice.

Prekop, F. 2013a: Výpovědní hodnota leteckého laserového průzkumu při průzkumu vybraných archeologických lokalit v Karlovarském kraji. In: Gojda, M. - John, J. a kol. (eds.), Archeologie a letecké laserové skenování krajiny. Plzeň, 111 - 127.

Prekop, F. 2013b: Opevnění hradu Freudenstein. In. Svorník. Sborník příspěvků z 11. specializované konference stavebněhistorického průzkumu 11. Praha, 50 - 59.

Prekop, F. - Švejcar, O. 2014: Záchranný a preventivní výzkum hradiště Kolová, k. ú. Libavské Údolí. In: Forum Urbes Medii Aevi 7. Brno, 226 - 241.

Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny II. Praha.

Razím, V. 2001: Hrad Rabí románský?, Průzkumy památek 8/2, 157 - 161.

Razím, V. 2004: K tendencím v ochraně hranic českého státu 13. století, Archaeologia historica 29, 141 - 160.

Razím, V. 2008: K významu a stavební podobě románského hradu Přimda, Průzkumy památek 1/15, 39 - 56.

Razím, V. 2011: K počátkům hradu Landštejna, Průzkumy památek 18/1, 31 - 70.

Sedláček, A. 1905: Hrady, zámky a tvrze Království českého 13. Plzeňsko a Loketsko. Praha.

Schaller, J. 1785: Topographie des Königreichs Böhmen II., Ellbogner Kreis. Prag.

Sokol, P. 2014: Archeologie na hradě Přimda, Památky západních Čech IV., 53 - 68.

Sommer, J. G. 1847: Das Königreich Böhmen, 15. Elbogner Kreis. Prag.

Šebesta, P. 1975: Kynšperk nad Ohří, okr. Sokolov. In: Bulletin záchranného oddělení AÚ ČSAV 1973, 79 - 80.

Šebesta, P. 1977: Kynšperk nad Ohří, okr. Sokolov. In: Bulletin záchranného oddělení AÚ ČSAV 1974, 89.

Šimák, J. V. 1938: České dějiny I/5. Středověká kolonisace v zemích českých. Praha.

Šimek, E. 1955: Chebsko - dnešní nejzápadnější slovanské území - v staré době. Brno.

Šimůnek, R. 2010: Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty, Český časopis historický 108/2, 185 - 219.

Šedivý, M. 2010: Keramický materiál z ministeriálních hradů Libá a Starý Hrozňatov. Plzeň: Katedra archeologie Západočeské univerzity. Nepublikovaná diplomová práce.

Lederer, K. 1934: Geschichte der Juden in Königsberg a. d. Eger. In: Gold, H. (ed.), Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit u. Gegenwart I. Brün/Prag, 314 - 318.

Lhoták, J. - Tejček, M. 2013: Sídlní a historický obraz jihozápadních Čech. In: Jindra, P. - Ottová, M. (eds.), Obrazy krásy a spásy - Gotika v jihozápadních Čechách. Plzeň, 15 - 29.

Martínek, J. 1999: Sušicko - bylo či nebylo. In: Semotanová, E. (ed.), Historická geografie 30. Praha, 85 - 101.

Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň.

Neustupný, E. 2010: Teorie archeologie. Plzeň.

Nováček, K. 2012: Komentář ke studii Jana Klápště „Adel, Burg und Herrschaft - eine ewig strittige Problematik der tschechischen Mediävistik?“,

Medievistické fórum časopisu *Studia mediaevalia Pragensia*. Dostupné na: <http://praha5.ff.cuni.cz/smp/?q=node/124>.

Varhaník, J. 2000: Hlízová věž hradu Zvíkova, *Průzkumy památek* 7/1, 15 - 32.

Varhaník, J. 2004: K počátkům hradu Rožmberka a Českého Krumlova, *Průzkumy památek* 11/1, 53 - 60.

Válka, M. 2000: Hrázděná konstrukce jako typologický znak lidového domu. In: *Hrázděná konstrukce. Průzkum, dokumentace, ochrana, souvislosti*. Praha, 18 - 22.

Velička, T. 2014: Lantkrabata z Leuchtenberka v politice lucemburských králů a jejich lenní knihy s ohledem na majetky na Chebsku a Loketsku. In: *Sborník muzea Karlovarského kraje* 22. Cheb, 185 - 212.

Velímský, T. 1989: K problematice počátků českých měst - prostorový vývoj a nejstarší zástavba, *Archaeologia historica* 14, 67-93.

Velímský, T. 1992: Zur Problematik der Stadtgründung des 13. Jahrhunderts in Kynšperk nad Ohří (Königsberg) - K problematice městského založení 13. století v Kynšperku nad Ohří, *Památky archeologické* 83/1, 105 - 148.

Vinař, O. 1998: *Pět století Šliků*. Praha.

Vlasák, V. - Vlasáková, E. 2002: *Dějiny města Kynšperku nad Ohří*. Praha.

Vlček, P. - Sommer, P. - Foltýn, D. 1998: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha.

18 INTERNETOVÉ ZDROJE

Kolektiv, Česká geologická služba. In: <http://www.geology.cz/extranet> [online], poslední revize neuvěděna [citováno 8. 4. 2015]. URL: http://www.geology.cz/app/ciselniky/lokalizace/show_map.php?mapa=g50&y=876100&x=1019400&s=1.

Kolektiv, Český úřad zeměměřičský a katastrální. In: <http://www.cuzk.cz/> [online], poslední revize neuvěděna [citováno 8. 4. 2015]. URL: <http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>.

Kolektiv, Český úřad zeměměřičský a katastrální. In: <http://archivnimapy.cuzk.cz/> [online], poslední revize neuvěděna [citováno 8. 4. 2015]. URL: http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/LOK/LOK171018410/LOK171018410_index.html.

Kolektiv, Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně. In: <http://oldmaps.geolab.cz/> [online], poslední revize neuvěděna [citováno 8. 4. 2015]. URL: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce.

Kolektiv, Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně. In: <http://oldmaps.geolab.cz/> [online], poslední revize neuvěděna [citováno 8. 4. 2015]. URL: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=ce.

Kolektiv, Laboratoř geoinformatiky Fakulty životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně. In: <http://oldmaps.geolab.cz/> [online], poslední revize neuvěděna [citováno 8. 4. 2015]. URL: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=1000&lang=cs&z_width=1000&z_newwin=0&map_root=3vm&map_region=25.

Kolektiv, Burgruine Weissenstein, Archäologische Funde auf dem Weissenstein. In: <http://www.steinwaldia.de/> [online], poslední revize 9. 1. 2015 [citováno 13. 4. 2015]. URL: <http://www.steinwaldia.de/burgruine-weissenstein/funde.htm>.

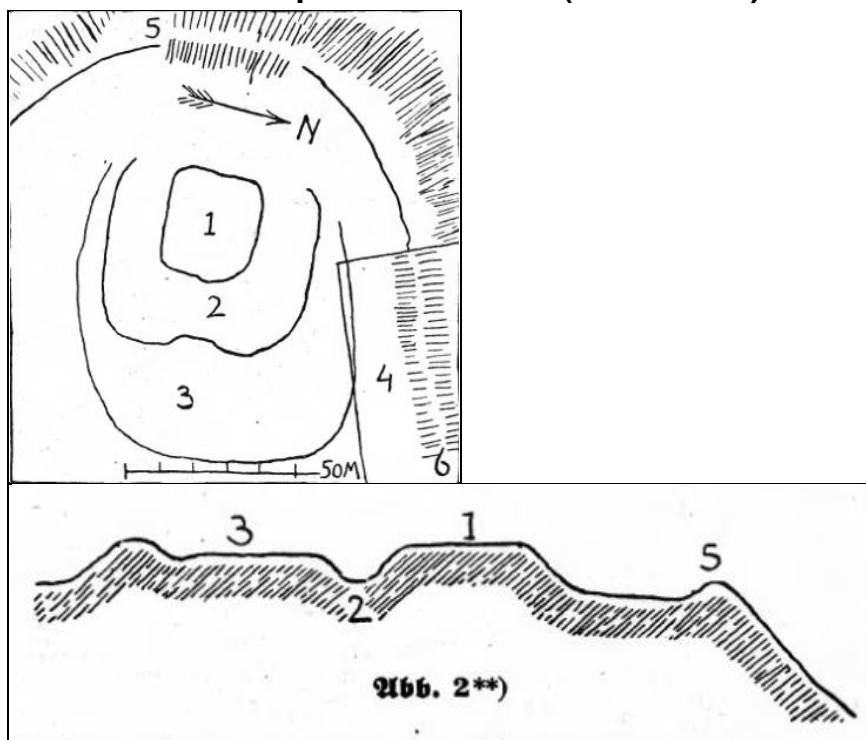
Kronika města, Kynšperk nad Ohří (1958 - 1978). In: <http://www.portafontium.cz/> [online], poslední revize neuvedena [citováno 13. 4. 2015]. URL: http://www.portafontium.cz/iipimage/30860251/soap-so_00870_mesto-kynsperk-nad-ohri-1958-1978_1220.

19 PŘÍLOHY

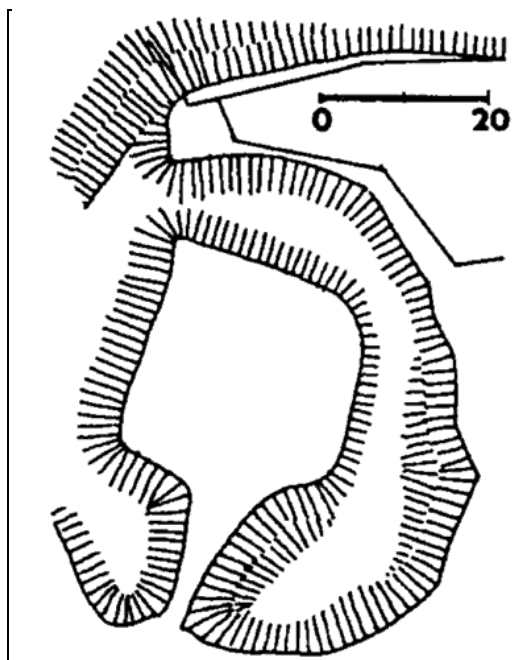
Tab. č. 1/ Přehled hlavních názorů na zakladatele hradu v Kynšperku nad Ohří

Autor	Datace	Argumenty
Fischer 1939	před rokem 1188	za zakladatele hradu považován Friedrich Barbarossa
Sedláček 1905	průběh 13. století	hrad postaven Přemyslem Otakarem II. mj. na ochranu města
Profous 1949	před rokem 1173	za zakladatele považován Vladislav II., po obdržení královské titulatury nový hrad pojmenován Kunigsberk
Šimek 1955	po roce 1232	hrad postaven Přemyslem Otakarem II. na ochranu hranic mezi Chebskem a Loketskem
Kubů 1997	12. století	ovládnutí Sedlecka Friedrichem Barbarossou, za možné zakladatele považováni Berthold a Uschalk
Vlasák - Vlasáková 2002	průběh 13. století	hrad jako důležitý bod Přemysla Otakara II. pro ovládnutí sousedního Chebska
Knoll 2003a, 2003b	1266 - 1273	hrad postaven Přemyslem Otakarem II. na obranu česko-říšské hranice
Jirát - Šebesta 2005	12. až 13. st. na základě arch. výzkumu	bezpečné osídlení Zámeckého vrchu na přelomu 12. a 13. století (keramika z nejspodnější vrstvy)

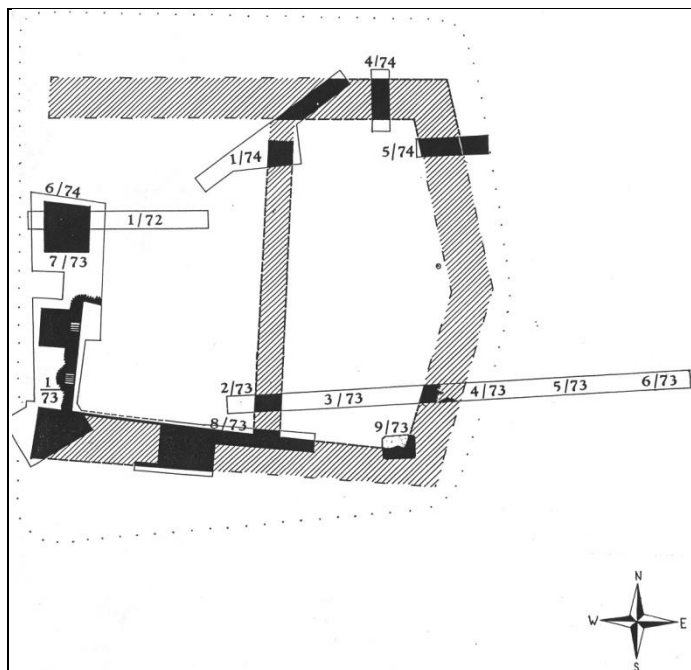
Obr. 1: Kynšperk nad Ohří. Schematický plánek hradu a příčný řez hradním návrším podle A. Gnirse (Gnirs 1928).

Obr. 2: Kynšperk nad Ohří. Zaměření hradního areálu podle P. Hereita, převzato a upraveno T. Durdíkem (Durdík 2000).

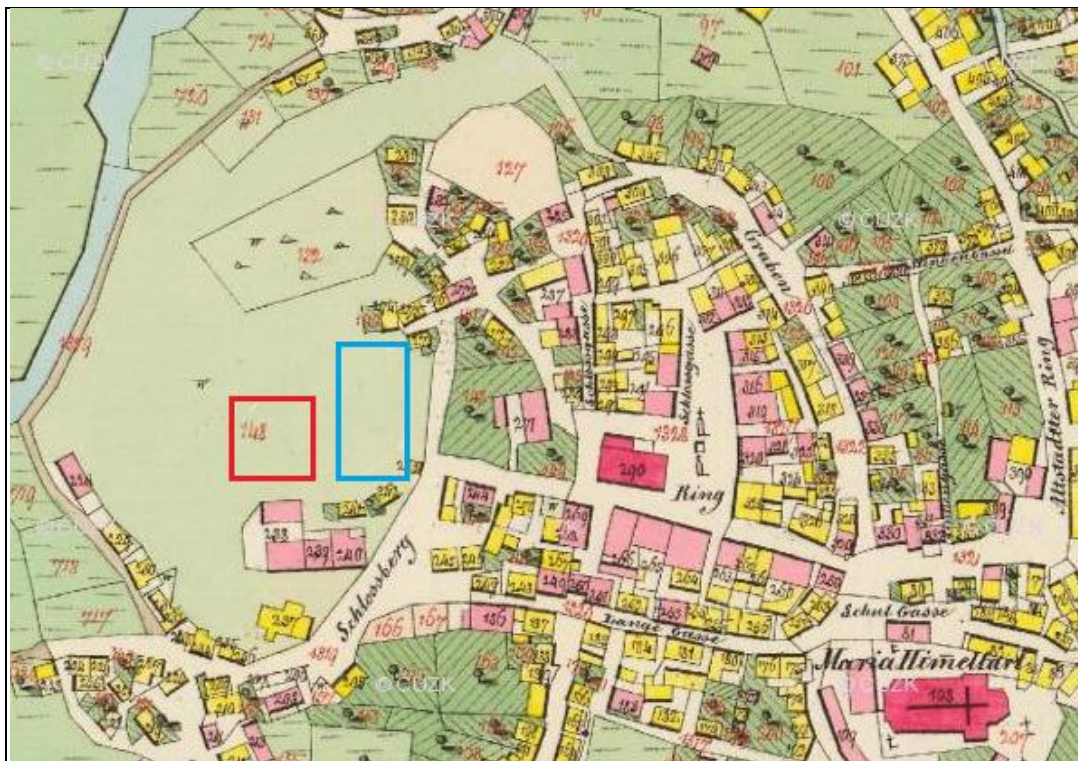
Obr. 3: Kynšperk nad Ohří. Plán jádra hradu se zakreslenými archeologickými sondami (Jirát - Šebesta 2005).

Obr. 4: Kynšperk nad Ohří. Hradní ostrožna se zbytky zástavby v hradním jádře na I. vojenském mapování (1764 - 1767).

Obr. 5: Kynšperk nad Ohří. Prostorový vztah zaniklého hradu a města na císařském otisku stabilního katastru. Přibližná poloha hradního jádra (červeně) a předhradí (modře). Upravil K. Hamberger.

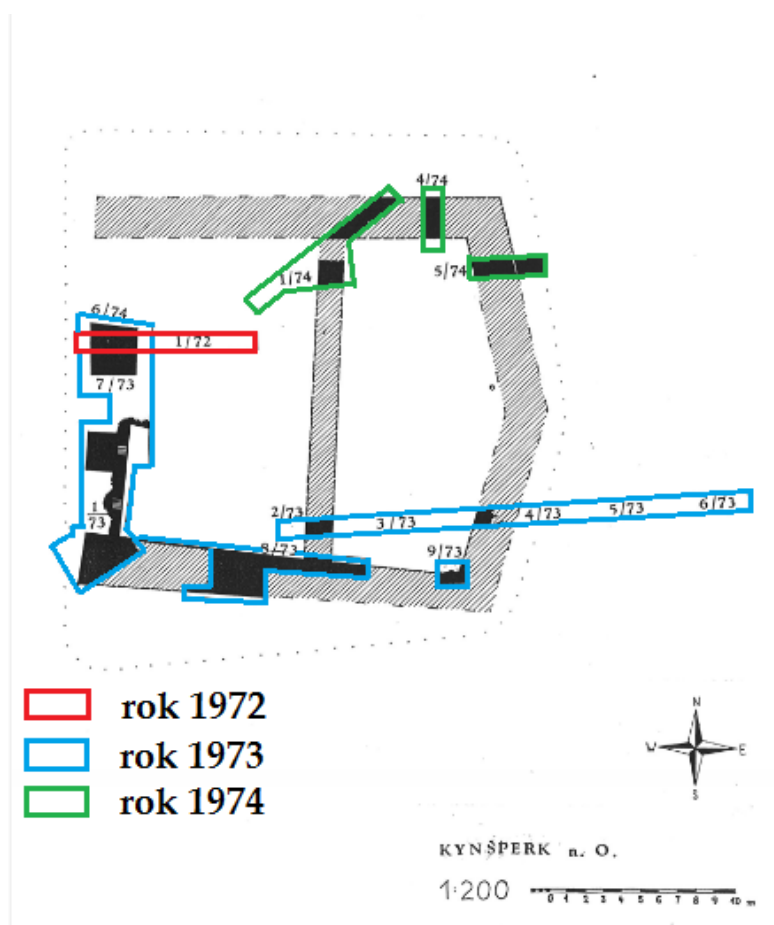
Obr. 6: Kynšperk nad Ohří. Zámecký vrch s terénními pozůstatky hradu. Pohled od řeky Ohře. Snímek: K. Hamberger, 2014.

Obr. 7: Kynšperk nad Ohří. Panoramatický pohled na hradní jádro. V popředí novodobý násep. Snímek: K. Hamberger, 2014.

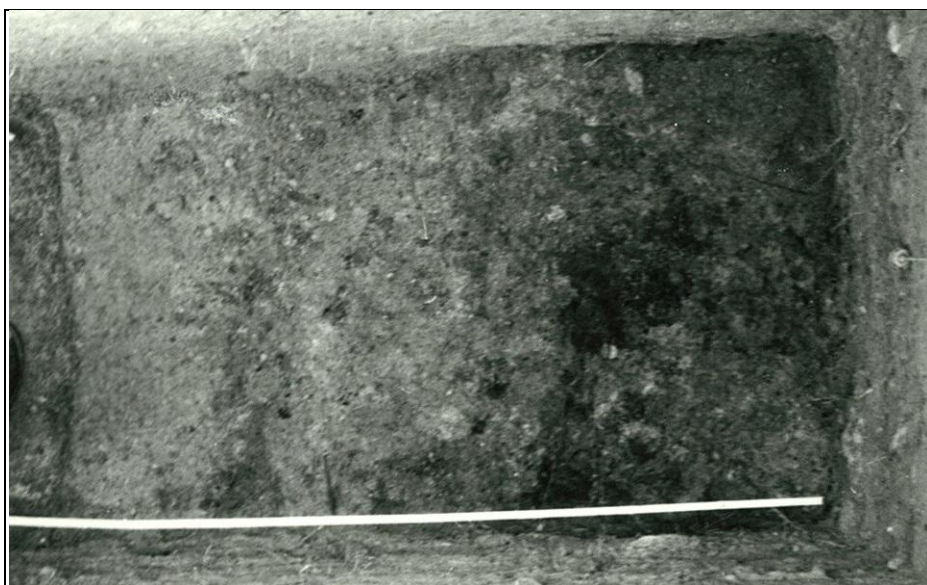
Obr. 8: Prostorová identifikace archeologických výzkumů - sond v období let 1972 - 1974. Plochy z jednotlivých výzkumných sezon jsou barevně odlišeny. Černě odkryté konstrukce, šrafurou jejich předpokládaný průběh. Upravil K. Hamberger.

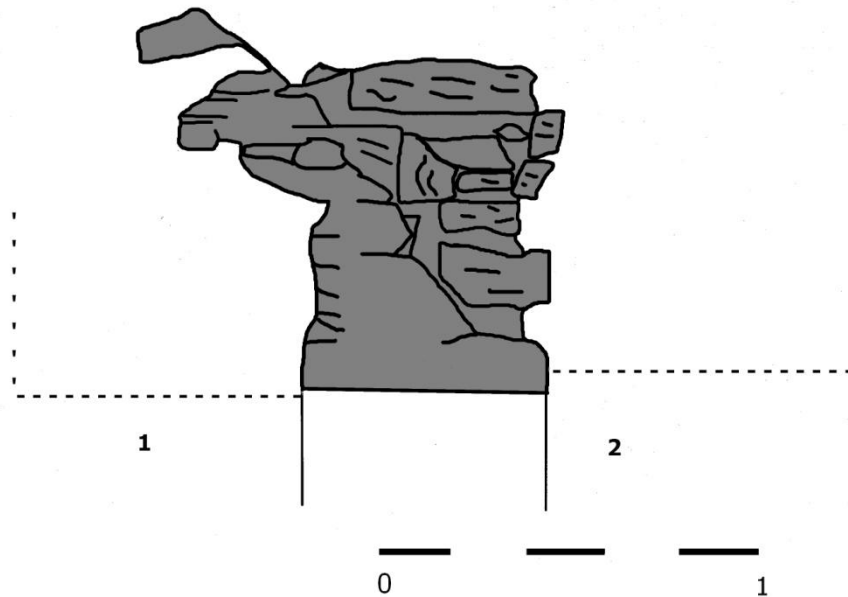
Obr. 9: Kynšperk nad Ohří. Snímek zachycující jedno z postižených míst v hradním jádru vzniklé v důsledku neodborně vedených výkopů S. Matyášem v roce 1972. Snímek: P. Šebesta, 1972.

Obr. 10: Kynšperk nad Ohří. Snímek zachycující objekt v sondě S 1/72 interpretovaný autorem výzkumu P. Šebestou jako ohniště. Snímek: P. Šebesta, 1972.

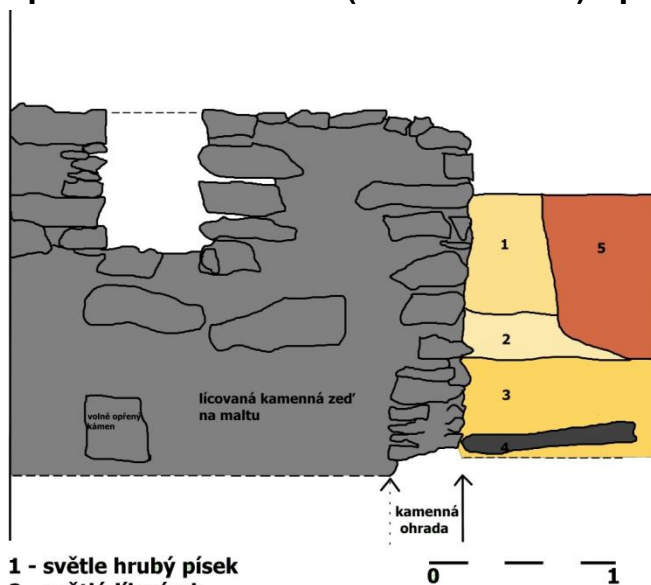
Obr. 11: Kynšperk nad Ohří. Řez sklepním okénkem s popisem. Pohled od jihu. Podle (Šebesta 1973) upravil K. Hamberger.

1 - hrubý písek stmelený

2 - hnědá kamenitá s kameny spadlými ze zdí

Obr. 12: Kynšperk nad Ohří. Sklepní okénko (sonda S 7/73). Pohled na západní stěnu. Podle (Šebesta 1973) upravil K. Hamberger.

1 - světle hrubý písek

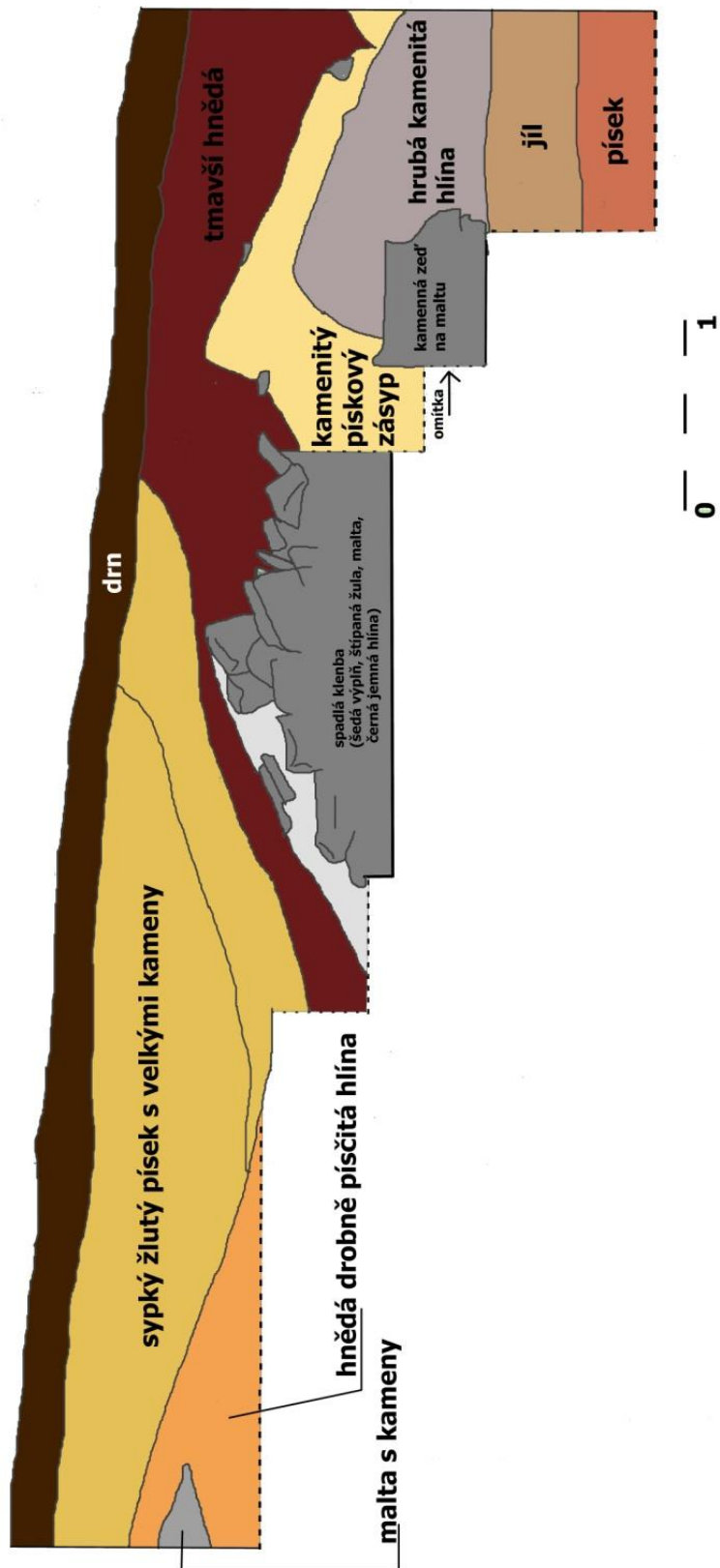
2 - světlý jílopísek

3 - tmavý hrubý stmelený písek

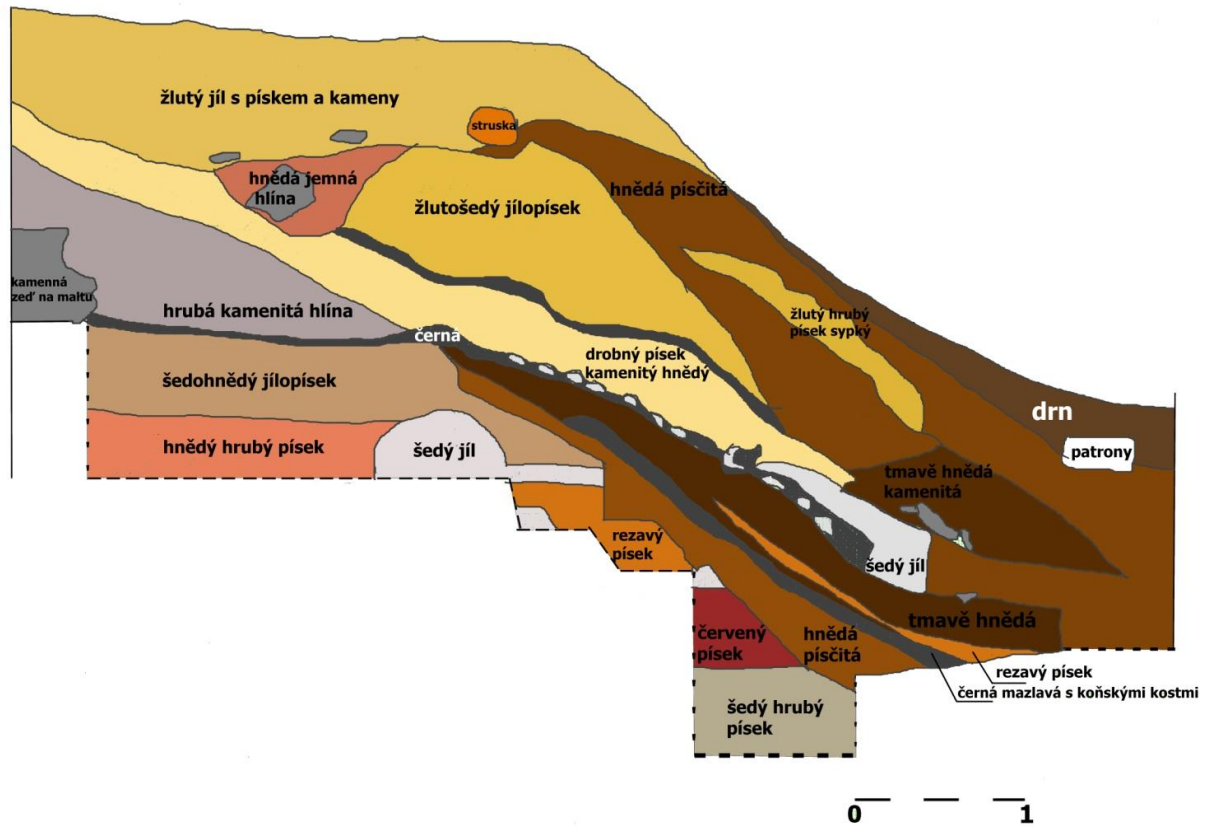
4 - tmavá vrstva

5 - hnědočervený stmelený písek

Obr. 14: Kynšperk nad Ohří. Severní profil sondy S 3/73. Podle (Šebesta 1973) upravil K. Hamberger.

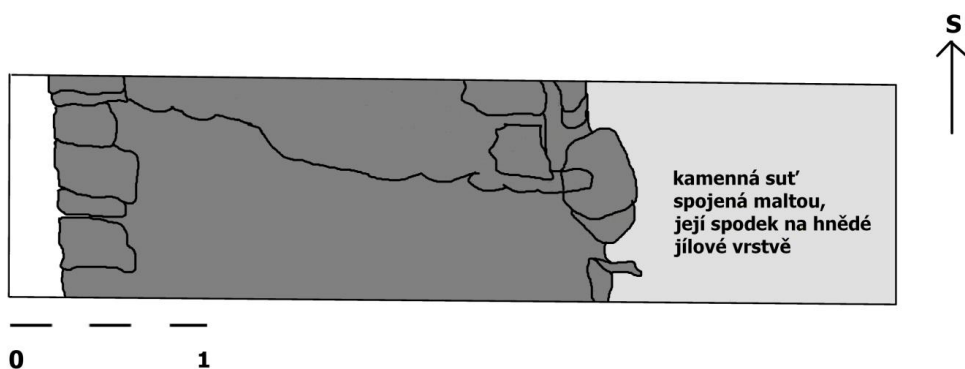
Obr. 15: Kynšperk nad Ohří. Severní profil sondy S 4/73. Podle (Šebesta 1973) upravil K. Hamberger.

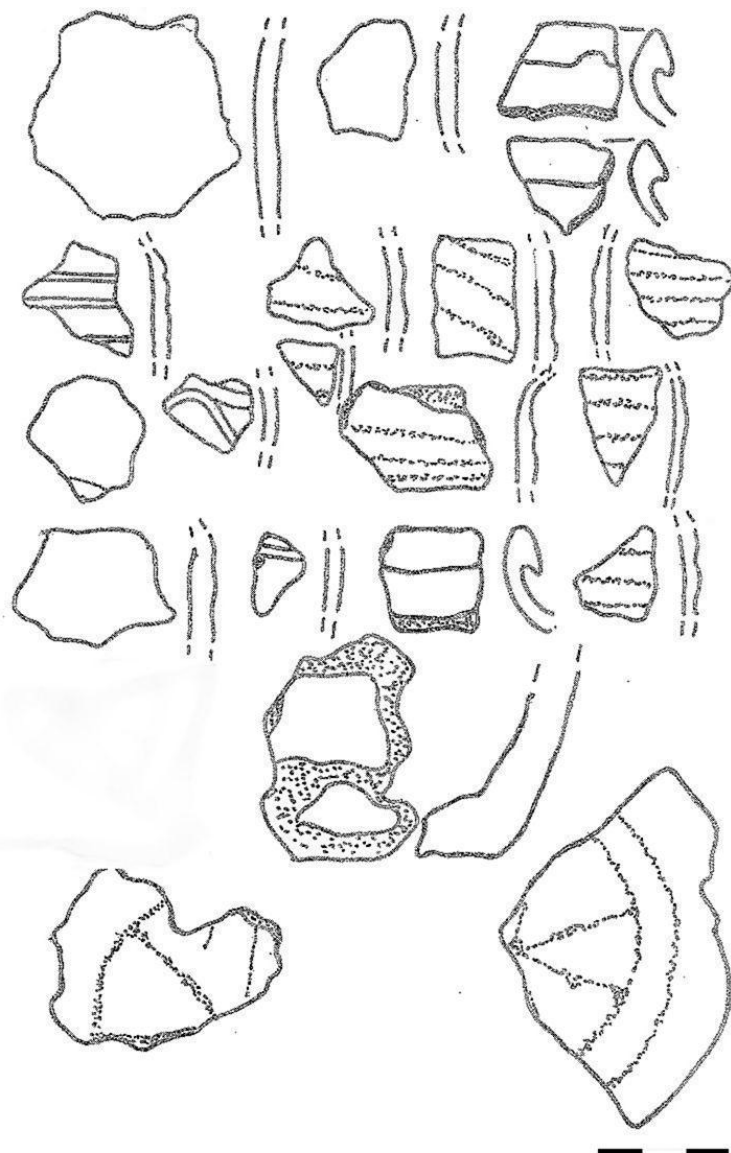
Obr. 16: Kynšperk nad Ohří. Hrad v době archeologického výzkumu v roce 1973. Samostatně stojící kamenný blok v popředí a další dva v pozadí.

Obr. 17: Kynšperk nad Ohří. Půdorys sondy S 5/74 s popisem. Kamenná zeď s mírným ukloněním. Podle (Šebesta 1974) upravil K. Hamberger.

Obr. 18: Kynšperk nad Ohří. Výběr keramických fragmentů ze sondy S 1/72. Měřítko představuje 3 cm. Kresba: K. Hamberger, 2015.

Obr. 19: Kynšperk nad Ohří. Okraj mísy slepený ze 4 keramických fragmentů (inv. č. A 1978). Snímek: K. Hamberger, 2015.

